

Språk i Norden

1983

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER

1983

Språk!
Norden

Nordisk språksekretariat	Postboks 8107 Dep N-Oslo 1
Dansk Sprognævn	Vester Voldgade 115 DK-1552 København V
Finska språkbyrån	Elisabetsgatan 16 A 8 SF-00170 Helsingfors 17
Grønlands Sprognævn	Postboks 1029 DK-3900 Godthåb
Íslensk málnefnd	Árnagarði við Suðurgötu IS-101 Reykjavík
Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags	Debesartrøð DK-3800 Tórshavn
Norsk språkråd	Postboks 8107 Dep N-Oslo 1
Samisk språknemnd	Nordisk samisk institutt N-9520 Kautokeino
Svenska språkbyrån, Finland	Fabiansgatan 7 B SF-00130 Helsingfors 3
Svenska språknämnden	Birger Jarlsgatan 9 S-111 45 Stockholm
Sverigefinska språknämnden	Birger Jarlsgatan 9 S-111 45 Stockholm

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER 2

58

Språk i Norden Sprog i Norden 1983

*Årsskrift for Nordisk språksekretariat
og språknemndene i Norden*

Redigert av Else Bojsen (Danmark), Mikael Reuter (Finland),
Ståle Løland (Norge), Catharina Grünbaum (Sverige)

J.W. CAPPELENS FORLAG A.S
ESSELTE STUDIUM
GYLDENDAL

© Nordisk språksekretariat 1983

☒ Berlings, Arlöv 1983

ISBN 87-00-50752-0 ISSN 0108-8270 (Danmark)

ISBN 82-02-02400-5 (Norge)

ISBN 91-24-32616-X (Sverige)

Innhold

Innledning	5
Fagspråk i mediesamfunnet, av <i>Finn-Erik Vinje</i>	7
Kommunikasjon og fagsprog, af <i>Henning Spang-Hanssen</i> ..	25
Språkvård och terminologi, av <i>Risto Haarala</i>	39
Terminologiens prinsipper og metoder, av <i>Heribert Picht</i> ..	51
Termharmonisering – internationellt och nordiskt, av <i>Einar Selander</i>	71
Forskning i svenskt fackspråk – en översikt, av <i>Christer Laurén</i>	79
Språksamarbeid i Norden 1982–83, av <i>Ståle Løland</i>	97
Nyt fra Nordspråk, af <i>Lise Ettrup</i> og <i>Inger Madsen</i>	107
Nyere språklitteratur	
Publikasjoner fra språknemndene	109
Nordiske publikasjoner	114
Danmark, af <i>Else Bojsen</i> og <i>Henrik Galberg Jacobsen</i>	116
Finland, av <i>Raija Lehtinen</i> , <i>Mikael Reuter</i> och <i>Helena Solstrand</i>	130
Norge, av <i>Oddrun Grønvik</i> , <i>Aagot Landfald</i> og <i>Ståle Løland</i>	134
Sverige, av <i>Claes H. Garlén</i> , <i>Catharina Grünbaum</i> och <i>Margareta Westman</i>	146
Noen nyere ordbøker og ordlister	
Danmark	159
Finland	161

Norge	164
Sverige	166
Om forfatterne	169

Innledning

Hovedemnet for dette nummeret av Språk i Norden er fagspråk og terminologi. Artiklene bygger på et utvalg av de foredragene som ble holdt på det nordiske forskerkurset "Fagspråk og terminologi" ved Vasa högskola i Finland, 16.–26. august 1982. Målet med kurset var å fremme fagspråksforskningen og styrke kontakten mellom terminologer, språkplanleggere og språkforskere. Vi tror at artiklene kan ha interesse også utenfor denne kretsen. Kurset ble arrangert av Nordterm – samarbeidsorganet for terminologiarbeid i Norden. Ansvarlig leder var professor Christer Laurén.

Fagspråk i mediesamfunnet

Av Finn-Erik Vinje

1 Aviser og kringkasting – hva skal vi med disse massemediene, hva bruker vi dem til, hva slags forventninger har vi til dem?

Det gis mange slags svar. Behovene er jo så forskjellige. Her skal vi se på massemediene som bærere av sakorientert informasjon.

2 Aviser og kringkasting skal hjelpe oss til å finne fram i den verden som omgir oss, og gi slik kunnskap som vi trenger for å klare oss i samfunnet. Det er naturligvis tale om en formidabel informasjonsoppgave, mer krevende enn noen gang før. Nøkkelord er demokratisering og medbestemmelse: Et flertall av samfunnsmedlemmene skal ha adgang til viktig informasjon; innsyn, innsikt og kunnskaper skal ikke lenger være forbeholdt noen få. Spesialisert viten skal formidles til store folkegrupper:

”I en tid da vi tar sikte på at stadig flere skal ta aktivt del i styringen av samfunnet er det viktig at allmennheten får de best mulige bakgrunnsopplysninger. Det er derfor viktig at forskningsresultatene blir bearbeidet med sikte på allmenn tilgjengelighet” (St meld nr 35 (1975–76), s 77).

3 Det moderne, teknisk avanserte samfunn stiller strenge krav til orienteringsevnen hos dem som skal følge med, og viktigst er de språklige ferdighetene. Jo mer alvorlig massemediene tar den oppgave å meddele allsidig viten om samfunnet og den verden vi lever i, desto mer differensiert blir det språket som skal bære ut denne viten.

Dagens språksituasjon i massemediene er kjennetegnet av mangfold snarere enn av enhet. Som forbrukere utsettes vi for språklige varieteter over en vid skala: ikke bare fagspråk av alle

arter, men også sjargong og slang, generasjonsspråk og gruppespråk, geografiske og sosiale dialekter (Vinje 1982a). Slik er det, og slik bør det være, ifølge rådende språkpolitisk ideologi: "Såleis skal Norsk rikskringkasting sjå det som ei oppgåve å spegle det språklege mangfaldet i landet," heter det i retningslinjene for språkbruken i NRK.

De eterbårne massemediene – radio og fjernsyn – preges i høyere grad enn de skriftspråklige av dette mangfoldet. Talespråket har nå engang flere uttrykksmuligheter enn skriftspråket.

4 Det var lettere å være journalist før. Samfunnet var mer oversiktlig, og journalisten vendte seg til en mer homogen gruppe, den opplyste borgerstand. I så måte forstod kommunikasjonspartnerne hverandre bedre før. Flere av dem journalistene skrev for, kjente de *samme* ord.

Vi lever i et fagspråklig samfunn. De teknologiske prosesser omfatter myriader av komponenter, og det samme gjelder for de økonomiske og administrative systemene. Alt skal ha språklig uttrykk.

Det er her vi kan tale om en *terminologi-eksplosjon*. Og slik sett har lekmannens muligheter for å tilegne seg fagmannens språk klart forverret seg (Molde 1975).

5 Før satt det stort sett bare jurister i forvaltningen; det var de som preget det offentlige språket. I dag er det en rekke nye fagområder som er representert i kontorene og i de styrende organer – hvert med sine fagspråklige vaner.

Disse nye fagområdene har sitt utgangspunkt og sin basis i engelskspråklig miljø. Omplantet hos oss er de kjennetegnet av en nærmest ukontrollert terminologisk utvikling. På dem passer følgende utsagn av en fagspråklig autoritet; utsagnet er myntet på tilstanden i Norge: "På viktige områder foregår det i dag ikke noe som helst organisert terminologiarbeid" (Lian 1972).

Det er især det nye samfunnsvitenskapelige språket som setter sine spor i den offentlige informasjon om samfunnsspørsmål, og som formidles av massemediene. Utredningsspråket, slik vi ser det i innstillinger og rapporter fra offentlige utvalg, er resultat av kontakt mellom fagfolk fra flere emneområder. Fagtermer fra

sosiologi, psykologi, pedagogikk, medisin, statistikk, økonomi og datateknikk blandes, men de samordnes ikke (Westman 1980; jf Hellevik 1979).

Ord som på sitt fagfelt er presist avgrenset, kan i dette møtet miste sin presisjon. Resultatet kan bli noe som er kalt et falskt fagspråk, et pseudo-fagspråk, dvs noe som ser ut som et fagspråk, men som ikke overbringer noen klart avgrensede forestillinger (Tryti 1974; jf Brandal 1979).

6 Mer og mer av hverdagspolitikken i de folkevalgte organer blir berørt av de fagspråklige utredningene. Spesialistenes antall øker, samfunnet blir tydeligere oppdelt på språklige nivåer; oversettelsesproblemene tiltar.

Skautrup (1968) nevner et eksempel: Et lite transportframskritt som det sykkelen (1880-åra) representerer, gav opphav til bortimot 200 nye ord (og ordbetydninger). Dem måtte iallfall sykkelreparatørene lære; syklistene kunne kanskje nøye seg med en 20-30 av dem.

Enhver ny spesialisering resulterer i oversettelsesproblemer. Vi ser det tydeligst i utformingen av lover, regler og forskrifter: Når hverdagslivet blir regulert i de minste detaljer, må det få språklig uttrykk.

7 Det finnes ingen enkle løsninger på de kommunikasjonsproblemer som møter oss på alle kanter. Det henger sammen med at fagspråket ikke bare er et kommunikasjonsmiddel; fagspråket er også et *kunnskapsinstrument* (Westman 1980).

Når vi sier at fagspråket er et kunnskapsinstrument, mener vi dette: I fagspråket kodifiseres og struktureres den samlede kunnskap hos dem som arbeider på feltet. Med språkets hjelp ordner og systematiserer fagmannen sin viten. Språkpsykologene forteller oss at vi gjør virkeligheten virkelig ved å sette navn på foreteelsene. Vi konseptualiserer virkeligheten med språkets hjelp; ordene gir begrepene konturer. Vi har problemer med å holde fra hverandre et stort antall begreper hvis vi mangler ord for dem. Jo mer nøyaktig virkeligheten oppfattes, differensieres og systematiseres, desto mer spesialisert fagspråk får vi bruk for. I takt med teknikkens og vitenskapens nyvinninger dannes det

derfor nytt fagspråk – uten stopp. Ved å betrakte tempoet i denne språklige prosessen kan vi så å si ta pulsen på samfunnet.

Fagmannens tankeverden, hans forestillingskrets, er knyttet til de fagspråklige uttrykkene. De omskrivninger og forenklinger som er nødvendige når fagspråket skal oversettes til allmennspråk, kan føre til at begrepene blir uklare, og at nyanser går tapt. Fagmannen risikerer å bli feiltolket. Ord er nemlig ikke bare isolerte enheter, de inngår gjerne i hele kjeder av forestillinger.

Problemene dreier seg altså ikke bare om "de vanskelige ordene", de som så ofte har fått søkelyset mot seg. Det er ikke nok bare å oversette de vanskelige ordene, siden ordene og begrepene bak dem utgjør et nettverk av ideer, et tanke- og vurderings-system (NAVF 1979).

Dette er bakgrunnen for at så mange fagfolk blir hjelpeløse når de skal meddele seg til allmennheten. Av redsel for å bli feiltolket og med tanke på den kollegiale kritikk forsøker de å presse inn alle grunnleggende vurderinger og faglige forutsetninger. Resultatet er ofte nedslående: De går seg vill i sine egne populariseringsforsøk, og det ender i språklig kaos (Wirsén 1976).

8 Når fagmannen skal meddele seg til lekmannen, er det især to ting han må ta hensyn til: (1) Lekmannen behersker ikke emnets spesielle ordforråd. (2) Lekmannen er uforberedt på selve tankegangen; de to kommunikasjonspartnerne lever i "forskjellige verdener".

Vilkåret for en vellykket popularisering av fagstoff er at fagmannen klarer å velge ut de viktigste forestillingene, og at han konsentrerer seg om å gi dem en hensiktsmessig språklig forming (Thunberg m fl 1979). Vi skal altså ikke bagatellisere de språklige problemene som fagmannen står overfor. Det finnes emner som er vanskelige å forstå, og vanskelige emner krever ofte et språk som ikke er lett-tilgjengelig. Det får vi finne oss i. Det er en vrangforestilling – en myte, som det heter nå for tida – at alt kan gjøres forståelig for alle.

9 Når temaet fagstoff og formidling står på dagsordenen, hører en stundom at poenget er å få fagfolkene til å unngå de vanskelige ordene, og for øvrig lære dem å skrive direkte, enkelt og folkelig.

Kort sagt: Ansett språkkonsulenter!

Naturligvis er det bra at fagfolk av alle kategorier får språklig opplæring og trening, slik at de blir bedre skikket til å meddele seg om faglige emner på allmennspråkets vilkår. Men forståelsesproblemene stikker djupe. Språket er en refleks av foreteelser i samfunnet. Spesialisering, byråkratisering, administrering, regulering og internasjonalisering får språklige følger (Thunberg m fl 1979).

Kanskje følgende eksempel kan fortelle litt om situasjonen: Fader Vår har 56 ord, de ti budene har 99 ord, den amerikanske uavhengighetserklæringen har 300 ord. Men en forordning som EF-kommisjonen har utferdiget om import av sukkertøy og sukkertøysprodukter har ikke mindre enn 26 911 ord!

De som kommer med innvendinger mot fagpregede tekster, gjør det ikke alltid tilstrekkelig tydelig hva de mener: Er det fagmannen som er språklig klønete og uttrykker seg unødig innfløkt, eller er det i virkeligheten selve emnet som er vanskelig?

10 Det er et resultat av den utvikling jeg har skissert ovenfor, at grenselinja mellom fagspråk og allmennspråk er uskarp; det er et bredt grensebelte mellom de to språkartene. Det som var fagspråklige gloser i går, kan være på nær sagt alles lepper i dag. Eksempler er *stress*, *vitamin*, *økologi*, *blow out*, *kompleks*.

En stor del – kanskje størsteparten – av tilveksten i ordforrådet kommer fra de fagspråklige kilder. Men selv om de to språkartene har uskarpe grenser, er det formålstjenlig å forsøke å klargjøre hvilke egenskaper som kjennetegner fagspråket i sammenlikning med allmennspråket (Ralph 1981).

Da kan vi komme fram til følgende: Allmennspråket er det språklige uttrykksmiddel som er alminnelig i de deler av samfunnslivet som er felles for alle samfunnsmedlemmer, og som henviser til allmennkjente gjenstander og saksforhold (Ammon 1977). Allmennspråket er det naturlig tilegnede språk, som vi lærer ved å slutte oss til en gruppes språkpraksis uten egentlige forskrifter. Fagspråket er det særlige uttrykksmiddel som anvendes i de deler av samfunnslivet som atskiller medlemmene fra hverandre, og som refererer til gjenstander og saksforhold som er spesielle for disse deler. Fagspråket opprettholdes av profesjo-

nelle utøvere og av hobbymennesker, og er et mer eller mindre eksplisitt normert språk (Glahn m fl 1977).

11 Fagspråket er altså uttrykk for en spesialisering. Men spesialisering er et relativt begrep; det skifter fra tid til annen og fra kultur til kultur. Hvis alle i en befolkning har berøring med fiske og fiskeforedling, er de spesialtermer som er knyttet til denne virksomheten, allmenne og derfor ikke lenger fagspråklige. Det som oppfattes som fagspråk, og det som oppfattes som allmennspråk, beror helt og holdent på den kulturelle orienteringen.

Faglig terminologi bør holdes atskilt fra fagsjargong. Med det siste forstår vi et faglig preget ordforråd med en muntlig, slangpreget tone. Innenfor typograffaget er *cicero* og *versaler* stilnøytrale fagtermer – i motsetning til de sjargongpregede *horunge*, *bryllup*, *begravelse* og *jomfru*. Det kan også være grunn til å skille etablerte fagtermer fra mer tilfeldig oppfunne, private termer uten autoritativ tilslutning i miljøet.

12 Fagspråk er først og fremst termer. "Det mest utmärkande för fackspråk är att de bildar egna terminologiska subsystem i det totala lexikonet" (Ralph 1981). Men også former, setningsstruktur og periodebygning kan karakterisere fagspråket – i det minste visse typer fagspråk. Dessuten kan vi iaktta visse stilistiske konvensjoner som karakteristisk for alt fagspråk: upersonlig uttrykksmåte, høyt abstraksjonsnivå, tett informasjonsmengde, liten eller ingen synonymvariasjon.

Syntaktisk mest iøynefallende er det juridiske språket, dvs den delen av det som vi gjerne kaller kansellispråket (Eyben 1962). Kansellispråk er et ord som har status nærmest som et skjellsord. Men det er urettferdig. Kansellispråket kan være både klart og lettligjengelig når det skrives av en som behersker det, og leses av en som har lesevaner med den slags språk. Men det er en vanskelig stilart å mestre, og mange er de som i embets medfør har forsøkt å kopiere kansellispråkets modeller uten å lykkes. Resultatet gjør ingen glad: De skriver abstrakt og omstendelig også der de kunne uttrykt saken konkret og direkte, og de henfaller til lange og uoversiktlige perioder som verken de sjøl eller andre finner fram i.

Dette er fagspråklig stil i forfall, og siden det stadig er mange som tror de må trekke i stivetøy hver gang de setter seg til skrivebordet, er det all grunn til å reagere mot denne skriveskikken, som især gjør seg gjeldende i offentlige og private utredninger, komitéinnstillinger og rapporter.

Når vi i våre dager anbefaler folk i forvaltningen å unngå de kansellispråkspregede uttrykksmåtene, er det altså ikke fordi kansellispråkets uttrykksmidler i og for seg er mindreverdige, men fordi den allmenne stil- og språkutviklingen har gjort kansellispråket umoderne og fremmed for de fleste språkbrukerne. Massemediene har gått i brodden for denne utviklingen.

Stilistisk og syntaktisk har vi de siste mannsaldrene vært vitne til en utjamning: Respekten for stilforskjellene har minsket, og dagligspråkets ordlegging har satt sitt preg på *all* prosa. De talespråklige massemediene har sikkert spilt en viktig rolle i denne sammenhengen. Det viste seg jo ganske snart at mange uttrykksmidler som var gangbare i høyspråket, var håpløst papirknitrende og ufunksjonelle i muntlig formidling i etermediene. En setnings- og periodebygning som passet i skrevet nyhetsspråk, kunne vise seg ubrukelig i opplest språk (Molde 1980; Vinje 1980). Resultatet har i alle fall blitt en generell stilutjamning, en utvisking av stilforskjeller som så omhyggelig ble innprentet av språkrøktene før. I dag ser vi at talespråklige modeller blir oppstilt som ideal også for skriftlig, sakorientert framstilling.

13 Typisk for kommunikasjonssituasjonen i våre dager er den store trengselen i kanelene. Det er så mye som pukker på oppmerksomhet, og viktig informasjon risikerer å passere ubemerket fordi kanalene er fylt av likegyldige meddelelser fra folk som er smarte til å utnytte mulighetene (Sigurd 1974).

Den nye kommunikasjons- og informasjonsteknologien gjør at vi bombarderes av inntrykk dagen lang. Psykologene mener her å se en trussel mot vår mentale helse: Overstimulansen kan lede til passivitet og sløvhet, fordi vi blir overmette på inntrykk (Frankenhaeuser 1974). For dem som har ansvaret for samfunnsinformasjonen, er dette et problem. Vi blir nemlig proppet med reklagens overtalelsepåfunn og alskens kjendisstoff i appetittlig innpakning, samtidig som informasjonen av betydning for folks livs-

vilkår drukner i flommen (Sigurd 1976).

Problemet er delvis språklig. Dersom jeg som formidler ikke greier å gi mitt stoff en form som er tilgjengelig for et flertall av leserne/lytterne, eller hvis mine lesere/lyttere ikke har en språkforståelse som svarer til situasjonens krav, bryter naturligvis kommunikasjonen sammen. Min kommunikasjonspartner gir opp, og kopler inn sine effektive avstengningsmekanismer.

14 La oss se på det siste først – altså mottakerens forutsetninger. En innsiktsfull informatør respekterer naturligvis de grunnleggende samtaleregler, og sørger for å strekke seg langt i retning av å organisere meddelelsen slik at mottakeren kan forstå det som blir sagt. Men den som sitter og informerer allmennheten i radio, fjernsyn og aviser, mangler ofte slik innsikt. For eksempel overvurderer han mottakernes ordkunnskap, eller deres vilje til å forsere en barriere av vanskelige ord.

Her trenger informatørene kunnskap. I Norge har vi nylig gjennomført en større undersøkelse av ordkunnskapen blant voksne (Vinje & Østbye 1981; jf Vinje 1982). Resultatene peker i samme retning som en tidligere svensk undersøkelse (Frick & Malmström 1976): Mange nøkkelord i samfunnsdebatten og samfunnsinformasjonen blir mangelfullt forstått. Journalister og andre informatører løper stor risiko for å bruke ord som går over hodene på mange av dem de skriver og taler for.

15 Tilveksten i fagspråkets ordforråd skjer på tre måter (Fishman 1972):

- (1) lån fra andre språk
- (2) vilkårlig oppfunne gloser
- (3) lån fra allmennspråket

Det er de sistnevnte typen jeg først skal ta for meg, altså tilfeller der allmennspråklige gloser blir opptatt i fagspråket, med en bruksmåte og definisjon som avviker fra eller innsnevrer den allmennspråklige bruken og betydningen. Prosessen går under navnet *terminologisering*, og betyr et problem for massemedienes befatning med fagstoffet.

16 Allmennspråket er eldst og danner basisen for fagspråket.

Ordene i allmennspråket er ofte vage og har gjerne stor metaforisk spennvidde. Det går i allmennspråket ikke noen skarpe grenser mellom *stein*, *grus* og *sand*, eller mellom *benk*, *stol* og *krakk*, og vi skal være glad for at vi ikke er nødt til å holde oss til millimeterdefinisjoner når vi skal omtale disse gjenstandene i vår dagligspråklige omgang med dem. Et finmasket betydningssystem er vanskelig å lære. En strikt vitenskapelig klassifisering blir uhåndterlig i dagliglivet.

Fagspråket er mer eksakt, siden de fagspråklige termer er nøyaktig definert og tar sikte på umiddelbart å overføre den rette informasjonen. Allén (1978) gir et eksempel: Spør du etter veien til postkontoret, gjør det ikke så mye om du kommer til et par minutter seinere enn du hadde tenkt deg. Hvis – på den annen side – en arbeidsordre er utformet slik at en ventil kommer opp-ned, kan resultatet blir skjebnesvangert, f eks en oljeutblåsning.

Fagspråket uttrykker altså svært nøyaktige distinksjoner. Men det som framfor alt skiller fagspråkets ordforråd fra en vanlig ordsamling, er dets systematikk; termene og begrepene inngår i et system. Den ene termen forutsetter kunnskap om den andre, og om hele sammenhengen der termen hører hjemme.

Strikt systematisk ordnede klassifiseringssystemer forekommer likevel ikke i alle fagspråk, bl a fordi slike nomenklaturer forutsetter like strikt ordnede kunnskaper. Innenfor samfunnsvitenskapene og de humanistiske disipliner er slike nomenklaturer ikke like framtreddende som i de tekniske fagene (jf Selander 1976).

17 Problemet med de fagspråklige termer oppstår for massemediene når fagfolkene forsøker å monopolisere ord. Som språklig rådgiver i NRK møter jeg ofte problemet. Det oppstår slik: Vi har et ord eller uttrykk som forekommer både i fagspråk og i allmennspråk, og kravet går ut på at ordet eller uttrykket bare skal brukes på én måte, nemlig den fagspråklige. All annen bruk skal stemples som misbruk og forbys. (Jf Henriksen 1976; Grünbaum 1975.)

Et eksempel: Fra fysikerhold har jeg fått henvendelser om bruken av *energi* og *kraft*. Målenheten for *kraft* er newton, mål-

enheten for *energi* er joule. En *kraft* virker alltid fra et legeme på et annet, og blir altså korrekt brukt i uttrykk som *tyngdekraft*, *bremsekraft*, *trekkraft*, *magnetisk kraft*. Korrekt, det betyr her "i samsvar med fagspråklig praksis". Derimot skal det være feilaktig når vi i massemediene og ellers snakker om *kjerneenergi*, *oljekraft*, *vindkraft* og *solkraft* – her skulle det hete *-energi*. Feilaktig, det betyr her "i strid med fagspråklig praksis".

Fra journalistens synspunkt blir problemstillingen annerledes: Hvilke krav skal stilles til presisjonen? Er det viktig for forståelsen av saken at dagligspråket i massemediene gjør de distinksjoner som fagspråket gjør? Kan journalisten med god samvittighet gi avkall på presiseringen – den får jo likevel anses for uvesentlig i denne sammenhengen?

Tilsvarende tilfeller har vi her: *lønnsglidning/lønnsøkning, inflasjon/prisøkning*. På arbeidsmarkedet er *lønnsglidning* ikke det samme som *lønnsøkning*. *Lønnsglidning* er *lønnsøkning* utenfor avtalen. Er det så tilstrekkelig at massemediene holder seg til det overordnede begrep og taler om *lønnsøkning* i alle tilfeller? For den alminnelige lytter må det fortone seg som det vesentlig at lønna øker; for en uforberedt lytter er det ikke usannsynlig at *lønnsglidning* også kan bety *lønnsenkning*.

Eller la oss ta et eksempel fra grammatisk fagspråk: I grammatisk resonnement er det ikke uvanlig å skjelve mellom *leddsetning* og *bisetning*; distinksjonen ivaretar en viktig forskjell i systematikken. Men er det rimelig å kreve at distinksjonen blir respektert også utenfor fagspråket?

Det hører til de vanskelige spørsmål i en betydningsorientert språkrøkt å ta standpunkt i slike emner. Til sjuende og sist blir det et spørsmål om hvor mye av fagområdets innhold som det er behov for å meddele.

I noen tilfeller synes saken temmelig opplagt – nemlig når risikoen for direkte feiltolking er åpenbar. Et eksempel er *prosent* overfor *prosentpoeng* (Vinje 1982b). Et tilsvarende eksempel er paret *maksim(alis)ere/minim(alis)ere*. *Maksim(alis)ere* kan bety dels "gjøre så stor som mulig", dels "fastsette øvre grense for". Tilsvarende med *mini(malis)ere*. Her har økonomisk fagspråk tilført allmennspråket en ny betydning, slik at følgende setning blir dobbeltydig: *Vi må minim(alis)ere antall deltakere*

på kurset (Westman 1975).

Behovet for begrepsmessig språkrøkt var til stede også i følgende tilfelle, som nylig var aktuelt i Norge. Det gjaldt uttrykket *stramt arbeidsmarked*, som ofte forekommer i nyhetsmeldinger og kommentarer. Det viste seg at uttrykket blir brukt i to betydninger:

- (1) et marked der tilbudet på arbeidskraft er større enn etterspørselen
- (2) et marked der etterspørselen av arbeidskraft er større enn tilbudet

I et slikt tilfelle er det opplagt et behov for standardisering, og ettersom fagmiljøet bruker *stramt arbeidsmarked* om et marked der det er lett å få seg jobb, var det nærliggende å velge den løsningen (Språknytt 1982 (2)).

18 Fordi samfunnsdebatten er et nedslagsfelt for så mange fagspråk, er det viktig hvordan fagfolk innretter sitt interne språk. Som jeg har nevnt ovenfor, har vi vært vitne til en terminologitvikling som på mange hold har skjedd helt ukontrollert – til stor forvirring innad i fagkretsene og til enda større forvirring utad. En oljetekniker på land har vanskelig for å forstå en oljetekniker ute i sjøen, sies det. En dataekspert med tilknytning til ett firma bruker til dels andre termer enn eksperten fra et annet firma, osv.

19 Av spesiell interesse er det fagspråk som er knyttet til oljeindustrien i Nordsjøen. Denne virksomheten har betydd en kraftig økning av fremmedspråklig/fagspråklig påvirkning på allmennspråket, siden stoff om oljeindustrien gjør seg sterkt gjeldende i presse og kringkasting.

I 1980 gav Rådet for teknisk terminologi ut en *Ordbok for petroleumsvirksomhet* (RTT 43), og i 1982 har Norsk språkråd og RTT i fellesskap utgitt en hendig liten liste med 400 oppslagsord fra oljeindustrien (*Oljeordliste*). Lista er trykt i 25 000 eksemplarer og spredt til massemedier, skoler og folk som arbeider i bransjen. Disse trykksakene er resultatet av et samordnet forsøk på å finne norske avløsere. Tanken er å motarbeide den type fagord som har en form som strider mot gjengse norske regler for uttale, skrivemåte og bøyning (Språknytt 1974 (4)).

Tiltaket er prisverdig; både ordbok og ordliste er til hjelp for den som søker norske avløsere. Om slike framstøt skal lykkes, blir et spørsmål om taktikk, og om påvirkningsmuligheter. Erfaringene maner til pessimisme: Språkrøkterne kommer for seint, og de har beskjedne muligheter for å overtale innflytelsesrike språkbrukere.

I disse aktuelle tilfellene har språkrøkterne begått en taktisk bommert, ved at de lanserer flere fornorskingsforslag samtidig. For eksempel har vi det engelske *spider deck*, som blir brukt om det aller laveste dekket på en plattform. De som har utarbeidet ordlista, tar bestemt avstand fra å kalle dette med det mest nærliggende navn, nemlig oversettelseslånet *edderkoppdekk*. I stedet foreslår de *inspeksjonsdekk* eller *opphengingsdekk*. Merk valgfriheten: Språkbrukeren får velge sjøl. Med denne framgangsmåten har en etter min mening redusert verdien av tiltaket betraktelig, og kanskje spolert muligheten for gjennomslag av et avløserord. I stedet burde forfatterne ha konsentrert seg om én avløser, og satt sin autoritet bak det forslaget.

På tilsvarende måte erstattes det engelska *cracking*, som betegner spalting av molekylene i olje og gass til lettere produkter, både av *molekylspalting* og av *krakking* (siden uttaleopplysninger mangler, vet vi ikke om det siste ordet *krakking* skal få norsk tonelag, tonem 2, eller om det skal slå følge med engelsk og leses med tonem 1). Samme taktiske mistak er blitt gjort i forsøkene på å naturalisere datateknikkens språk. *Target language* er utvilsomt et lite hensiktsmessig ord på norsk, men termkomiteen burde ha bestemt seg, og ikke forsøkt seg både med *målsspråk* og med *resultatspråk*.

20 *Molekylspalting* er et motivert ord, i den forstand at den som fra før kjenner ordenen *molekyl* og *spalting*, får en viss forestilling om hva *molekylspalting* handler om, når han første gang hører ordet. *Krakking* mangler slik motivering; det er et ord som står isolert i språket, uten semantisk støtte fra andre ord.

Den som hyller demokratisme (Dahlstedt 1967) som ideal for språklig normering, vil gjerne favorisere motiverte eller gjennomskinnelige ord, fordi de letter adgangen for store folkegrupper til boklig kunnskap (Dahlstedt 1977). En nylig utkommet

norsk handbok i språkriktighet anbefaler på denne bakgrunn *molekylspalting* framfor *krakking* (Fretland m fl 1980). Hensikten er den aller beste: Språket skal på denne måten bli enklere og lettere tilgjengelig på alle de områder der dette kan skje uten at klarhet, presisjon og logisk sammenheng går tapt.

Det er grunn til å tro at motiverte ord gjør spesielt god tjeneste i et begrepshierarki. *Lastebil* overfor *bil* er i denne henseende kanskje et mer hensiktsmessig ordpar enn det tilsvarende engelske *lorry* overfor *car*. Likeså kan en hevde at *ferdskriver* er et bedre ord i norsk enn *flight recorder*, siden *ferdskriver* gir den uinnvidde et vink om at det iallfall er tale om en *skriver*.

Men prinsippet om semantisk gjennomskinnelighet har begrenset verdi. Hvis lekmannen er ukjent med innholdet, selve begrepet, hjelper det ikke mye å bruke en hjemlig nevning. En *ferdskriver* er i så måte kanskje ikke vesentlig mer opplysende enn *flight recorder*, og avløserordet *forgrunnsprogram* i datateknikken er neppe mer klargjørende enn *foreground programme* – så lenge en er uinnvidd i selve saken.

Det som i dette tilfellet taler for de semantisk mer gjennomskinnelige ordformene, er andre plussverdier: De er lettere å uttale, skrive og huske; dessuten kan de følge etablerte ordbøyningsmønstre (det grammatiske enkelhetskriteriet; jf Teleman 1967).

21 Et fremmed ord har en egenskap som ofte viser seg å være verdifull: Det står mer eller mindre løsrevet, uten det nett av assosiasjoner som forbinder enhetene i det hjemlige ordforrådet. En term skal nemlig ikke være noen beskrivelse, enn si noen uttømmende definisjon, men et praktisk og letthåndterlig symbol. Derfor bør det f eks være fritt fram for såkalte teleskop-dannelser: Vi presser ut innmaten av *oljetrykksreguleringsventil* og lager *oljeventil*. På samme måte likviderer vi *telekommunikasjonssatellitt* og skriver *telesatellitt* (Vinje 1979).

Den grammatiske terminologi gir oss gode eksempler på det felt som vi har for oss her. Danskene (med delvis følge av nordmennene) gikk i sin tid svært langt i retning av terminologisk purisme. Men termer av typen *navnemåde* og *genstandsled* er neppe mer hensiktsmessige enn henholdsvis *infinitiv* og *objekt*.

De førstnevnte binder tanken på en annen måte enn de fremmede navnene, og bindingen kaster ikke lys over begrepene.

Våre erfaringer fra språkplanleggingen viser at det antakelig er lettere å få språksamfunnet til å akseptere og ta i bruk en fornorsket variant av det fremmede ordet enn en helnorsk, morfologisk gjennomskinnelig avløser. *Frilanser* med norsk skrivemåte og bøyning har utkonkurrert alternativet *løsmedarbeider*, og *krakking* kommer etter alt å dømme til å klare seg bedre enn *molekylspalting*.

22 Når en gjennomskinnelig sammensetning er kommet i allmenn bruk, mister den gjerne sin motivering, og vi tolker den som et enhetlig symbol på linje med de enkle, arbitrære tegn av typen *buss* og *gras*. Den opphavlige betydningen av de enkelte byggeklossene i sammensetningen fordunkles. En *arbeidsgiver* er ikke lenger en som *gir* arbeid; ordet oppfattes ikke slik, men snarere som et enhetlig, umotivert tegn med referanse til en av partene på arbeidsmarkedet. Utskifting til fordel for *arbeidskjøper*, med sikte på en klarere semantisk motivering, har i beste fall begrenset effekt.

Da ordet *overflate* ble tatt i bruk i dansk i begynnelsen av 1700-tallet (etter ty *Oberfläche*), ble ordvalget kritisert: En kule kan ikke ha overflate, den kan ikke være rund og flat på en gang. Å tale om en kules overflate ble derfor oppfattet som en selvmotsigelse.

23 De nordiske språk deler den egenskap med tysk at de lett lager sammensetninger; vi har flere av dem enn fransk og engelsk. Dessuten er avledningsmønsteret i tysk og nordisk ofte enklere enn i fransk og engelsk. De nordiske språk og (især) tysk har en sterkere tendens til å erstatte internasjonale ord med hjemlige sammensetninger (og avledninger), dvs med språk tegn som i utgangspunktet er gjennomskinnelige.

Et språk med mange gjennomskinnelige tegn – er det lettere å lære (som fremmedspråk) enn et språk med mange tegn? Fordele og bakdelene ser ut til å balansere.

La oss se på tysk. På den ene side er mange dagligdagse ord i tysk ventelig lette å lære og huske, fordi de er selvforklarende. Jf

ty *Bahnhof* overfor fr *gare*, ty *Lastauto* overfor fr *camion*, ty *Flugzeug* overfor fr *avion*. På den annen side må mange begreper med internasjonale navn, spesielt vitenskapelige og faglige termer, læres på nytt når en skal tilegne seg tysk. Jf eksempler som *pleuritt – Rippenfellentzündung*, *oksygen – Sauerstoff* (Ullmann 1972).

24 Viktigere enn å finne hjemlig ordstoff for å få oversatt de fremmede fagspråklige termene, er å justere dem etter våre behov, dvs innlemme dem i vårt system, slik at vi kan bøye dem, skrive dem og uttale dem etter våre regler. Hvis vi greier det, og hvis vi dessuten sørger for at de fremmede termene også kan inngå i sammensetninger og avledninger etter hjemlig oppskrift, da bør det være mindre vesentlig at termene stiller med utenlandsk fødselsattest. *Bil* var i så måte et lykkeligere valg enn *motorvogn* og alle de andre forslagenen som kom, den gang da automobilen skulle ha et navn hos oss. *Bil* har nettopp de egenskaper som gjør at ordet glir friksjonsfritt inn i språkssystemet vårt.

25 På den annen side må vi ta rimelig hensyn til de sosiale og pedagogiske sider ved spørsmålet om gjennomskinnelighet i ordforrådet. Jf ovenfor pkt 20.

Et kraftig innslag av ord med internasjonale (klassiske) røtter kan skape en barriere mellom dem med klassisk dannelse og resten av befolkningen. I introduksjonsfasen oppfattes nok de klassisk-pregede fagordene som vanskelige først og fremst fordi de er ugjennomskinnelige; de er uten røtter i språket – uten "those invisible threads that knit words together in the human minds" (Jespersen 1919:142). Jespersen (1919) pekte på hvordan engelskens mange ord av gresk-latinsk opphav har skapt et språklig klasseskille. Ingen nasjonallitteratur er så full av språklig snobbisme som den engelske, mente Jespersen; der vrirmler det av figurer som forfatteren latterliggjør fordi de ikke behersker og derfor mishandler "the big words".

26 Så et innsmett om den samnordiske standardiseringen (harmoniseringen) av fagtermene. Det er beregnet at om lag 80 % av

nyord-tilveksten i Danmark, Norge og Sverige er felles. Innlånningen skjer parallelt fra de samme språkene, i første rekke engelsk-amerikansk. 80–90 % av nyordene kommer derfra. Vi lever altså i en tid da den spontane språkutviklingen fremmer en språklig skandinavisme – etter ikke helt tradisjonell oppskrift.

Siden tilveksten i ordforrådet er sterkt fagspråkspreget, skulle det ligge til rette for en mer effektiv fagspråklig nordisk harmonisering. På den bakgrunn er det nedslående å registrere hvor ofte de nordiske hensyn blir neglisjert i termkomiteene. Jeg skal ikke si mer om dette emnet her. (Men jf Allen 1978.)

27 Det er på tide å forme en konklusjon. Som nevnt er forholdet mellom fagspråk og allmennspråk blitt et stadig viktigere anliggende for språkrøkt, språknormering og språkundervisning. Språkløfter går på kryss og tvers i samfunnet vårt, men noen er mer bekymringsfulle enn andre. Dersom de fagspråklige innslagene i allmennspråket innebærer en alvorlig hindring for et stort antall mennesker i å orientere seg om emner og problemstillinger som angår deres velferd og livssituasjon, da er denne språkløfta en belastning for demokratiet.

Naturligvis trenger vi fagspråket – på samme måte som vi trenger fagfolk. Som regel er det heller ikke fagspråket det er noe i veien; feilen ligger oftere hos språkbrukerne, hos fagfolkene og hos dem som utdanner fagfolkene (Molde 1975). Poenget må være å utdanne fagfolk med større språklig bevegelsesfrihet. De må venne seg til å utnytte allmennspråkets ressurser, som er rikere enn de fleste forestiller seg.

Mange fagfolk ligger under for den vrangforestilling at tingene bare kan sies på én måte, nemlig den fagspråklige, og at deres egne spesialistord er uomgjengelig nødvendige. Men slik er det nok ikke; i de fleste fagmiljøer finnes det begavelser som kombinerer ekspertfaglig innsikt med framifrå evne til popularisering (Erlandsen 1982). Men slike folk er unntak. Vi trenger flere fagfolk med slik språklig bevegelsesfrihet. Men da må vi ordne det slik at undervisning i språklig kommunikasjon blir et fast innslag i all videregående utdanning. Fagfolk må få opplæring og trening i å forme sin språklige atferd etter kommunikasjonens vilkår.

Litteratur

- Allén, Sture. 1978. Terminologi i nordisk samarbete. I: *Språk i Norden 1978*: 41–53. Lund.
- Brandal, Sissel. 1979. Samfunnsvitskapleg fagspråk. *Språknytt 1979* (2): 1–2, 10–13.
- Dahlstedt, Karl-Hampus. 1967. Språkvård och samhällssyn. I: Sture Allén m.fl. *Språk, språkvård och kommunikation*. Lund.
- Dahlstedt, Karl-Hampus. 1977. Demokrati och språkvård. *Språkvård 1977* (2): 14–15.
- Erlandsen, Aashild Sørheim. 1982. *Informasjon, forskning, media. Om å popularisere fagstoff*. Oslo.
- Eyben, William Edler von. 1962. *Juridisk grundbog*. København.
- Fishman, J A. 1972. *The Sociology of Language. An interdisciplinary social science approach to language in society*. Rowley, Mass.
- Frankenhaeuser, Marianne. 1974. Överstimulans – ett hot mot vår livskvalitet. *Forskning och Framsteg 1974* (2): 13–19.
- Fretland, Jan Olav m fl 1980. *På godt norsk. Ei handbok i nynorsk målbruk*. Oslo
- Frick, Nils & Sten Malmström. 1976. *Språkklyftan*. Kristianstad.
- Glahn, Esther m fl, red. 1977. *Fremmedsprogspedagogik*. København.
- Grünbaum, Catharina. 1975. Om att monopolisera ord. *Språkvård 1975* (2): 3–4.
- Hellevik, Alf. 1979. Fagmål og folkemål. I: *Språkrøkt og språkstyring. Eit utval av artiklar*. Oslo.
- Henriksen, Lars. 1976. Fagsprog og dagligsprog. *Mål og Mæle 1976* (4): 14–15.
- Jespersen, Otto. 1919. *Growth and Structure of the English Language*. Leipzig.
- Lian, Bjørn Ebbe. 1972. Problemer innen fagspråkene. I: *Språk i Norden 1972*: 89–93. Lund.
- Molde, Bertil. 1975. Fackspråk och allmänspråk. *Språkvård 1975* (1): 11–12.
- Molde, Bertil. 1980. Om etermediernas språk. I: Inge Jonsson, red. *Språken i vårt språk*. Stockholm.
- NAVF. 1979. *Formidling av samfunnsvitenskapelig forskning. Utredning*. Oslo.
- Norsk språkråd. 1982a. *Årsmelding 1981*. Oslo.
- Norsk språkråd. 1982b. *Nyord i norsk 1945–75*. Oslo.
- Ralph, Bo. 1981. Hur mycket fackspråk är fackspråk? I: *Svenskans beskrivning 12*: 163–172. Umeå.
- Rivedal, Audun. 1981. *Ordforståing og informasjonskløfter*. Bergen.
- Rådet for teknisk terminologi. 1982. *Ordbok for petroleumsvirksomhet*. Oslo.
- Rådet for teknisk terminologi & Norsk språkråd. 1982. *Oljeordliste*. Oslo.

- Selander, Einar. 1976. Vetenskapernas nomenklatur och tekniska termer. I: Inge Jonsson, red. *Vad händer med svenska språket?* Stockholm.
- Sigurd, Bengt. 1974. Språkvården i den nya kommunikationssituationen. I: Bertil Molde, red. *Språkvårdsstudier*. Stockholm.
- Sigurd, Bengt. 1976. *Språk, människor och maskiner*. Stockholm.
- Skautrup, Peter. 1968. *Det danske sprogs historie, IV*. København.
- St meld nr 35 (1975-76). *Om forskningens organisering og finansiering*.
- Teleman, Ulf. 1967. *Språket som ett effektivt meddelelsesmedel*. I: Sture Allén m fl. *Språk, språkvård och kommunikation*. Lund.
- Teleman, Ulf. 1979. *Språkrätt*. Lund.
- Thunberg, Anne-Marie, m fl. 1979. *Samverkansspiralen*. Stockholm.
- Tryti, Ivar. 1974. Akademisk sjargong. *Språknytt 1974 (2)*: 1-3.
- Ullmann, Stephen. 1972. *Semantics. An Introduction to the Science of Meaning*. Oxford.
- Vinje, Finn-Erik. 1976. Ekspertspråk og allmennspråk. *Språknytt 1976 (3)*: 3-5.
- Vinje, Finn-Erik. 1979. *Moderne norsk. Råd og regler for praktisk språkbruk*. 3. utg. Oslo.
- Vinje, Finn-Erik. 1980. *Å veie sine ord*. Trondheim.
- Vinje, Finn-Erik. 1982a. *Journalistspråket*. Fredrikstad.
- Vinje, Finn-Erik. 1982b. *På talefot med språket. Småstykker om språkligheter*. Oslo.
- Vinje, Finn-Erik & Helge Østbye, red. 1981. *Vanskelige ord i nyhetene (VON)*. Oslo.
- Westman, Margareta. 1975. Maximera och minimera. *Språkvård 1975 (2)*: 11.
- Westman, Margareta. 1980. Fackspråk och gruppspråk. I: Inge Jonsson, red. *Språken i vårt språk*. Stockholm.
- Westman, Margareta. 1976. Myndigheternas fackspråk och allmänheten. I: Bertil Molde, red. *Fackspråk*. Stockholm.
- Wirsén, Claes. 1980. Att informera om medicin. I: Bertil Molde, red. *Fackspråk*. Stockholm.

Kommunikation og fagsprog

Af *Henning Spang-Hanssen*

I Når man i en titel forbinder to substantiver med et "og", kan der være tale om at betragte to i forvejen afgrænsede fænomener i deres indbyrdes relationer, f.eks. *Biler og cykler* (hvordan kan de forliges i trafikken?) eller *Talesprog og skriftsprog* (hvilke stilforskelle er der mellem disse? hvordan påvirker talesprog og skriftsprog hinanden? etc.). I et tilfælde som *Kommunikation og fagsprog* er der imidlertid ikke tale om i forvejen afgrænsede fænomener. Både kommunikation og fagsprog er ord eller begreber, hvis indhold selv trænger til belysning (bl.a. i forhold til ord som information eller almensprog), og en diskussion af temaet kommunikation og fagsprog bør derfor ikke bare angå indbyrdes relationer, men søge at belyse fænomenernes indhold og karakter.

Opfattelsen af hvad kommunikation er, og af hvad fagsprog er, kan nemlig vise sig at blive stærkt påvirket af, hvorledes relationerne mellem fænomenerne opfattes. Temaet kommunikation og fagsprog problematiserer – og kan dermed belyse – begge de med "og" forbundne størrelser, i højere grad end temaer som biler og cykler eller talesprog og skriftsprog. Der findes mange andre temaer hvor et "og" problematiserer selve de forbundne størrelses indhold, f.eks. *Teknik og fremskridt* eller inden for (nyere) lingvistik *Fonologi og morfologi*.

Det vi skal diskutere er naturligvis ikke selve *ordudtrykkene* "kommunikation" og "fagsprog". Vi skal heller ikke prøve at *normere* disse ords betydning. Ej heller skal vi bare *registrere*, hvordan disse ord bruges. Vi skal derimod søge efter *tendenser* i sprogbrugen (i tidsmæssig dimension og/eller i sociolektal dimension), og vi skal prøve at finde ud af, hvilke konsekvenser disse tendenser kan have for udviklingen af vores (dvs. sprogforsker-

nes og terminologernes) begrebsapparat. Dette begrebsapparat er jo et væsentligt redskab for forskningen – den rene og den anvendte (tillämpade) – i arbejdet med at forudse tendenser og udviklinger og dermed give videnskabelig baggrund for tiltag til at påvirke en udvikling.

2 For ordet *kommunikations* vedkommende er der i dansk sket en kraftig betydningsmæssig ændring (både udvidelse og specialisering) især i perioden 1950–1970. ¹⁾

Det tidligere betydningsindhold kan beskrives som 'udveksling af meddelelser, især når der samtidigt overvindes en afstand'. Til overvindelse af afstand tjente et eller andet *kommunikationsmiddel*, ikke mindst til at bringe mennesker sammen (tog, færger og lign.). Flertalsformen *kommunikationer* var synonym med kommunikationsmidler. Et verbum "at kommunikere" fandtes ikke (derimod et verbum *at kommunikere* (intransitivt); med betydning 'at stå i forbindelse med hinanden', bl.a. om beholdere).

Kommunikationsmidlernes tekniske udvikling har haft betydningsændring af *kommunikation* til følge og har ført til brugen af et verbum *at kommunikere*, eller rettere: til brug af både et intransitivt og et transitivt verbum. Det afgørende moment i udviklingen har været, at radio og senere tv (altså *telekommunikationsmidler*) muliggør transmission (overføring) af meddelelser (og andre signaler) fra en kilde (afsender) til *mange* modtagere på én gang, således at karakteren af personlig udveksling af meddelelser gik tabt.

Betydningen af ordet kommunikation har herved specialiseret sig i to retninger:

(a) udsendelse af meddelelser eller budskaber til mange, ofte blot potentielle modtagere over en afstand (og følgelig med tekniske, især teletekniske midler). Hertil hører det transitive *at kommunikere* noget til nogen. "A kommunikerer sit budskab til B,C,D og flere".

Synonymt eller nærsynonymt med *massekommunikation*.

(b) opnåelse af samfølelse, af "åndeligt samvær" i en situation, hvor personer allerede er sammen (fortrinsvis få personer). Hertil hører det intransitive *at kommunikere* (med hinanden). "A og B kommunikerer". "Jeg kommunikerer med hende".

Det er herved underordnet, hvilket budskab, hvilken tekst, hvilken sag osv. A og B kommunikerer om. "De kommunikerer bare".

Betydningen (b) er en specialisering og udvikling af den "gamle" betydnings element af samvær, af at mennesker bringes sammen, med vægten lagt på et muligt *resultat* af udveksling af meddelelser, nemlig gensidig forståelse og enighed. Den voksende brug af betydning (b) jævnsides med (a) er sandsynligvis en reaktion mod (a)-betydningens vægt på udbredelsens *tekniske* sider og på det *ensidige* i massekommunikation.

Betydningsudviklingen i to retninger af ordet kommunikation har efterladt et mellemområde, nemlig situationer hvor A giver meddelelse(r) til en bestemt person B eller til en personkreds B1, B2, ... Bn, der har bestemte egenskaber, interesser og behov. Sådanne situationer foreligger bl.a. i *undervisning*, men mere alment omtaler man sådanne situationer som *information* (informerer). "A informerer B om noget", "A giver B informationer", "B får information om noget (fra A)", "B søger information (som stammer fra A)".

Informerer er forskellig fra kommunikation i betydning (b) ved at der foreligger asymmetri ved information: A er informant (f.eks. forfatter af en artikel), B er den informerede, "informanten" (f.eks. læseren af artiklen).

Informerer er forskellig fra (a) ved at der tænkes på en bestemt (gruppe af) modtagere ved information (f.eks. en bestemt læserkreds). Man kunne sige, at informering i modsætning til massekommunikation er *sektiv* kommunikation.

3 Denne forskel er væsentlig for spørgsmålet om kommunikation og fagsprog. Situationer hvori fagsprog indgår – som tekster, som foredrag, i faglig undervisning, faglig samtale m.m. – har karakter af informering langt mere end de har karakter af kommunikation i betydningerne (a) eller (b). Man møder imidlertid ofte den opfattelse – implicit eller eksplicit – at al faglig kommunikation bør benytte sig af samme sprog (samme ordforråd, samme stil) som det der tilstræbes i massekommunikation, altså et "letforståeligt" eller "letlæseligt" sprog.

En sådan opfattelse findes fremført fra mange sider: fra kultur-

politikere, fra en del lingvister, fra en del lærere i 'technical writing', og fra den kreds af meget skrivende sproginteresserede personer, der altid ønsker at rådgive, altså dem som Dwight Bolinger kalder shamans (medicinmænd) i sin bog *Language – The loaded weapon* (1980).

Jeg skal senere vende tilbage til spørgsmålet om sproget i faglig kommunikation (faglig informering), men vil først uddybe forskellene mellem massekommunikation og faglig kommunikation.

4 Inden for faglig kommunikation må man skelne mellem forskellige niveauer eller situationstyper, svarende til at den faglige informering har forskellig funktion og tager sigte på forskellige modtagergrupper. Forskellige steder i litteraturen om faglig kommunikation og/eller om fagsprog kan man se opstillinger af situationstyper og modtagergrupper (specialister eller lægmænd); jeg har selv fundet det vigtigt at anføre en gruppe der består af personer under uddannelse til et bestemt fag, altså fremtidens specialister, "fagets kommende folk" (studerende, lærlinge osv.). De er hverken specialister eller lægmænd og skal informeres med henblik på fagets videreførelse.

I fig. 1 er sammenstillet nogle opdelinger i situationstyper for faglig kommunikation eller informering; de pågældende opdelingsforslag ses at supplere hinanden og/eller at være forskellige formuleringer af samme struktur. Som en anden dimension i opstillingen er anført en velkendt deling af fagsprog i typer. Den kombinatorik, som de to dimensioner involverer, forstås formentlig bedst af selve opstillingen i fig. 1.

For fuldstændigheds og klarheds skyld bemærker jeg, at *ikke enhver* informering og *ikke al* information kan karakteriseres som *faglig*. Dagliglivets udbud af informationer og oplysninger på hjemligt niveau, nyheder i aviser og radio, information om hvor varer fås billigt ("ugens tilbud", "rea"), kataloger fra rejsebu-reauer og meget andet kan sædvanligvis ikke med rimelighed siges at have faglig karakter (men kan naturligvis alligevel være yderst interessant og nyttig information).

Noget tilsvarende gælder på sproglig side, idet sagprosa ikke må identificeres med fagsprog. Fagtekster hører ganske vist til kategorien sagprosa (modsat fiktionsprosa osv.), men megen

Figur 1 Information fra

	specialist til specialist ^(d)	specialist til fremtidig specialist (studerende) ^(d)	specialist til ikke-specialist (lægmand) ^{(b)(d)}	ikke-specialist (lægmand) til specialist
fagsprog (tekster i)	Theoriesprache ^(a) Fachungangs- sprache ^(a)	scientific communication ^(b) communications among scientists and engineers ^(c)	undervisnings- og uddannelsesorienterede tekster (i fagsprog)	
	Verbreitungssprache ^(a)			
anden sagprosa (other 'functional writing')				

^(a) Jf. Fachsprachen und Gemeinsprache (Sprache der Gegenwart 46) 1979; p. 8; p. 318.

^(b) Jf. Nan Lin, IEEE Transactions on Professional Communication, Vol. PC-15, No. 2 (June 1972) p. 34.

^(c) Jf. Editorial, Vol. PC-15, No. 2 (June 1972) p. 19.

^(d) Jf. H. Spang-Hanssen, [Akte fra] Nordisk Forskerkursus i Terminologi (Skodsborg, Danmark, juni 1978) Bd. 1, p. 14, & Nordisk språkplanlegging (Nordisk språksekretariats rapporter 2) 1981, p. 60–62.

sagprosa – måske langt størstedelen – er som bekendt ikke fagtekster. Bl.a. vil de ovenfor eksemplificerede ikke-faglige informationer være i sagprosa (foruden at de vil gøre brug af ikke-sproglige midler som taloplysninger og billeder).

5 At forveksle faglig kommunikation med massekommunikation indebærer, at man alene interesserer sig for situationer, hvor modtageren (modtagerne) er en lægmand. Men det indebærer yderligere, at man lægger ingen eller meget lidt vægt på den pågældende modtagers særlige interesse i netop den bestemte faglige information, som den enkelte situation angår. Man studerer således ikke den enkelte læsers forudsætninger for og motiv til at læse – og forstå – en bestemt fagtekst. Og hvad angår tekstens sprog og stil, indebærer forveksling med massekommunikation meget let, at forståelse identificeres med letlæselighed, der igen identificeres med et bestemt ordforråd og en bestemt syntaks.

Inden lidt nærmere at behandle modtagerens og tekstens rolle vil jeg pege på, at forveksling af faglig kommunikation med massekommunikation kan indgive forfattere – og potentielle forfattere – af fagtekster dårlig samvittighed over ikke at kunne skrive almenforståeligt, med det resultat at de afstår fra at skrive overhovedet. I en artikel om kommunikation som en opgave for ingeniøren finder man et hjertesuk over, at så mange vejledninger for tekniske forfattere består i ”tilrådnings af en nærmest evangelisk art, der hævder at vejen til kommunikationshimlen er brolagt med dejlig enkle formler”. Forfatteren, som selv er ingeniør, finder det helt forståeligt hvis skrivende ingeniører mister lysten til at kommunikere, når de stilles over for sådan en fornærmelse mod deres intelligens. Med ret få undtagelser har vejledninger for forfattere af fagtekster stadig i høj grad den karakter, som artikelforfatteren ironiserer over.²⁾

6 I enhver faglig kommunikation eller informering er der en forskel mellem informantens (forfatterens) og modtagerens (læserens) motiver og forudsætninger.

Forfatteren skriver ud fra et motiv der kan være et ønske om at viderebringe resultater og/eller søgen efter anerkendelse³⁾ eller af

endnu anden art, f.eks. at tjene nogle penge; da han er specialist, har han forudsætninger i kraft af uddannelse i sit fag og beskæftigelse med sit fag; han kender dets traditioner, dets personkreds, dets eventuelle opdeling i "skoler", dets terminologi og andre særsproglige midler.

Læseren kan være en anden specialist; dennes motiv til at læse kan bl.a. være at udnytte informationen som led i en egen virksomhed som fagforfatter (altså som informant i en anden faglig kommunikations- eller informeringsituation). Han vil ikke primært være interesseret i information (tekster) beregnet for ikke-specialister, og det er derfor en livsbetingelse for et fag, at der fremkommer tekster skrevet for specialisten.

Disse må – da et fags sprog er led i selve fagets teori og praksis – være affattet i det pågældende fags sprog (med alle de særtræk som er resultat af fagets udvikling). Det ville være invaliderende for information på specialistniveau, dersom andre end specialisterne selv ville tiltage sig autoritet over noget fags sprog. Specialisterne er ikke sjældent uenige om fagsproglige anliggender, men dette er led i, at de er uenige om opfattelsen af fagets genstand, mål og midler, og variationer inden for et fags sprog anfægter ikke autoritetsforholdene. Specialisterne er autoriteten i fagsproglige anliggender ikke i kraft af social prestige, men i kraft af at ingen andre kan have tilstrækkelig viden om disse anliggender. Mestrer man et fagsprog, er man faktisk specialist i faget.⁴⁾

For vores tema – kommunikation og fagsprog – er der imidlertid nok knyttet endnu større interesse til de situationer, hvor specialisten informerer lægmanden, hvor altså *læseren* (eller mere alment: modtageren af faglig information) er en lægmand. Hvad kan der siges om læserens motiver og forudsætninger i så tilfælde?

7 Under alle omstændigheder vil lægmænds motiver og forudsætninger afvige stærkt fra forfatterens. Der vil altid være en afstand at overvinde, en kulturbarriere, som kan bero på f.eks. forskelle mellem forfatterens og læserens grundlæggende forudsætninger, på forskelle i metode, eller på terminologi.⁵⁾

Disse mange faktorer etablerer ikke bare en forskel mellem

forfatter og læseren, men også store forskelle mellem forskellige læsere (lægmænd) i deres holdning til at blive informeret om faglige emner. Læserne er forskellige hvad angår deres viden (både viden erhvervet ved uddannelse og viden erhvervet på uformel måde), deres læsestrategi og deres intention og motivation; læsning af faglitteratur er ikke uden videre en metodisk proces med det objektive formål at blive klogere. Fra mange undersøgelser af læsning og læsere vides det, i hvor høj grad individuelle og situationelle momenter spiller ind ved en læsers udbytte af en faglig tekst.

I en rapport, som The Royal Navy har ladet udarbejde om udarbejdelse og udnyttelse af vejledninger, fremhæves det, at en tekst interesserer læseren, fordi denne føler glæde ved at læse den. Dette er først og fremmest en følelsesmæssig reaktion, der kan afspejle dels individets personlighed, dels en aktuell situation. Men i begge tilfælde er det følelsesmæssiges indvirkning på interessen meget stærk og spiller en betydelig rolle for, hvor vanskelige tekster man vil acceptere.

Læsesituationer er altså meget forskellige hvad angår læserens forudsætninger og motivation, men også hvad angår udbyttet af læsningen, hvilket i første omgang vil sige *forståelsen* af det læste. Ordet forståelse dækker et bredt spektrum af psykiske processer og tilstande – hvilket mange læseundersøgelser ikke har taget tilstrækkeligt hensyn til.

Som bekendt er læseprocessen og begrebet forståelse blevet genstand for undersøgelser og overvejelser også fra psykolingvistisk side. Resultaterne peger på, at individet og situationen er meget afgørende for arten og graden af forståelse, ikke bare som ekstralingvistiske faktorer og omstændigheder, men også fordi sprogets betydningsside – forståelsen af ordene og deres rolle i en (kon)tekst – er varierende fra individ til individ, og varierer for det enkelte individ bl.a. i kraft af nye erfaringer, f.eks. i kraft af læsning af nye tekster. "Ordet betyder lidt forskellige ting for hvert eneste individ. Individet tilegner sig ord, mønstre og begreber som en funktion af hvad det kommer ud for. Disse erfaringer er personlige som en biografi. ... Et givet udtryk betyder således aldrig helt det samme for bare to mennesker, selv om de udmærket kan blive enige om hvad det betyder." (Jesper Her-

mann og Frans Gregersen: Gennem sproget (København 1978) s. 106). Netop i sammenhæng med information og forståelse taler man inden for psykolingvistik (bl.a. i den citerede bog) om *relevansstrukturen*: den strukturering af verden som finder sted hos hvert enkelt individ gennem hele livet som følge af sammenstødet mellem individet og verden. Relevansstrukturen afgør hvad det sprog man møder der kan opfattes, og hvordan det der opfattes så struktureres.

8 Når der i en læsesituation indgår så mange faktorer, er det naivt at tro, at man ved at isolere og regulere nogle få træk af sproglig art kan opnå en væsentlig øgning af tekstens forståelighed – eller endnu mere pretentiøst: en væsentlig øget faglig informering eller kommunikation. Men forveksling med massekommunikation, og naive kulturpolitiske forestillinger om forsknings ubetingede formidling til folket, har – takket være entusiastiske dyrkere af læsbarhedsindekser (readability formulas) – ført til mange anbefalinger om korte sætninger og korte ord også i faglige tekster (for lægmænd fortrinsvis).⁶⁾

Man kunne jo sige, at selv om kortere sætninger og kortere ord ikke i nævneværdig grad kan bidrage til fagteksters reelle udbredelse, kunne det da ikke skade at følge disse råd. Jeg mener imidlertid, at tendensen til at popularisere netop *sproget* i fagtekster rummer en fare. Fagets sprog er – som før fremhævet – en væsentlig del af fagets identitet, og dersom man tilpasser sprogbrugen på bekostning af nogle fagsproglige træk, frembringer man pseudo-faglige tekster, der giver læseren (lægmænd) et uægte billede af det faglige stof og af den måde, som fagfolk nu altså bruger sprog på.

Det er muligt og anbefalelsesværdigt at popularisere en faglig fremstilling ved at give eksempler, ved at relatere til kendte forhold i dagliglivet, ved brug af billeder og tegninger, ved pædagogisk opbygning i det hele taget. Derimod vil det blive anden rangs information, dersom man udskifter faglige udtryk med ord fra en læsepædagogisk godkendt liste eller tvinger alle ræsonnementer, sammensatte såvel som enkle, ind i sætninger af standardlængde.

Naturligvis kan sprogbrugen i fagtekster i mange tilfælde gøres

mere læservenlig på forsvarlig måde (det gælder også tekster beregnet for specialister), og det er en vigtig opgave at rådgive forfattere af fagtekster i sproglig udformning. Men rådene i mange – måske hovedparten – af de eksisterende vejledninger er enten af trivial karakter ("Brug ikke *for* lange sætninger!", "Brug ikke *overflødige* ord!") eller de mangler grundlag i objektive erfaringer eller egentlige undersøgelser. Som en af følgerne heraf er de undertiden indbyrdes modsigende, som når der på den ene side advares mod tomme ord og på den anden side anbefales brug af forbindende ord og indledende vendinger for at ikke teksten skal virke staccato.

9 Det er også værd at mærke sig, at rådene i overvejende grad angår sagprosa i almindelighed, ikke specielt fagprosa. Det der omtales og kritiseres vedrørende fagtekster, er i meget stor udstrækning stiltræk, som forekommer i alle slags prosa af informativ karakter, bl.a. i journalistisk prosa (engelsk: *Journalese*), privat prosa, tekster af alle arter inden for virksomheder og firmaer, meddelelser fra offentlige myndigheder (engelsk: *Offici-alese*).

Sådanne træk er f.eks. brug af *verbum vicarium* (i bred forstand) + substantiv i stedet for handlingsverbum (den såkaldte substantivsjuke, eksempel: *take into consideration* – *consider*, svensk eksempel: *fatta beslut* – *besluta*) eller brug af fremmedord i stedet for ord af hjemlig udtryksstruktur (*reducera* – *minska*; *reception* – *mottagning*)⁷⁾. Den omstændighed at træk er mere almene, betyder naturligvis ikke, at de er uden interesse for fagteksters læselighed og udbredelse. Men det betyder på det praktiske plan, at sproglig rådgivning for forfattere af fagtekster bør være i overensstemmelse med sproglig rådgivning i almindelighed, hvad angår sådanne mere almene træk. På teoretisk plan – nemlig i studiet af fagsprog over for ikke-fagsprog – må man vogte sig for at fortolke alt det der kritiseres i fagteksters sprog som værende fagsprogstræk.

Det er muligt, at nogle træk har bredt sig fra fagsprog i egentlig forstand til andre informative tekster og til sagprosa i almindelighed. Det kunne for eksempel være interessant at få belyst, om den voksende almene brug af visse forkortelsestyper (især initial-

ord) har sin oprindelse i naturvidenskabelige og tekniske tekster. Dersom bestemte faglige udtryksmidler faktisk har vundet indpas i anden prosa, kan det imidlertid siges, at i al fald forfatterne af sådan anden prosa tillægger disse udtryksmidler en eller anden funktion og kommunikativ værdi.

10 Fra lingvistisk side må man principielt opfatte ethvert anvendt sprogligt udtryksmiddel (ethvert eksisterende ord, enhver forefundet konstruktion osv.) som havende en funktion. Også de træk der kritiseres som overflødige eller fejlagtige, må regnes at være udviklet i forbindelse med et eller andet kommunikativt eller ekspressivt behov. Nyere lingvistik, som jo er stærkt præget af sociolingvistiske synspunkter, lægger vægt på, at alle slags sprog – derunder alle dialekter og sociolekter – er principielt ligeværdige, således at de bør respekteres og studeres sådan som de nu engang er. Kun på denne basis kan man objektivt undersøge deres forskelligheder hvad angår kommunikativ virkemåde og andre funktioner i forskellige sproglige situationer.

Hvorfor skulle fagsprog være en undtagelse fra denne måde at betragte sprog på? Dersom man på forhånd afviser faglig sprogbrug som uforståelig, har man vanskeliggjort et sagligt studium af fagsprog og kommunikation. Og hvad der er alvorligere: Man vil derved komme til at konsolidere en social grænse mellem dem der bruger (forstår) fagtekster og dem der på forhånd er ligesom dømt til aldrig at skulle forstå fagtekster, sådan som fagtekster nu engang er og utvivlsomt overvejende vil forblive at være. Dersom sproglige træk, som i fagsprog udgør væsentlige udtryksmidler, bevidst elimineres fra tekster for lægmanden, vil denne aldrig få mulighed for selv at drage nytte af disse udtryksmidler. Dersom f.eks. et råd om at erstatte abstrakte ord og udtryk med konkrete i fagtekster for lægmænd virkelig blev efterlevet og gennemført, ville resultatet i sidste ende blive, at kun en lille del af befolkningen fik mulighed for at udvikle abstrakt tænkning.

Som tidligere nævnt har undersøgelser af læseres motivation peget på samspillet mellem teksten som stimulus og forståelsen af teksten. For informering ved fagtekster er det vigtigt, at også den sproglige side er stimulerende og udviklende. Det velkendte og velmente råd: Skriv så folk kan forstå det! bør på den bag-

grund, jeg har skildret, erstattes af: Skriv så folk får lyst til at forstå mere og mere!

Noter

- 1 Udviklingen i de andre nordiske sprog (og i tysk) synes ikke at være meget forskellig fra udviklingen i dansk.
I engelsk og fransk er der også sket en tilsvarende udvikling, men i disse sprog gælder, at *communication* i forvejen var et udbredt ord med flere betydninger, jf. at eng. *a communication, communications* også svarer til dansk *en meddelelse, meddelelser*.
Og det eng. verbum *to communicate* har ældre og bredere anvendelse end svarende til dansk *at kommunikere*.
Disse nationalsproglige forskelle sætter naturligvis deres præg på *formuleringer* af spørgsmålet om kommunikation og fagsprog – ligesom det spiller en rolle, at engelsk ikke har noget ord der dækker *fagsprog* – men forskellene er ikke afgørende for min behandling af emnet.
- 2 En mere detaljeret gennemgang af et sådant sæt af vejledninger blev behandlet i tilslutning til foredraget. Vejledningen var hentet fra G.E. Schindlers artikel "Why engineers and scientists write as they do – twelve characteristics of their prose" (IEEE Transactions on Professional Communication, Vol. PC-18, No. 1 (March 1975) p. 5–10), men der blev draget paralleller til tilsvarende forhold i nordiske sprog. En almen konklusion må være, at der er stort behov for videnskabelige undersøgelser på disse punkter. Bl.a. må det almene råd om at undgå passiv studeres nærmere i forhold til de to måder passiv udtrykkes i nordiske sprog. Der kan meget vel være læsbarhedsforskelle mellem f.eks.
Teksten analyseredes automatisk
Teksten blev analyseret automatisk
Teksten blev automatisk analyseret
og mellem hver af disse og en aktivkonstruktion
Man/Vi analyserede teksten automatisk
(som i øvrigt kan tolkes på mere end én måde).
- 3 Jf. M.P. Southworth: Why some technical professionals write – and some don't. IEEE Transactions on Professional Communication, Vol. PC-18, No. 1 (March 1975) p. 29–30.
- 4 Spørgsmålet om sproglig *autoritet* har jeg behandlet lidt nærmere i Nordisk språkplanlegging (Nordisk Språksekretariats rapporter 2) 1981, p. 61–62.
- 5 Jf. J.M. Lufkin & S.C. Krantz: Cultural Barriers to Interprofessional Communication. IEEE Transactions on Professional Communication, Vol. PC-15, No. 2 (June 1972) p. 26–29 (27). Her fremhæves også, at terminologi ikke er den vigtigste faktor i kulturbarrieren mellem fagmand og lægmand, men bare den man lettest får øje på.
- 6 Fra lingvistisk side har *Christer Platzack* kritisk fremstillet udviklingen

på læsbarhedsområdet og selv bidraget med forskningsresultater, jf. hans *Språket och läsbarheten* (Lund 1974) 212 s.; afsnittet *Om läsbarhet* (p. 149–171) i *Språket i bruk* (red. Ulf Teleman & Tor G. Hultman, Lund 1974); *Substantivsjuka och hörförståelse* (Svenskans beskrivning 8, Lund 1974, p. 184–195); *Substantivsjuka – ett friskhetstecken?* (*Eterspråk* 4, *Lundastudier i nordisk språkvetenskap D* 12, 1977, 16 s.). – Hans arbejder giver også litteraturhenvisninger.

I relation til faglig kommunikation behandles læsbarhedsindekser (readability formulas) og deres begrænsninger bl.a. i artikler i Vol. PC-24, No. 1 (March 1981) af *IEEE Transactions on Professional Communication*. Også her findes litteraturhenvisninger.

7 Disse to eksempler er hentet fra Nils Frick & Sten Malmström: *Språkklyftan. Hur 700 ord förstås och missförstås* (1976).

Denne bog rummer et værdifuldt materiale i praktisk henseende og viser samtidigt, at spørgsmålet om ord der ikke forstås eller som forveksles med andre ord (hvilket kommunikativt faktisk er værre) er meget mere alment end spørgsmålet om egentligt faglige ords forståelse.

Noget litteratur orienteret mod forfattere af faglige (især tekniske) tekster

Tidsskrifter:

IEEE Transactions on Professional Communication (PC); tidligere titel: *IEEE Transactions on Engineering Writing and Speech* (EWS). (New York)

Vol. 6 (EWS-6, No. 1) 1963 rummer *An index to 500 papers through 1962 on engineering writing and related subjects*.

Vol. 15 (PC-15, No. 2) 1972 bringer papers fra *Conference on the psychology of technical communications*.

Vol. 18 (PC-18, No. 1) 1975 genoptrykker bl.a. nogle artikler, som redaktionen har fundet vigtige.

Vol. 24 (PC-24, No. 1) 1981 behandler især *Readability*.

Journal of Technical Writing and Communication. (USA) Vol. 9, No. 1, 1979 rummer en annoteret bibliografi over tidsskriftets Vol. 1–7 (1971–1977), 233 artikler.

Forskningsrapport:

AD A 097 272 (udsendt af NTIS, USA) (1980): *Readability and the production of instructional text in the Royal Navy*.

Bøger findes i hundredvis (allerede i 1965 gives i EWS-8 en selektiv liste over 59 *Technical Writing Books in print*). De her anførte er blot eksempler:

Lars Forsslund: *Tekniska rapporter* (1973)

Om teknikens språk (TNC 64) (1977)

Ove Arbo Høeg: Vitenskapelig forfatterskap (2. utg., 1971)
Finn A. Horgen: Håndbok for tekniske forfattere (1975)
Rosenstein, Rathbone, Schneerer: Engineering communications (1964)
Robert R. Rathbone: Communicating technical information (1966)
Ralph Ironman: Writing the executive report (1966)
Gordon H. Mills & John A. Walter: Technical writing (4th ed., 1978)
Louis F. Fieser & Mary Fieser: Style guide for chemists (1960)
Directions for Abstractors (*The American Chemical Society*) (1964/65)
Handbook for authors of papers in the journals of the *American Chemical Society* (1967)

Språkvård och terminologi

Av Risto Haarala

På grund av språkvårdens historiska bakgrund har begreppet språkvård i det allmänna medvetandet fått en starkt nationalistisk-puristisk stämpel. Många tror fortfarande att huvuduppgiften för språkvården är att alltefter språk rensa bort alla "anglicismer", "sveticismer", "fennicismer", "danismer" osv.

Dylika puristiska strävanden ligger till grund för det medvetna utvecklandet av det finska skriftspråket på 1800-talet. Då Finland 1809 lösgjorde sig från Sverige och blev ett autonomt storfurstendöme under det ryska tsarväldet, var det finska skriftspråket ännu tämligen outvecklat. Endast ett fåtal böcker hade utgivits på finska, och en stor del av dem var religiös litteratur. Den förändrade statsställningen erbjöd nu möjlighet till att jämställa finskan med svenskan som förvaltningens, kulturens och vetenskapens språk. Det är förståeligt att många ansåg uppdraget som omöjligt: att med en tunn litterär tradition och sinsemellan olika folkdialekter som underlag skapa ett statsspråk för samhälleliga behov, fastän t.ex. många centrala kulturbegrepp saknade finsk beteckning. Sådana begrepp var bl.a. *samhälle*, *republik*, *förvaltning*, *självständighet*, *vetenskap*, *konst*, *trafik* och *industri*. Alla dessa och hundratals andra centrala begrepp fick sin finska benämning först senare på 1800-talet.

Efteråt betraktat är det egentligen ett under att det medvetna utvecklandet av finska språket lyckades så utmärkt väl på en så kort tid. Resultatet baserade sig kanske mindre på utvecklarnas skicklighet som språkmän än på starka nationella och delvis nationalromantiska idéströmningar, som tjänade som drivkraft för verksamheten. Många neologismer från 1800-talet är nämligen till strukturen klumpiga, illa avledda och då det gäller den semantiska motivationen tvivelaktiga, helt enkelt sådana att en

språkman i dag aldrig skulle föreslå sådana och språksamfundet aldrig godkänna dem. De har emellertid fyllt sin uppgift som informationsförmedlare mycket väl och bildar en viktig del av ordförrådet. Dessutom är det en fördel för kulturutvecklingen att 1800-talets språkutveckling ledde till en för finskan typisk lexikalisk purism. De egna benämningarna har förmedlat internationella kulturbegrepp till folket betydligt effektivare än vad de främmande orden skulle ha gjort, eftersom dessa saknar anknytningspunkter med bekanta element i det egna språket.

Då nationalismen som idéströmning nu till stor del fått ge vika för internationalismen, har ändamålsenligheten med hela verksamheten många gånger ifrågasatts. Den moderna språkvården fungerar emellertid med annorlunda motiv, och klart puristiska krav ställer numera endast lekmännen och inte språkvårdarna.

Vad är då egentligen språkvården enligt nutida uppfattning? En ofta citerad definition ges av professor Karl-Hampus Dahlstedt i boken *Massmedierna och språket* och lyder så här: "Med språkvård avses varje handling som medvetet syftar till att göra språket bättre eller hindra det från att bli sämre." Definitionen är rätt vid och den bör därför preciseras från många håll. Vad är först och främst det språk som är i behov av vård, hurdana är "medvetna handlingar" och hur skall man uppskatta vad som är "bättre" eller "sämre" i språket.

I språkvårdens teori betonas nuförtiden, att åtgärderna riktas åt två håll inom begreppet "språk". Å ena sidan har vi språket som system, man borde se till att språkbrukarna har ett effektivt kommunikationssystem till sitt förfogande, att det finns alla lexikaliska element i språket som behövs just nu. Å andra sidan borde språkvården kunna inverka på det faktiska språkbruket så att språket används effektivt. Språkbrukarna måste informeras om de möjligheter språket erbjuder, om de språkliga konstruktioner som är bäst för att budskapet skall nå fram, om det man skall undvika osv. I Finland har man på senaste tid framför allt koncentrerat sig på språket i massmedierna och inom förvaltningen och rättsväsendet. Kurser på sammanlagt över 650 timmar (varav ca 50 timmar gällde svenska) ordnades i fjol för olika nyckelgrupper.

Språkvården inriktar sig främst på *ordförrådet*. Nya ord, av

vilka alla inte utan vidare anpassar sig till språket, dyker ständigt upp. Speciellt de främmande orden vållar ofta problem i finskan. T.ex. substantivens böjning i alla 15 kasus både i singularis och pluralis är svår. Verbböjningen är ännu mångformigare. Ofta behöver man medveten styrning för att undvika alla svårigheter. Skriftbilden måste förändras eller ordet ersättas med ett eget. Sålunda har t.ex. engelskans *image* ersatts med det latinska ordet *imago* därför att *image* är omöjligt att böja i alla kasusformer i finskan, och i stället för *détente* finns nu ett helt eget ord *liennyitys* liksom *avspänning* i svenskan.

I detta sammanhang spelar fackspråkens vokabulär eller terminologi en central roll. Största delen av de nya orden i alla kulturspråk nuförtiden är troligen just termer. Språkvårdens inställning till detta ordförrådsmaterial är problematisk såväl i teorin som i praktiken. För det första har begreppet "språk" i språkvårdens definition tolkats som så kallat *allmänspråk*. T.ex. det vardagliga talspråket, slangen och litteraturens språk har lämnats utanför den medvetna styrningen, men vilket är allmänspråkets förhållande till fackspråken? Är dessa autonoma system eller borde de ses som delar av allmänspråket?

I många vetenskaper är just definitionen på grundbegreppen en ytterst svår uppgift, och situationen är likadan också för begreppen allmänspråk och fackspråk. Jag använder här en definition, som givits av W. Schmidt och J. Scherzberg: "Allmänspråket är den språkform, som är gemensam för hela språkområdet, förstås av varje medlem i språksamfundet och används för allmänt icke fackbundet tankeutbyte."

Karakteristiska drag för allmänspråket är alltså att det täcker ett helt språkområde, t.ex. en enspråkig stat, att alla fullvuxna i språksamfundet förstår det och att det inte är bundet vid något specialområde. Enligt chefen för finska språkbyrån Esko Koivusalo kännetecknas allmänspråket dessutom av följande formella drag:

- 1) Allmänspråket följer till formen de normer för skriftspråket som givits i grammatikböcker och normativa ordlistor.
- 2) Det använder sig av ett allmänt känt ordförråd.
- 3) Det har en enkel meningsuppbyggnad med konstruktionstyper som förekommer frekvent i massmedierna.

Enligt Schmidt och Scherzberg är fackspråken i sin tur "språkformer, som tjänar sakbunden kommunikation fackfolk emellan på olika områden inom vetenskap och teknik, ekonomi, politik och kultur."

I följande tabell har sådana för allmänspråket och fackspråken typiska funktionella drag jämförts som kännetecknar deras skillnad.

	Allmänspråket	Fackspråken
Bruksområde	Allmän kommunikation	Facklig intern kommunikation
Brukare	Alla	Specialister
Kommunikativt mål	Vid förståelse	Noggrannhet
Modell	Grundskolning, massmedier, allmänfattlig litteratur	Yrkesutbildning, facklig intern kommunikation, arbetskollektivets språkbruk
Systemutvecklare	Allmän språkvård	Organen för terminologi, fackauktoriteter

Det första draget gäller språkformernas bruksområde. Som namnet säger tjänar allmänspråket den allmänna kommunikationen, skötseln av gemensamma angelägenheter och kommunicerandet om dem. Det har vanligen neutral ton och vårdad skrift. Fackspråken har en liknande helhetsprägel men bruksområdet är betydligt snävare. Dessa kan användas endast då man är väl medveten om att mottagaren känner till sakinnehållet i det förmedlade budskapet. Brukare av allmänspråket är i princip alla, åtminstone förstår alla normalbegåvade fullvuxna det, även om de i sitt tal kan använda endast t.ex. någon dialekt eller talspråksvariant. Fackspråk däremot behärskas helt endast av specialister från ifrågavarande fack.

Allmänspråkets kommunikativa mål är i första hand en vid förståelse. Om något ord eller uttryck inte är känt för majoritetet i språksamfundet kan det inte anses höra till allmänspråket som alltså borde vara gemensam egendom för alla språkbrukare. När allmänspråket befinner sig i ett tidigt utvecklingskede, tar man ofta medvetet in i det sådana former och ord som veterligen är kända i en stor del av områdets dialekter eller som med litteraturen spridits vida omkring. Däremot undviker man sådana drag som är kända endast på ett inskränkt område. I Finland har språkvårdarna då och då lyckats lansera dialektala ord till allmänspråket, till och med till fackspråken. Ett färskt exempel på detta är verbet *siistata* som inom papperstekniken betyder 'avfärga, avlägsna tryckfärg från returpapper'. Den ursprungliga betydelsen i vissa dialekter är 'städa, göra ren'. Det är viktigt att det nya ordet eller det nya bruket av ordet är semantiskt genomskinligt på hela språkområdet. Verbet *siistata* fyller detta krav därför att man lätt kan sätta det i förbindelse med det allmänspråkliga adjektivet *siisti* 'ren, snygg'.

Avgörande för de allmänspråkliga ordens semantiska innehåll är deras invanda brukssamband, den såkallade kontexten. Det står klart för envar av oss för vilka betydelser orden *människa* och *stol* kan användas. Den semantiska normen, som gäller dessa ords betydelse, har framgått av de otaliga sammanhang där vi mött dem. För det andra finns det i allmänspråket många innehållsligt inexakta, medvetet inexakta uttryck, som preciseras först i kontexten. Låt oss tänka t.ex. på uttrycket *ganska många människor*, där den absoluta mängden kan variera avsevärt, som i meningarna *till denna kurs anmälde sig ganska många människor* och *på stadion fanns ganska många människor under landskampen*. I allmänspråkliga ordböcker är definitionerna vanligen beskrivningar av språksamfundets semantiska normer, av de betydelsesamband, där ord de facto används. I goda ordböcker brukas för detta ändamål jämte definitioner också preciserande exempelmeningar.

Fackspråkens kommunikativa mål är typiskt nog *exakthet*. De försöker förmedla sakinnehållet entydigt och ekonomiskt, dock med det naturliga språkets medel. De utnyttjar då termer, som inom facket i fråga getts ett noggrant definierat innehåll, som ofta

finns exakt angivet i någon ordlista eller lärobok e.dyl. för ett specialområde.

Vid inläringen av allmänspråket har grundutbildningen en central ställning. I få hem talar man vårdat allmänspråk till barnen. Först i skolan lär man sig att aktivt använda allmänspråket, och den så inhämtade modellen får stöd av massmedierna och den allmänspråkliga litteraturen. Fackspråken däremot förvärvas under yrkesutbildningen, och denna modell kompletteras av all intern facklig kommunikation; arbetsplatsens språkbruk inverkar kanske kraftigast – i den mån det uppfattas som norm.

Utvecklingen inom allmänspråket och fackspråken har likaså differentierats. Normerna för allmänspråket har getts t.ex. i ord- och grammatikböcker, och den allmänna språkvården utarbetar dem efter behov. För fackordförrådets del tillfaller denna uppgift olika samfund, arbetsgrupper osv., som håller på med terminologiarbete och har tillräcklig auktoritet på sitt eget område. Detta arbete kan även vara oorganiserat, och i praktiken är författare till flitigt använda läroböcker också utvecklare av systemet.

På basen av de nämnda funktionella dragen skulle allmänspråket och fackspråken alltså utesluta varandra, de skulle med andra ord vara olika begrepp utan hierarkiskt förhållande. Situationen ser emellertid annorlunda ut om man jämför systemen med hjälp av strukturegenskaperna eller de rent lingvistiska dragen. De syntaktiska och morfologiska skillnaderna för systemens del är så ringa att de inte på ett avgörande sätt kan anses skilja åt yrkesspråken och allmänspråket. Den enda klart distinktiva faktorn blir sålunda fackspråkens terminologi, som också den till stor del är gemensam med allmänspråket. Flera termer hör hemma i allmänspråket och omvänt många ursprungligen rent fackspråkliga termer är så bekanta för den stora allmänheten att de kan anses höra till det allmänt kända ordförrådet. På den grunden skulle alltså fackspråkens system höra till allmänspråket som undersystem; så har saken tolkats bl.a. i Estland. En praktisk följd av detta är att en enda organisatorisk enhet i Estlands vetenskapsakademi sköter både språkvården och terminologin.

Oberoende av hurdan den organisatoriska lösningen är, anser jag i varje fall att det vore bäst både teoretiskt och praktiskt om allmänspråket och fackspråken sågs som olika system, som

emellertid har en vid beröringsyta. I utvecklingen av systemen är man tvungen att ta i betraktande båda språkformerna, deras behov och särdrag, och det vore önskvärt att normerna för de här språkformerna avvek så lite som möjligt från varandra. Detta förutsätter att språkvårdarna känner till de speciella krav fackspråken ställer och å andra sidan att normerna för fackspråk tar i betraktande de rent språkliga aspekterna. Det bästa resultatet uppnås naturligtvis genom samarbete men det gemensamma arbetsfältet är så stort att resurserna i praktiken inte räcker till för att täcka det.

Ovan har jag i flera fall använt begreppet "norm" utan att noggrannare definiera dess innehåll. Detta begrepp är ur såväl språkvårdens som terminologins synvinkel centralt, så i det följande går jag närmare in på de problem som den språkliga normen och normerandet vållar.

Då den språkliga normen skall definieras ser man vanligen språkbruket som en del av människans sociala beteende och menar att den språkliga normen sålunda är underordnad de sociala normerna. Den sociala normen kännetecknas av att den gäller för en grupp och är på sätt och vis förpliktande. Den utstakar gränserna för godkänt beteende så att de som bryter mot regeln hamnar i tråkigheter. En del av de sociala normerna är explicit uttryckta, t.ex. i lagen, och de därmed förknippade sanktionerna är ibland ytterst obehagliga för lagbrytarna. Sociologin har emellertid visat, att den mänskliga interaktionen i mycket större utsträckning styrs av dolda regler och självklarheter, som människan lär sig vid anpassningen som medlem av olika grupper. De är betydligt fler till antalet än de offentligt uttalade reglerna.

Det språkliga systemet består också av konventioner och regler, som blott delvis införts i grammatikböcker o.dyl. Största delen är dock självklarheter för oss. Jag misstänker t.ex. att det inte sägs i en enda svensk grammatikbok att den obestämda artikeln måste stå framför huvudordet. Ändå uttrycker vi oss alltid enligt den outtalade normen och säger *en flicka*, aldrig *flicka en*. Om språkbrukaren bryter mot normen, försvårar detta tolkningen av texten, irriterar mottagaren, hejdar informationsförmedlingen och ger ofta en ofördelaktig bild av brukaren.

Speciellt all offentlig kommunikation är ständigt under språksamfundets kontroll och ju offentligare kommunikationssituationen är desto mer ogillar man normbrytningen. T.ex. av nyhetsläsaren i TV väntar man sig en högklassig språkriktighet. Alla avvikelser väcker genast åskådarnas reaktion. Man har observerat att t.ex. uttalsfel fångar uppmärksamheten och förmedlingen av själva sakinnehållet försvåras.

Med språkliga normer avses alltså sådana med språksystemets struktur sammanhängande regler som ingår i språkutövarens kunskap om språket, med andra ord i den s.k. lingvistiska kompetensen. Å andra sidan kan den språkliga normen också ha uppställts av en utomstående auktoritet och nödvändigtvis inte alls höra till språkutövarens kompetens. Den medvetna språkstyrningen, t.ex. språkvården och terminologiarbetet, utarbetar dylika normer. Den medvetna normuppställningen möjliggörs därigenom att det inom samfunden alltid råder komplicerade auktoritetsförhållanden. Normmottagarnas rädsla, lojalitet eller respekt ger normuppställarna den auktoritet, som är förutsättningen för att normerna skall ha inverkan.

För de språkliga normernas vidkommande kan auktoriteten basera sig mer eller mindre på medveten respekt för en individs eller en grups språkbruk, som man sedan strävar att efterlikna. Studeranden försöker instinktivt följa sin professors uttrycksätt, eftersom det antagligen medför positiva sanktioner. Sanktionens existens kan alltså vara klar. Respekten kan också basera sig på normgivarens formella ställning i samhället eller på yrkesuppskattning. Språkmännen måste anses inneha en sådan ställning att de har de bästa möjligheterna att uppställa normer för språket. Inom terminologin i sin tur förmår kända specialister tack vare sin ställning bearbeta språket, detta må sedan ske med hjälp av explicit uttalade terminologiska normer eller indirekt t.ex. med läroböcker. Det är viktigt att man beaktar detta då man t.ex. sätter upp arbetsgrupper för att utveckla terminologin, ty det är den säkraste garantin för att lösningarna skall anses normativa i hela yrkeskåren.

Begreppet språklig norm kan på basen av normens inflytelseområde indelas i underbegrepp, bl.a. i semantiska normer, syntaktiska normer, normer för talspråket, normer för skrivet språk,

stilistiska normer osv. Jag behandlar här kort bara den första typen med speciell hänsyn till skapandet av neologismer.

De semantiska normerna reglerar förhållandena mellan språkliga tecken och betydelser. I normativa ordböcker för allmänspråket upptas allmänt tillförlitliga lexem och godtagbara betydelser och regler för användningen. I detta sammanhang måste man utöver de verkliga beläggen också ge akt på ändamålsenligheten med ordförrådets helhetsstruktur, såsom den semantiska arbetsfördelningen mellan orden osv. I det lexikografiska arbetet omvärderas och åternormeras de i språksamfundet rådande språkliga normerna.

De semantiska normer som berör terminologin ser ut att vara av en litet annan typ. Betydelsen av en term är på grund av exakthetskravet i fackspråken beroende av en detaljerad begreppsanalys, som i idealfall är en formellt och sakligt klanderfri definition. Termens betydelse kan snabbt förändras om det motsvarande sakinnehållet förändras eller om man kommer på en ny begreppsgestalt. Också nya termer kan rätt lätt tyglas för stadgat bruk i jämförelse med vad situationen är i allmänspråket, som är en styvare apparat.

Då man söker en benämning för ett nytt begrepp är det bäst att man framskrider systematiskt på följande sätt.

1. Man utreder begreppets plats i det begreppssystem det tillhör och granskar denna begreppsliga miljö. Man får då ofta många tips och termbildningsmodeller från närliggande begrepp.

2. Man utreder begreppets intention eller vad exakt man håller på att benämna.

3. Man tar reda på begreppets karakteristiska drag eller de systematiska egenskaper, som i systemet skiljer begreppet från andra. Benämningen borde också hänvisa till dessa.

4. Man formulerar ett termförslag såsom ovan beskrivits och strävar efter att få fackspråksutövarna att godkänna det. Jag har märkt att sådana människor som är vana vid att konstruera neologismer går liksom automatiskt genom alla de här skedena utan att medvetet tänka på dem. Det är likgiltigt om det är fråga om en term eller ett allmänspråkligt ord, metoden är i stort sett densamma.

En bra term måste vidare uppfylla vissa strukturella fordringar så att den väl kan tjäna den praktiska kommunikationen. När man skapar nya termer eller gör ändringar i terminologin börde man ta hänsyn till följande punkter som anses vara de viktigaste egenkaperna för en bra term.

1. *Korthet*. En bra term är kort, eftersom den då är lätt att använda. I terminologin finns ofta en naturlig tendens till korthet, som framträder bl.a. så att vid sidan om alltför långa beskrivande uttryck uppkommer en förkortning.

2. *Beskrivningsförmåga* eller semantisk genomskinlighet. Det är en fördel för inläringen och förståendet av ett uttryck, om det berättar någonting väsentligt om den sak det benämner. Det är emellertid viktigt att genomskinligheten är i jämvikt med kravet på korthet. Man måste komma ihåg att termen framför allt är en beteckning för ett begrepp och inte kan ersätta definitionen. En idealisk term leder in på rätt föreställning men den är kort.

3. *Identifierbarhet*. Till sin yttre form måste termen tillräckligt urskilja sig från benämningarna för andra närbesläktade begrepp, annars uppstår det lätt missförstånd. Man måste t.ex. undvika sådana termpar, som endast i fråga om en bokstav skiljer sig från varandra. Det händer att man i någon mån måste pruta på detta i omfattande termsystem, där t.ex. avledningselement använts ekonomiskt. Bl.a. organisk kemi ger exempel på termgrupper, som ytterst lite skiljer sig från varandra.

4. *Lätthet i uttal, rättskrivning och böjning*. Man måste kunna använda termen ledigt både i skriftlig och muntlig kommunikation utan att det uppstår uttals-, rättskrivnings- och böjningssvårigheter. Då termförslaget bedöms, måste man komma ihåg att kontrollera hur det lämpar sig för olika satssammanhang. Svårigheter, som dyker upp på denna punkt, anser jag vara det mest vägande skälet för att byta ut det främmande ordet mot ett eget.

5. *Grammatisk riktighet*. Termen måste bildas på ett sätt som motsvarar allmänna ordbildningsregler i språket med hänsyn till avledningssätt, bildning av sammansättningar osv.

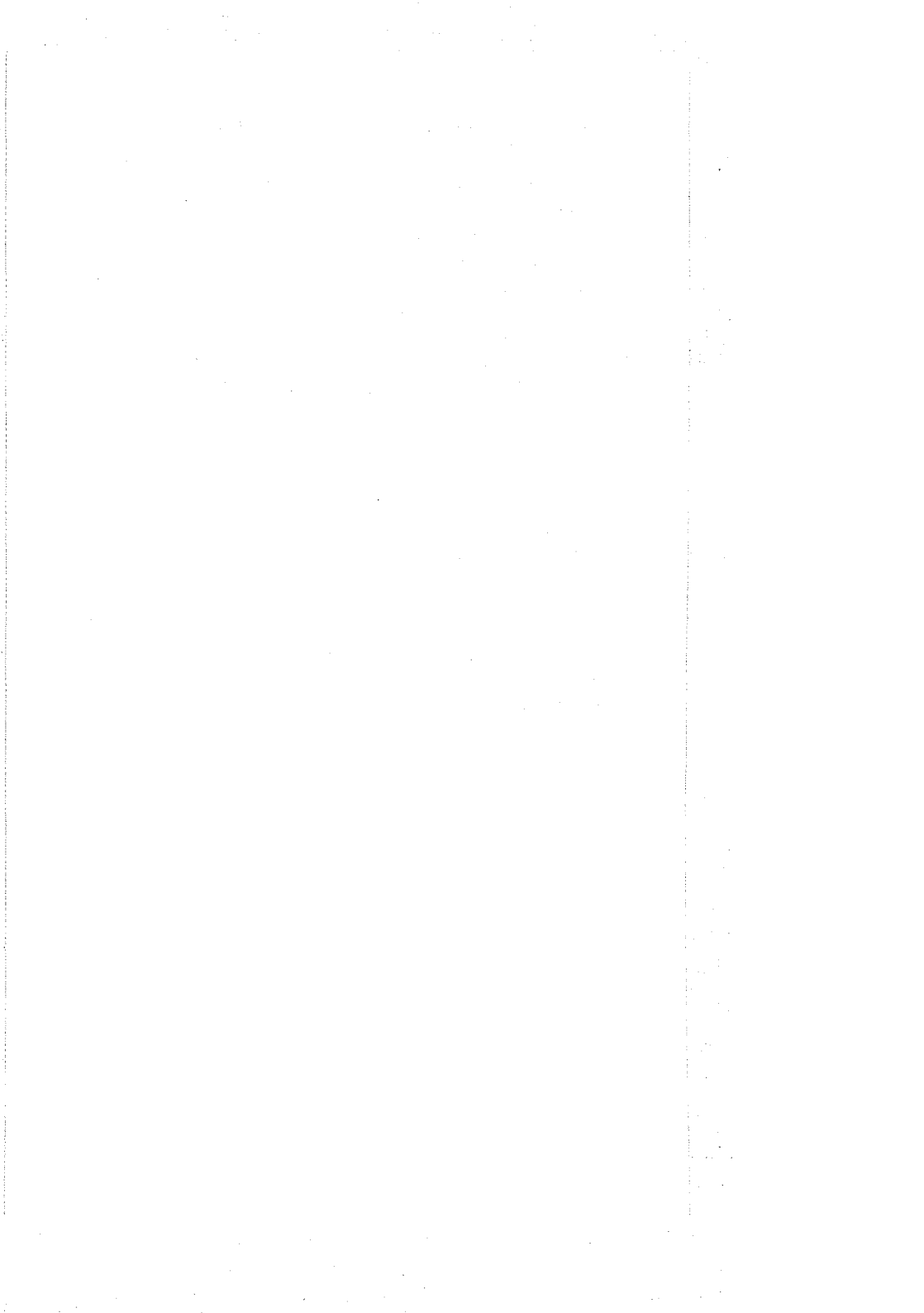
6. *Ändamålsenliga konnotationer*. Termerna är oftast neutrala till känslovärdet och ibland strävar man medvetet efter detta, t.ex. i benämningarna för sjukdomar undviker man obehagliga associationer. Också i reklamer och marknadsföring är det vik-

tigt att vissa nyckeltermerna väcker lämpliga idéassociationer.

Trots ansatserna tillägnar sig språksamfundet inte alltid den termkandidat som serveras, även om denna skulle uppfylla de innehållsliga och formella kraven på en bra term. I själva verket vet vi mycket litet om den process, som är avgörande för hur en neologism integreras med språket. Förutom de nämnda kriterierna inverkar uppenbarligen också omedvetna estetiska eller känslöbetonade mekanismer. De avgör eventuellt om uttrycket "låter bra" eller "känns som rätt benämning för saken". Den definitiva rollen som smakdomare tillfaller naturligtvis dem som verkligen använder termerna.

Litteratur

- Arntz, R., Picht, H.: Einführung in die übersetzungsbezogene Terminologiearbeit. Hildesheim 1982.
- Gloy, K.: Sprachnormen I. Stuttgart / Bad Cannstadt 1975.
- Gloy, K.: Zur sozialen Funktion von Normen. Düsseldorf 1979.
- Haarala, R.: Sanastotyön opas. Helsinki 1981.
- Haugen, E.: The ecology of language. Stanford University Press, California 1972.
- Koivusalo, E.: Allmänspråk – vad är det? Språk i Norden 1980, s. 106–115.
- Molde, B. (red.): Språkvårdsstudier. Stockholm 1974.

Terminologiens principper og metoder

Af *Heribert Picht*

1. Indledning

I dette bidrag til "Nordisk Forskarkurs i Fackspråk och Terminologi" har man bedt mig om at gøre rede for terminologiens principper og metoder. Emnet er omfangsrigt og har været genstand for mange symposier, bl.a. et Nordisk Forskarkurs i 1978 i Danmark. Emnets spændvidde taget i betragtning vil jeg forsøge i fortættet form at komme ind på terminologiens teoretiske aspekter og sætte dem i relation til anvendelsen.

Følgende punkter skal behandles:

1. Terminologilærens placering i lingvistik og dens relation til andre videnskaber
2. Særlige karakteristika ved terminologilæren
3. Særlige krav, der stilles til terminologien
4. Forbindelse mellem principper og metoder
5. Terminologiske metoder illustreret ved et arbejdsforløb.

2. Terminologilærens placering i lingvistik og dens relation til andre videnskaber

2.1 LINGVISTIK

Hvis man undersøger, hvilke af terminologilærens elementer helt eller delvis genfindes i lingvistikken, vil man hurtigt støde på disciplinerne

semantik
leksikologi
leksikografi

Med disse 3 discipliners metoder kunne man hidtil udmærket analysere, beskrive og fremstille almensprogets ordforråd og i mangel af bedre har man også anvendt dem meget hyppigt på fagsproglige områder, dog ikke helt med de resultater, som der er brug for inden for fagsprogene.

Det var da heller ikke lingvisterne, der begyndte at interessere sig for fagsprog og terminologi, men snarere de enkelte fagområder, fagsprogsformidlingen og kommunikationsbranchen, som skulle bruge et adækvat kommunikationsmiddel. Derfor var det først og fremmest dem, der udviklede hhv. influerede terminologiens principper og metoder, som ikke altid faldt sammen med datidens lingvistiske opfattelser. Idag hælder sprogfolk og fagfolk mere mod hinanden, den gensidige forståelse er blevet større, men også erkendelsen af, at sproget i faget har visse særpræg, som man ikke kan se bort fra. Terminologilærens oprindelse og tilblivelse har gjort, at den idag må placeres i grænseområdet mellem forskellige discipliner, som allerede E. Wüster for mere end 10 år siden har påpeget.

2.2 ANDRE VIDENSKABER OG DISCIPLINER

For at kunne analysere og beskrive en fagsproglig størrelses betydning, dets indholdsside, tyede man til filosofiske discipliner som *logik* og *ontologi*. Man skulle derved kunne

- a) klarlægge begrebet, dvs. analysere det, adskille det fra andre og beskrive det;
- b) blotlægge de relationer, der består mellem de enkelte begreber, der udgør et fags begrebsapparat.

Hvorvidt der hersker filosofisk klarhed eller ej om begrebets natur, må stå hen. Ud fra et mere pragmatisk synspunkt kan man sige, at den opfattelse af begrebet, man idag opererer med i terminologilæren, kan anvendes. Man går ud fra, at et begreb er sammensat af karakteristiske træk, som kan konstateres ved alle individuelle genstande, der falder ind under et begreb.

De karakteristiske træk udgør i verbaliseret form definitionens (dvs. begrebsbeskrivelsens) elementer. Derved kommer *definitions læren* ind i billedet som et væsentligt element i terminologilæren.

Relationer imellem begreber har tidligt fået stor betydning, idet man ikke kan betragte et begreb uden at se det inden for den helhed, som begrebet er en del af. Den forestilling om, at et fags begrebsapparat er en sammenhængende struktur har konsekvent ført til tænkning i begrebssystemer som hjælpemiddel ved den terminologiske analyse og især dens indholdsside.

På udtrykssiden har man altid betjent sig af de sproglige midler, som forefindes i almensproget, dog også her vil man kunne påvise visse afvigelser og forskydninger. Fænomener, der kun har ringe betydning i almensproget, f.eks. forkortelser og akronymer, indtager en langt mere central stilling i fagsprog.

Men der er stadig en del andre, ikke-lingvistiske discipliner at tage hensyn til, f.eks. *information og dokumentation (I og D)*. Netop på dette område vil man kunne se, hvor stor den interdisciplinære overlappning kan være. Det er alment kendt, at I og D har brug for indholdsmæssigt nøje beskrevne termer som arbejdsredskaber, f.eks. i klassifikationer og thesaurusser.

Desuden skal I og D bruge relationer mellem begreberne, dvs. man har brug for begrebssystemer. Både nøje beskrevne termer og relationer mellem begreber er centrale anliggender i begge discipliner. Samarbejdet mellem I og D og terminologi er veletableret og har virket gensidig befrugtende.

Også *klassifikationslæren* har mange berøringsflader med terminologien. På den ene side er klassifikationernes strukturer af stor interesse for begrebssystemets opbygning, på den anden skal klassifikationer benytte sig af termer. Også her skimter man en snæver forbindelse.

Så er der endelig det store antal af *fagområder*, som lingvister tidligere i stor udstrækning ignorerede og hvis sprog de belagde med termer og forklaringer som stil, slang, argot, jargon og andre betegnelser, som de plejede at arbejde med inden for almensprog; nogle lingvistiske skoler har dog været lidt mere venlige, eller måske varsomme med deres vurderinger. – Idag er det derimod anerkendt, at hvert fagområde har sit fagsprog, som måske defineres bedst som de sproglige midler, der er påkrævede og karakteristiske for kommunikationen i faget og fagene imellem. En ikke ubetydelig del af disse sproglige midler udgøres af fagets terminologi eller sagt på anden måde: fagets begrebsappa-

rat gjort kommunikabelt gennem termer.

Fagets sproglige og indholdsmæssige særpræg får tydeligvis indflydelse på de leksikologiske og semantiske metoder (som man tilsammen kunne kalde de terminologiske), som skal anvendes ved analyse og beskrivelse af et fags terminologi. Således vil der være betydelige forskelle ved bearbejdelse af f.eks. et teknisk emne (drejning) og et juridisk emne (konkurs).

Til sidst skal der gøres opmærksom på *standardiseringen*, som ligeledes er tæt knyttet til terminologi, og som er et ukendt fænomen i almensproget. Det er oplagt at man – når man er blevet enig om et begrebs indhold og definition (dvs. man har standardiseret dem) – også tilstræber kun én betegnelse – termen – for begrebet. Ud fra en sprogøkonomisk synsvinkel og især et ønske om utvetydig kommunikation er den standardiserede term en klar fordel.

3. Særlige karakteristiska ved terminologilæren

3.1 TERMINOLOGIENS GENSTAND

Det første karakteristikum vil komme frem ved at betragte terminologiens genstand. Selvom der hersker forskellige opfattelser af, hvad der skal høre med til terminologi og hvor grænsedragningen til syntaks skal foretages, så er man dog helt enig om, at terminologiens genstand er fagsproget. Dette forklarer også, hvorfor terminologilæren nødvendigvis har en så snæver forbindelse til faglige områder, ikke-lingvistiske discipliner og fænomener som standardisering.

3.2 SAMMENLIGNING MELLEM TERMINOLOGILÆRENS ELEMENTER OG DE TILSVARENDE LINGVISTISKE DISCIPLINER

Andre væsentlige forskelle ud over de lige nævnte vil blive synlige ved en sammenligning mellem de lingvistiske discipliner og deres modstykke i terminologilæren.

3.2.1 *Semantik* som lingvistisk disciplin omfatter ikke blot ordenes eller ordelementernes betydning, men også sætninger – som en syntaktisk enhed – og ytringer af mere kompleks art, dvs. kommunikative helheder.

Desuden, på ordplan, tager semantikken udgangspunkt i ordet og undersøger dets forskellige betydninger, som man forsøger at adskille gennem forskellige analysemetoder.

I terminologien begrænses semantikkens område normalt til et plan, der ligger mellem det selvstændige, betydningsbærende element og frasen. Denne begrænsning kan virke ejendommelig, men har dog en plausibel forklaring. I terminologien går man ud fra begrebet som analysens genstand. Dette indebærer 2 momenter:

- a) man analyserer ikke alle betydninger, et sprogligt tegn måtte have, men kun den eller dem, som er relevant for det bearbejdede fagområde. Det sproglige tegn er således kun en indikator for tilstedeværelse af et begreb, som analyseres med henblik på dets indhold og senere evt. dets udtryksside(r).
- b) da man holder sig til begrebs- og termplan, som evt., alt efter hvordan terminologien opfattes, kunne udvides til at omfatte faglige fraser (vendinger) f.eks. ”at nedsætte et udvalg”, ”at åbne (bekræfte, advisere) en remburs”, kunne man være fristet til at sammenligne terminologilærens semantiske komponent med semantik på ordplan, som den er almen kendt i lingvistik. Forskellen mellem de to ligger imidlertid bl.a. deri, at en term som betegnelse for et begreb ikke så sjældent består af flere ord, f.eks. ”økonomisk kriminalitet”, og summen af de enkelte ords semantiske elementer er langt fra altid lig med termens betydning.

3.2.2 *Leksikologi* i almensprog er et etableret område og kræver ingen forklaring. I terminologien benyttes selvfølgelig alle de erkendelser og erfaringer leksikologien kan levere, for termene tilhører et naturligt sprog og kan næppe være i strid med sprogets leksikologiske love. Men derudover har hele udtrykssiden i terminologien visse særpræg, som enten er lidet udprægede i al-

mensprog eller slet ikke findes. Her kan nævnes som eksempler:

- 1) det store område af endelser som foretrækkes, ja endda foreskrives, på bestemte fagområder, f.eks. medicin (-itis=/betændelse);
- 2) forkortelser og akronymer som fulgyldige termer, f.eks. TNC eller NORDTERM;
- 3) der stilles krav om motiverede ("talende") termer, f.eks. skruetrækker til krydskærverskruer
- 4) der stilles krav om at undgå synonymi, polysemi og homonymi;
- 5) der gribes styrende ind i termdannelsen, f.eks. ved standardisering eller sprogplanlægning.

3.2.3 *Leksikografien* er ligeledes en gammel, veletableret sproglig disciplin, som ikke kræver nogen introduktion. Det leksikografiske arbejde kan have mange formål, f.eks. én- eller flersprogede ordbøger, synonymordbøger, retskrivningsordbøger, etc.

I de allerfleste tilfælde er disse værker alfabetisk ordnet. Alfa-betet som ordensmiddel er nærliggende og byder på mange fordele. Der er imidlertid en del ulemper ved det, når det drejer sig om fagsproglige ordbøger, selvom denne metode stadig er meget udbredt.

Fagsproglige ordbøger skal dække et eller flere faglige områder, men så længe leksikografen kun samler termer og ordner dem efter alfabetet, vil han få svært ved at konstatere, i hvor høj grad området er dækket, idet han ved denne metode næppe kan overskue fagets samlede begrebsapparat, som på denne måde heller ikke kan bearbejdes samlet. Dette har man erkendt forlængst og en del fagsproglige ordbøger er derfor systematisk opbygget, f.eks. IEV (International Electrotechnical Vocabulary) eller Schlommans *Illustrierte Wörterbücher* for kun at nævne nogle få. Igen er det betegnende, at disse værker ikke er blevet udarbejdet af lingvister, men af fagfolk, der havde erkendt utilstrækkeligheden ved den alfabetiske opbygning i forbindelse med fagordbøger.

Systematisk opbyggede ordbøger kræver en intensiv arbejds-metode, idet alle begreber defineres og systematiseres. På denne

måde tvinges leksikografen til at tage stilling til en række problemer, der ellers måske kun får en overfladisk behandling, fordi forudsætningerne for bearbejdning er mindre favorable. Den anvendte systematisering af begreberne bør bibeholdes i publikationen, således at kun beslægtede begreber står ved siden af hinanden. Som indgang til disse ordbøger kræves dog altid en alfabetisk indeks.

Efter denne ret summariske gennemgang kan det konstateres at bearbejdning af terminologi ganske vist er baseret på generelle lingvistiske principper, men samtidig kræver særlige fremgangsmåder, som adskiller den terminologiske sprogbehandling fra den almensproglige.

4. Særlige krav, der stilles til terminologien

Fagsprogsanvenderen har erkendt at der må stilles visse krav til en terminologi og disse krav har efterhånden udkrystalliseret sig i principper, som er så generelle, at de kan finde anvendelse på alle eller næsten alle fag og sprog.

4.1 PRÆCISION

Når der kræves præcision, så menes dermed, at et begreb er nøje afgrænset over for andre begreber ved hjælp af en definition. Definitionen er resultatet af den semantiske analyse (begrebsanalysen), som klarlægger begrebets indhold så nøje som muligt. Men det er ikke tilstrækkeligt at kræve en præcisering af indholdet alene, udtrykssiden – termen – skal helst afspejle begrebet, således at der ikke består et modsætningsforhold mellem udtryks- og indholdsside, som det kan forekomme ved forældede og/eller misvisende termer, f.eks. "blyanten", der ikke længere indeholder bly, eller "møntvask", som intet har at gøre med at vaske snavsede mønter (jf: "bilvask").

4.2 ENTYDIGHED

Dermed menes at et begreb kun har én term og at denne term kun betegner ét begreb. Dette forhold kaldes også enetydighed. I de fleste tilfælde kan dette krav ikke honoreres, men inden for bestemte områder, bl.a. ved hjælp af standardisering, kan dette mål nås. I en mere beskeden form kan dette krav føre til, at man undgår, at der uden eftertanke dannes nye termer for begreber, der allerede har en udtryksside, dvs. undgåelse af unødvendig synonymi.

4.3 SYSTEMATISK BEARBEJDELSE OG PRÆSENTATION

Hvis man ønsker at opfylde de første 2 krav, så er dette 3. krav nærmest en undgåelig konsekvens, fordi den systematiske bearbejdelse kræver, at et område bliver behandlet under ét og i sammenhæng, emnet forbliver en helhed som både leksikografen og fagmanden kan overskue, bearbejde og fremlægge leksikografisk.

4.4 SAMARBEJDE MELLEM FAG OG SPROG

Det ligger i terminologiens natur at fag og sprog ikke kan betragtes som isolerede størrelser. Dette får konsekvenser for enhver terminologisk undersøgelse. Kun undtagelsesvis vil en person være kompetent nok til, alene at bearbejde en terminologi, især hvis de første 3 krav skal opfyldes. Terminologisk arbejde kan ikke være et "one-man-show", når den største faglige ekspertise skal forenes med den sproglige.

5. Forbindelse mellem principper og metoder

5.1 PRÆCISION

I almensproget er det tit tilstrækkeligt, ja endda ønskeligt, at give en generel forklaring af et ords betydning. Sådanne forklaringer

indeholder for det meste kun få og meget generelle semantiske elementer. Ordnes betydningskonturer forbliver ofte uskarpe og fleksible, hvorved ordene kan bruges med forskellige betydningsnuancer, som, om nødvendigt, tydeliggøres ved hjælp af konteksten.

Inden for fagsproget er generelle forklaringer utilstrækkelige eller ligefrem kommunikationshæmmende, og hvis princippet om præcision på indholds- og udtrykssiden skal opfyldes, kræver dette en særlig fremgangsmåde.

a) *Indholdsside*

For det første gælder det om at vinde klarhed over et begrebs betydningselementer – karakteristiske træk – der fremkommer ved begrebsanalysen. Man kunne kalde det afdækning af de semantiske byggesten. Dernæst vil det være nødvendigt at udvælge de elementer, der skal indgå i en definition, som alt efter omstændighederne kan være mere eller mindre omfattende, afhængig af, for hvem definitionen affattes. En isoleret definition vil unægteligt bidrage til begrebets tydeliggørelse, men en endnu større forståelse og dermed sikkerhed i anvendelsen af begrebet vil kunne opnås ved at betragte begrebet i dets betydningsmæssige omgivelser, i fagets samlede vidensstruktur.

Heri ligger bl.a. begrebssystemets formål og betydning, idet det tvinger til en tydelig afgrænsning af begreberne over for hinanden, hvilket igen vil lette definitionsskrivning og højne definitionernes kvalitet, samtidig med at definitionerne kan være kortere, da begreber i samme system kan forudsættes bekendte. Systemet har desuden den fordel, at unøjagtigheder og inkonsekvenser tydeligt træder frem og kan elimineres.

b) *Udtryksside*

På udtrykssiden er det straks mere problematisk at opfylde kravet om præcision. Teoretisk kan det lade sig gøre, i praksis består der imidlertid barrierer, som ikke uden videre kan overvindes, uden at foretage alt for dybe indgreb i sproget. Udtrykssiden har en ikke ubetydelig inertie og termer som idag synes unøjagtige kan ikke bare erstattes med andre, f.eks.

”blyant”; det kræver sprogbrugerens accept. Men dette betyder ikke, at krav om præcision skal opgives. Der er snarere tale om at udøve en konstant indflydelse gennem termbedømmelse og -udvælgelse, således at der gives en vejledning i, hvilken term der bør anvendes ud fra bl.a. sproglige kriterier, termens betegnelsesrelation til begrebet, termens afledningsmuligheder, termens internationalitet, etc. Er det påkrævet at skabe en ny term – og dette sker ikke så sjældent – bør man være omhyggelig ved udvælgelse af de sprogligt realiserede karakteristiske træk, således at termen ikke fremkalder fejlagtige associationer hos modtageren.

Fraseologi kan defineres og er blevet defineret forskelligt; her skal der forstås ved fraseologi de sproglige elementer, der relativt fast knytter sig til en term. Muligheden for at ændre fraseologien er ringe, men den bør klarlægges, idet de enkelte sproglige elementer ikke sjældent indgår en snæver semantisk forbindelse med termen og de kan ikke uden betydningsændring udskiftes; f.eks. ”beflyve en rute”, ”en veksler trækkes på (beløb, sted, person)”, ”et testamente oprettes”, etc.

5.2 ENTYDIGHED

Synonymi, homonymi og polysemi står hindrende i vejen for entydigheden. Alle tre fænomener er velkomne i almensproget, men i fagsproget er de generende og evt. kommunikationshæmmende.

Ved den terminologiske analyse er det muligt at klarlægge, hvorvidt disse fænomener egentlig foreligger, for ikke alle termer, der tilsyneladende er – og bruges som – synonymer, er det. Desuden vil man finde, at synonymer tilhører forskellige stillag eller geografiske sprogområder og derved har deres berettigelse. Ikke desto mindre skal man bestræbe sig på ved erkendt synonymi gennem termbedømmelse og -udvælgelse at søge at påvirke sproget ved at markere den term, som er den mest egnede. Homonymiproblemet bliver først aktuelt, når fænomenet optræder inden for samme fagområde, og i det tilfælde, bør det

undgås. Polysemi, som har en hel del ligheder med homonymi, kan stort set behandles på samme måde. De sidste 2 fænomener volder næppe større problemer i systematisk opbyggede ordbøger, da alfabetet som ordensmiddel er erstattet med et begrebssystem. I det terminologisk-leksikografiske arbejde har man altså midler til at få styr på disse fænomener. Anderledes generende er de imidlertid i fagsproglige tekster, hvor især synonymien kan volde store forståelses- og oversættelsesmæssige problemer og her ligger den egentlige begrundelse for, hvorfor der tilstræbes en entydighed, der næsten kan virke pertentlig.

5.3 SAMARBEJDE MELLEM EKSPERTER OG SPROG-FOLK

At et samarbejde er nødvendigt bestrides ikke, men om hvordan samarbejdet kan etableres findes der divergerende opfattelser. Uden at komme ind på en subjektiv vurdering, kan man konstatere at der med visse variationer findes to grundtyper terminologer:

- a) fagmanden med kendskab til et eller flere fremmede sprog, og især sit fagområdes sprog og terminologi;
- b) den sprogligt, især fagsprogligt, uddannede med viden på et eller flere faglige områder. En stor del af denne gruppe udgøres af fagsprogoversættere.

Begge grupper skal, for at kunne udføre terminologisk arbejde, være fortrolige med terminologiske principper og arbejdsmetoder. Det er tydeligt, at de to gruppers forudsætninger er forskellige, hvilket fører til en kompetencefordeling, f.eks. vil den sprogyndige fagmand være i stand til at bearbejde sit eget område på ét, evt. på 2 eller 3 sprog, udenfor sit fags grænser vil han næppe kunne arbejde forsvarligt. Den fagsprogligt uddannede oversætter vil råde over en større sproglig baggrund, dog er vedkommendes faglige specialviden utilstrækkelig; et samarbejde med eksperter vil være uundværligt. Det optimale ville selvfølgelig være at forene begge grupper, således at der dannes blandede arbejdsgrupper. Dette sker også i ret stor udstrækning, bl.a. i Norden. Men der findes også en hel del tilfælde, hvor

arbejdsgrupper næppe kan etableres og hvor der snarere må være tale om faglige referencegrupper i de enkelte sprog, som den fagsprogligt uddannede terminolog kan ty til. Denne form stiller særlige krav til terminologen, fordi han må være i besiddelse af en betydelig fagviden, når han fungerer som "bro" mellem 2 eller flere referencegrupper, der ikke direkte kan kommunikere. Dette tilfælde vil typisk opstå, hvor der arbejdes med et eller flere sprog, som er mindre udbredte, f.eks. dansk.

En betydelig forbedring af samarbejdet vil kunne ske, hvis det lykkes at realisere essensen i den terminologiske uddannelsesplan som blev udarbejdet i juni 1981 i Oslo på symposiet om terminologiundervisning, idet man her har søgt at tilføre både de faglige og de sproglige uddannelser en terminologisk komponent, for derved at skabe mere og større bevidsthed om et fags kommunikationsmiddel som en forudsætning for et bedre samarbejde.

5.4 FORMÅL OG METODE

Indtil nu kunne det se ud til at metoderne kun bestemmes af de terminologiske principper. Uden tvivl er disse principper en uundværlig rettesnor, men samtidig må man ikke tabe arbejdets formål af syne. En detaljeret redegørelse vil her føre for vidt, men jeg vil dog nævne nogle formål, som uden tvivl vil have indflydelse på metoden.

- a) *Den punktuelle terminologiske undersøgelse* må siges at være typisk for oversætteren. Han vil, når ordbøgerne svigter, gå til teksterne og lede efter den oversættelsesækvivalent, som han mangler. I bedste fald vil der være tid til flygtigt at berøre beslægtede begreber; en mere indgående undersøgelse er tit udelukket. Resultatet af denne arbejdsmetode kan højst være et materiale, der senere bør bearbejdes videre i sammenhæng. Nedfældes sådanne informationer på kort, opstår en tilfældig samling af ikke relaterede termer med usammenhængende, ja evt. modsigende forklaringer.

b) *Områdedækkende terminologiske undersøgelser*

I modsætning til den punktuelle undersøgelse lægges der lige fra begyndelsen op til en sammenhængende bearbejdelse af et nærmere defineret emne. Modtagerkredsen defineres, såfremt det er muligt og et samarbejde med fagfolk indledes. Projekter af denne art giver gode muligheder for at tilgodese mange terminologiske principper og vil i mange tilfælde tjene til at forbedre og præcisere de hidtil kendte arbejdsmetoder. Ud fra indholdet er disse terminologiske projekter fagsproglige statusopgørelser i systematiseret form. Projekterne vil langtfra altid have til sigte at udarbejde en flersproget ordbog, ikke så sjældent er det lige så nødvendigt at bearbejde den nationale terminologi på et nyt område, f.eks. norsk olieterminologi.

c) *Standardisering*

Standardiseringen fører den lige beskrevne form endnu et skridt videre, idet den efter statusfasen fortsætter med en selektiv fase, der udmunder i, at man standardiserer definitioner og termer og tager stilling til termernes sproglige værdi, idet man, om nødvendigt, markerer dem som "foretrukne, tolererede eller frarådede termer". Det er dog indlysende, at langtfra alle fagområder egner sig til at blive standardiseret. Det nationale standardiseringsarbejde er ensproget bortset fra lande med flere officielle sprog, f.eks. Finland.

Det flersprogede standardiseringsarbejde udføres inden for ISO (International Organization for Standardization), hvor sprogene er engelsk, fransk og russisk. Nationale standardiseringsorganer overtager tit sådanne dokumenter enten helt uforandret eller med kun mindre justeringer svarende til de nationale forhold.

d) *Andre formål*

Under dette punkt kan der falde forskellige anvendelser af terminologi; den vigtigste er uden tvivl dokumentationsområdet, hvor terminologier skal bruges i klassifikationer og i thesaurusser. Termerne må være klart definerede, ja evt. kunstigt begrænset i deres betydning i forbindelse med thesaurusser, idet termerne her må være totalt kontekstresistente. Den eneste kontekst er det system, som de findes i.

6. Terminologiske metoder illustreret ved et arbejdsforløb

Det der hidtil blev omtalt som principper må jo kunne omsættes i praksis og det skal jeg nu forsøge at vise ved hjælp af et principielt arbejdsforløb, hvis enkelte komponenter altid vil være til stede i et seriøst terminologisk arbejde.

Arbejdsforløbet vil falde i følgende faser:

1. *Valg af emnet og dets afgrænsning*

Klarlægelse af formålet

Dette lyder måske banalt, men er alligevel af ret stor betydning, idet det har vist sig, at en nøje afgrænsning og et klart defineret formål letter den videre bearbejdelse, beskytter i en vis grad mod en ukontrolleret udvidelse af projektet og får indflydelse på de metoder og fremgangsmåder, der skal vælges.

2. *Dokumentationsfase*

I denne fase skabes grundlaget for hele det fremtidige arbejde og dets kvalitet, hvorfor det er tvingende nødvendigt allerede på dette tidspunkt at inddrage de bedste eksperter i arbejdet, for det er tit dem, der bedst kender den relevante litteratur og ligger inde med viden, som ikke findes i trykt form. Dokumentationsfasen omfatter således ikke blot tilvejebringelse af nogle relevante værker, men indeholder derudover sikring af aktivt ekspertmedarbejde. Jo tidligere eksperterne knyttes til projektet, jo større vil deres nytte være, da de ikke blot bliver stillet overfor isolerede spørgsmål, men deltager i hele arbejdsprocessen.

3. *Den terminologiske fase*

I denne fase udføres det egentlige terminologiske arbejde, som nødvendigvis forløber i skridt, der følger logisk efter hinanden. Det første skridt vil være indsamling af termer, definitioner og andre formålstjenlige oplysninger, som kan udtrækkes af dokumentationsmaterialet. Tit vil man her betjene sig af et arbejdsark som kan have f.eks. følgende udformning:

Arbejdsark (eksempel)

Projekt		Sprog
Term og sproglige informationer		Delsystem
Kilde		Notation
Definition(er)	Bearbejdesdato	Kilde
Kontekster		
Bemærkning		

Fig. 1. (Arntz/Picht, Einführung in die übersetzungsbezogene Terminologiearbeit, S. 182 (de enkelte rubrikkers betegnelser er her oversat til dansk))

Ønsker man at optage kollokationer, – og det kan der være god mening i, når det drejer sig om oversættelsesordbøger – så skal der være god plads til dem på arket.

Det næste skridt vil være den terminologiske analyse, hvorved man vil kunne konstatere hvorvidt de samlede informationer er tilstrækkelige til at belyse og afgrænse hvert begreb. Eller sagt på en anden måde: Man analyserer og isolerer begrebets karakteristiske træk. Ved dette arbejde vil der allerede danne sig et systematiseringsmønster, fordi man vil være nødt til at se beslægtede begreber i sammenhæng. Der vil således opstå en første grovsystematisering i begrebsfelter, som senere vil kunne underinddeles i begrebssystemer, hvor hvert begreb har sin plads og hvoraf relationerne mellem de enkelte begreber fremgår. Ved dette arbejde er ekspertens medvirken uundværlig, fordi han vil kunne bedømme, hvorvidt systemets relationer er korrekte og systemerne fuldstændige.

Det 3. skridt vil være at formulere definitionerne efter at den terminologiske analyse og begrebets placering i systemet har skabt grundlaget herfor. Også her er ekspertens medvirken absolut påkrævet.

Når indholdssiden er klarlagt gælder det i det 4. skridt om at vende tilbage til termen – udtrykssiden. På dette tidspunkt vil man have fået et overblik over synonymproblemet og en realistisk vurdering af det kan foretages, således at synonymerne kan beskrives og hvor det er påkrævet kan de forsynes med bemærkninger om deres anvendelse. Ved standardisering vil man kunne træffe et valg og udpege den mest adækvate form og markere de resterende som tolererede eller frarådede.

Indtil nu var alt arbejde ensproget. Udarbejdes der imidlertid en flersproget terminologi, skal hele processen gentages for det/de andre sprogs vedkommende. Alt efter emnet vil der ofte opstå afvigelser i det andet sprogs begrebssystem og nu gælder det om at føre de forskellige systemer sammen. Dette sammenligningsarbejde har nu et bæredygtigt grundlag, nemlig definitionerne, som alene kan være basis for ækvivalensbestemmelsen. Har man taget kontekster med, så skal termens kollokationer også ækvivalere.

4. Den leksikografiske fase

I denne fase kommer det an på at præsentere arbejdet på en sådan måde, at brugeren bedst kan udnytte alle arbejdsresultater fra de foregående faser. Dette sker bedst ved den systematiske fremstilling, hvor ikke termen, men begrebet er den centrale enhed. Begrebssystemet er skelettet og begrebernes relationer gøres synlige ved hjælp af notationer, således at systemet genspejles. Hver terminologisk enhed – baseret på begrebet – vil således indeholde alle oplysninger der kunne tilvejebringes.

Hvilket medium der vælges for at gøre arbejdet tilgængeligt, afhænger af faktorer, der ikke er terminologisk betingede. Den traditionelle form er en ordbog eller et glosar trykt og udgivet i bogform. Mere avancerede og fleksible er termbanker, som råder over større og bedre muligheder m.h.t. informationers omfang og ajourføring.

7. Afsluttende bemærkninger

Denne summariske fremstilling af terminologiske principper og metoder kan i bedste fald formidle et overblik og måske er der opstået det indtryk at bare man holder sig til de nævnte principper og metoder, så er arbejdet legende let. Det vil være en noget overilet slutning. Da det her ikke var muligt at behandle enkelte problemstillinger, har jeg forsøgt at udarbejde en liste over dokumentationsmaterialer, hvor der kan findes mere indgående og detaljerede fremstillinger.

DOKUMENTATIONSMATERIALE OM TERMINOLOGISKE PRINCIPPER OG METODER

Principielt kan det nedenfor anførte materiale deles i 2 grupper:

1. standarder på internationalt og nationalt plan
2. hånd- og lærebøger, kursusmaterialer og artikler.

Med hensyn til antallet er standarderne et overskueligt materiale, men man må være opmærksom på at standarder tit er ret generelle, når det drejer sig om principper og metoder og der hersker da

heller ikke altid enighed om, hvorvidt disse standarder er fyldestgørende eller om sådanne emner overhovedet kan standardiseres. I hvert fald skal de ikke læses ukritisk.

Den anden gruppe dokumentation er efterhånden ret omfangsrig og det ville være umuligt at tilstræbe fuldstændighed. Jeg har derfor valgt at opstille en relativt overskuelig liste over nogle værker, samlinger og bibliografier, som forhåbentlig vil være til gavn for dem, der søger yderligere oplysninger.

Bibliografi

1. Internationale Standarder

- ISO/R 639 (1967) Symbols for languages, countries and authorities
ISO/R 704 (1968) Naming principles
ISO/R 860 (1968) International unification of concepts and terms
ISO/R 919 (2969) Guide for the preparation of classified vocabularies (example of method)
ISO/R 1087 (1969) Vocabulary of terminology
ISO/R 1149 (1969) Layout of multilingual classified vocabularies
ISO/R 1951 (1973) Lexicographical symbols particularly for use in classified defining vocabularies

2. Hånd- og lærebøger, kursusmaterialer og artikler

- Akhmanova, O; Agapova, G. Terminology: Theory and Method Moscow State University, 1974, 205 p.
Auger, P. et al. Etudes, recherches et documentation. Méthodologie de la recherche terminologique, Office de la langue française, 1978, 80 pag. ISBN 0-7754-2797-7.
Drozd – Seibicke. Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache, Bestandsaufnahme, Theorie, Geschichte, O. Brandstetter Verlag KG, Wiesbaden, 1973, 207 pag. ISBN 387097-058-8.
Dubuc, R. Manuel Pratique de terminologie. Montréal, Linguatex et Paris, CILF, 1979.
Haarala, R. Sanastotyön Opas. Helsinki 1981, 62 pag. ISBN 951-9475-23-0.
Hoffmann, L. Kommunikationsmittel Fachsprache – Eine Einführung. Sammlung Akademie-Verlag, Berlin 1976, 498 pag., NR. 44. Best.nr. 752-667-5 (7544). LSV 0805.
Arntz, R.; Picht, H. Einführung in die übersetzungsbezogene Terminologearbeit Hildesheimer Beiträge zu den Erziehungs- und Sozialwissenschaften. Studien – Texte – Entwürfe. G. Olms Verlag, Hildesheim, 1982, 238 pag. ISBN 3-487-07235-1.
Rey, A. La Terminologie. Noms et Notions. Presses Universitaires de France 1979 ISBN 2-13-036047-5.

- Rondeau, G. Introduction à la Terminologie Centre Educatif et Culturel unc., Montréal, 1981, 227 pag. ISBN 2-7617-0083-X.
- Rondeau, G. et Felber, H. Textes choisis de Terminologie Groupe interdisciplinaire de recherche scientifique et appliquée en terminologie –GIRSTERM Université Laval, Québec 1981, 334 pag. ISBN 2-920-242-00-8. Indeholder bidrag af følgende forfattere: D.S. Lotte, I. Dahlberg, E. Wüster, G. Wersig, L. Drozd, V.I. Siforov, T.L. Kandelaki, M.G. Berger, L. Guilbert, A.M. Fotiev.
- Sager, J.C. et al. English Special Languages. Principles and practice in science and technology. Brandstetter Verlag KG. Wiesbaden, 1980, 368 pag. ISBN 3-87097-094-4.
- Wüster, E. Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie (I+II) Schriftenreihe der Technischen Universität Wien, 1979 ISBN 0-387-81542-2.
- Wüster, E. Internationale Sprachnormung in der Technik 3. abermals ergänzte Auflage 1970 H. Bouvier u. Co. Verlag Bonn ISBN 3-416-003209.
- Om teknikens språk TNC 64, 1977, 108 pag. ISBN 91-7196-064-3.
- Infoterm Series 7 Terminologies for the Eighties K.G. Saur, München 1982, 412 pag. ISBN 3-598-21367-0.
- Terminologie als angewandte Sprachwissenschaft. Gedenkschrift für Univ.-Prof. Dr. Eugen Wüster. K.G. Saur, München, 1979, 272 pag. ISBN 3-598-10028-0.
- Fachsprachenforschung und -lehre Schwerpunkt Spanisch (Intern. Kolloquium, Saarbrücken 6.–8.11.1980) TBL 177, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1982, 193 pag. ISBN 3-87808-996-1.
- Cebal, Special Issue on Terminology Publication No. 5 Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck Copenhagen 1979, 157 pag. ISBN 87-17-03346-2.
- Nordisk Terminologikursus (1+2) ”Rolighed”, Skodsborg, DK, 20.–30. juni 1978 Proceedings, 527 pag.
- Rapport fra Symposium om Terminologiundervisning Oslo, 15.–17. juni 1981 NOTED, Norske Terminologidata (Proceedings) 1982, 85 pag.

3. Bibliografier om terminologi og fagsprog

- Leube, K. Kleine Bibliographie fachsprachlicher Untersuchungen in Fachsprache fra nr. 3/1979 indtil d.d.
- Picht, H. Bibliografi over terminologiske artikler og afhandlinger i videste forstand. 4. udgave 1982. Handelshøjskolen i København, Terminologiafdelingen. (Det drejer sig om en indholdsfortegnelse af alle de publikationer, som terminologiafdelingen er i besiddelse af.)
- Gesellschaft für Information und Dokumentation mbH (GID) GID-Informationszentrum Lyoner Str. 44–48 6000 Frankfurt 71 (tel. (0611) 66.87.362) Standardprofil 4, Terminologiefragen (Profil-NR. 9304) Udkommer 6 gange om året. Fås i abonnement mod vederlag ved henvendelse til ovennævnte adresse.

Termharmonisering – internationellt och nordiskt

Av Einar Selander

Terminologi, i betydelsen bestånd av (fack)termer, vilar på överenskommelse. Den formella grunden för överenskommelse inom terminologi är språket. Alltså: *terminologiarbete börjar på hemmaplan*. Inget land kan föreskriva språkbruk i annat land, lika litet kan organisationer som FN, EG, Infoterm, ICUTN, ISO, IUPAC göra det.

”Blott Sverige svenska termer har”, eller hur är det med exporten: ombudsman, gyttja, kraftpapper, moped? Ännu intressantare är förstås importen, och hur blir svenska termer svenska, danska termer danska osv.? Här föreligger ett handelsutbyte, ännu inte ens försöksvis materialiserat i ekonomiska termer, men en uppenbar grund för större gemenskap än hemmaspråkets domäner kan bjuda. Större fält för terminologisk överenskommelse skymtar, och ord som standardisering, unifiering och harmonisering tränger på.

Harmonisering är ett uttryck som låter behagligt och sannolikt är begripligt för alla utan definition eller förklaring. Det kan dock vara terminologiskt motiverat att gå till källorna. Det grekiska ord varifrån *harmoni* härleds har enligt Aristoteles¹ två betydelser. Dessa är: 1. ”Förening av kvantitativa storheter i sådana föremål som hava rörelse och läge när nämligen dessa storheter så passa tillsammans, att de icke i sin förening upptaga ytterligare något som faller under samma släktbegrepp.” 2. ”Förhållandet mellan saker som äro blandade med varandra.” Innehållet i betydelserna ger oss inga bekymmer, men tvåfalden ger oss terminologer en tankeställare: kravet på monosemi är inte alltid förenligt med saklig stringens.

En senare källa finner man i den åboensiske kyrkoherden

Henrik Florinus ordbok *Nomenklatura*², utgiven 1678 (nyutgåva Helsingfors 1976). Det är ett latinskt-svenskt-finskt lexikon med den fullständiga titeln *Nomenclatura rerum brevissima, latino-sveco-finnonica*, och med tillägget 'In usum Juventutis patriae' – till gagn för fäderneslandets ungdom, och det passar ju bra med tanke på den nu framväxande nya generationen terminologer. I ordbokens systematiska indelning finner man under gruppen 'musik och spel' det latinska *harmonia* med återgivning på svenska "sammanliudh" och på finska "yhtensopiwainen".

En "sammanljudning" skulle det alltså med diakronisk harmonisering vara fråga om på svenska. Båda uttrycken innehåller – såvitt man kan se – väsentligen positiva tonfall, de företräder något som är eftersträvat och eftersträvansvärt – resultat skänker tillfredsställelse. Är emellertid harmonisering alltid odelat gynnsam? Det kan vara skäl att tänka på att det liksom vid andra kompromisser ofta uppstår nackdelar för den ena eller den andra parten eller för båda. I själva verket är det väl inte sällan så att insikten härom till slut faller även eljest välgrundade förslag. Detta resonemang gäller kanske framför allt, om avsikten är att nå nordisk harmonisering, total eller partiell.

Den *harmonisering av termerna* som det här är fråga om förutsätter att en *harmonisering av begreppen* tidigare har skett. Utan begreppsmässig samordning är termharmonisering ett föga vinstgivande företag; det kan rent av vara äventyrligt, jämför t.ex. den "internationella" termen *hydrofor*,^{3 4} som används om såväl trycktankssystem som vattenuppfodringsverk m.m.

Från svensk sida kan sådan harmonisering tänkas försiggå i tre etapper: inhemsk, nordisk och internationell.

1. Att komma i harmoni med sig själv är en första förutsättning för att komma överens med andra. På riksplanet kan det betyda att dialekter riskerar att komma på undantag när det gäller yrkes-termer och facktermer. Regionalpolitiska omflyttningar kan också bidra till att undantränga termvarianter med blott lokal spridning.

Ämnesspecifika termer kan likaledes få maka åt sig eller tvärtom vidga sin intressesfär, beroende på den sammanjämkning som det tillkommer det centrala terminologiorganet att göra.

Några exempel kan belysa denna form av harmoniseringssträvanden. Termen *slätgarn* rekommenderas, om man avser "filamentgarn utan fiberkrusighet"; den stundom förekommande benämningen *silkegarn* bör undvikas i denna betydelse, då den kan ge upphov till förväxling med *natursilkefiber*, dvs. fiber erhållen som filament från kokonger producerade av silkesmask (TNC 76 Textilordlista. 1981). Naturligt är då att finna att den (relativt nya) svenska termen *slätgarn* inte vunnit gehör utanför sitt eget språkområde. Den i definitionen ingående termen *filament* är däremot fullharmoniserad i ordlistans alla sju språk (fi. *filamentti*). – Den transporttekniskt definierade termen *dumper* är att föredra framför den mindre adekvata varianten *bergtruck* (TNC 73 Bergteknisk ordlista. 1979). – Den specifika termen *bränslepatron* bör användas i stället för den på sina håll förekommande övertermen *bränsleelement*; bränslepatron är ett slags bränsleelement (TNC 55 Kärnenergiordlista. 1975).

2. Om man flyttar sig till den nordiska plattformen kan man erinra om tillkomsten av Nordterm, vars primära uppgift är att formalisera och harmonisera själva det nordiska samarbetet inom terminologiområdet. När det gäller harmonisering av termer kan man hänvisa till tidiga försök att ge ut gemensamma ordlistor.⁵ En elektroteknisk ordlista, TNC 15, kom redan 1951 och trycktes samtidigt i tre editioner, för svensk, dansk och norsk publik. Uttalade försök att samordna termernas språkliga form resulterade i ett flertal fall av sammanjämkning, rent av "sammanljudning", harmonisering.

Bland senare arbeten av liknande slag kan nämnas följande: TNC 40 *Korrosionsordlista*, 1968, Nordiska termer med motsvarigheter på engelska, franska och tyska samt definitioner på svenska och engelska. I denna utgåva, där de nordiska termerna förutom svenska är danska, finska och norska, deltog även Island i arbetet utan att dock isländska termer ingick i ordlistan.

TNC 67 *Korrosionsordlista*, 2 omarb. utg., 1977. Grundsynen i denna utvidgade ordlista är densamma, nämligen att samordna synpunkter från intressenter i de olika nordiska länderna.

TNC 62 *Avfallsordlista*. Nordiska termer med motsvarigheter på engelska, franska och tyska samt definitioner på svenska och

engelska. 1977. Arbetet på en avfallsordlista – påbörjat bl.a. i anslutning till FN:s miljövårdskonferens i Stockholm 1972 – väckte intresse på det nordiska planet. Det resulterade i att Nordiska Ministerrådet ställde medel till TNCs förfogande för en nordisk samordning av terminologin inom avfallsområdet. Arbetet i Danmark, Norge och Finland finansierades av de för området ansvariga departementen. I ordlistan, som omfattar omkring 550 termer med definitioner, har man i första hand sökt få fram ett begreppsinnehåll med så stor överensstämmelse som möjligt mellan de nordiska språken. I görlig mån har också samstämmning av termernas språkliga form eftersträfvats. Termernas motsvarigheter på engelska och tyska samt definitionernas översättning till engelska har tagits fram i samarbete med Kommissionen för de Europeiska Gemenskaperna, EG, i Luxemburg. TNC har ytterligare ett tiotal aktuella ordlistor med nordiska inslag.

Det är emellertid ett känt bekymmer att enskilda termkonsumenter är ivriga att få omedelbar lösning på sina termproblem – det är få förunnat att kosta på sig en paus i språket till dess man hunnit få systematisk reda i begrepp och ord. När det gäller det rika inflödet av termer från främmande språk, kan man använda metoden med anföringsförsedda "citator", t.ex. "shredded" flis, eller ange en språklig reservation på annat sätt, t.ex. s.k. bobbins (Sv. författningssamling). En fördelaktigare metod är att snabbhandlägga termerna och avge en preliminär rekommendation (kombinerad med avrådande inställning till direkt olämpliga uttryck). Denna metod har ofta tillämpats av TNC i det dagliga rådgivningsarbetet. Att förena denna metod med likartade tillvägagångssätt i övriga nordiska länder är ett önskemål som har visat sig svårt att omsätta effektivt i praktiken. I början av 1940-talet påbörjades en rutinmässig rundfrågning, baserad på blanketter utarbetade av Dansk terminologicalentral, DT, och med Rådet for teknisk terminologi, RTT, och TNC som övriga medverkande parter. Tekniken visade sig snart tungrodd. Nu finns ju andra tekniska lösningar. *Om man är intresserad av samnordisk infångning av utländskt termgods med efterföljande beredning, borde man undersöka möjligheterna att öppna en aktualitetsfil i t.ex. Termdok, TNCs datorbaserade termbank, för lagring, utbyte av synpunkter och framtagning av ev. gemensamma beslut.*

Systematiskt upplagd kunde en sådan teknik också bidra till analys av främmande språks inflytande i Norden och dessutom ge indikationer till hjälp för prioritering av ämnesområden aktuella för terminologisk handläggning i större skala. Flera försök att fast organisera ett nordiskt samarbete på termområdet har gjorts under åren. På förslag av den danska Terminologigruppen bildades för några år sedan vid ett sammanträde hos TNC i Stockholm ett sådant organ som fick namnet Nordterm.⁶

Förleden Nord- (eller adjektivet nordisk) ingår i namnet på många andra organ som därigenom manifesterar sitt intresse för samverkan på det nordiska planet. Inom vetenskap och teknik har vi t.ex. Nordforsk, nu med sekretariat i Finland efter tidigare placering i andra nordiska länder. Inte alltid lyckas man harmonisera namnet, jämför t.ex. Nordpaint, som är nordiskt centrum för färg- och lackforskning. Ett såvitt jag vet utforskat förhållande är huruvida dessa organ i stadgar eller i praktisk verksamhet uppvisar något språkpolitiskt program. Har man strävat efter någon form av harmonisering och har man i så fall lyckats?

3. I ett vidare perspektiv kommer Nordens omvärld in, och den är terminologiskt sett i utpräglad grad ickenordisk. Av termkonsumenter, särskilt inom forskning, teknik och industri, kan då nordisk termharmonisering uppfattas som en kanske besvärande provinsialism. Andra tongångar lockar. Man drar sig måhända till minnes vad d'Alembert skrev i den berömda inledningen till den franska Encyklopedin:⁷ "När vårt språk (franskan) hade spritts över hela Europa trodde vi att det var dags att använda franskan i stället för latinet, som sedan vetenskapernas renässans varit lärdomens språk. — Men detta leder nu till ett missförhållande som vi verkligen borde ha förutsett. De lärda i andra nationer tog oss som förebild och ansåg med goda skäl att de skulle skriva ännu bättre på sitt eget språk än på vårt. England tog alltså efter oss; England, där latinet tycktes ha tagit sin tillflykt, börjar nu omärkligt överge bruket av detta språk, och jag betvivlar inte att England snart kommer att följas av svenskarna, danskarna och ryssarna. — När det gäller frågor om smak har vi visat hur löjligt det är att skriva på latin, men i filosofiska verk kan latinet enbart vara till nytta, ty de filosofiska verkens hela förtjänst ligger i

deras klarhet och precision, och allt de behöver är ett genom överenskommelse fastställt universellt språk.”

De klassiska språkens möjligheter att med ord och morfem bidra till nybildningar inom framför allt vetenskapernas och teknikens terminologi har på många sätt dokumenterats.⁸ Särskilt är detta fallet sedan man släppt kravet på utmönstring av vad språkmännen speciellt kallade hybrider, dvs. kombinationer av ett grekiskt och ett latinskt ordelement. När Auguste Comte vid mitten av 1800-talet nyskapade benämningen ”sociologie” betraktades det av de ”renläriga” som ett barbariskt tilltag. Efter samma måttstock skulle ”terminologi” ha utdömts som ovärdigt, sammansatt som det är av latinsk förled och grekisk efterled.

Från olika håll går nu ut rekommendationer att ”internationalisera” terminologin efter fastställda regler. Frågan har tagits upp inom Unesco och drivs särskilt hårt av den nybildade organisationen ICUTN, International Committee for Unification of Terminology and Nomenclature, initierad och ledd av Zygmunt Stoberski från Polen. Man har där utarbetat särskilda Guidelines for the Adoption of New Scientific and Technical Terms. Följande tre riktlinjer kan betraktas som centrala:

1. Nya begrepp som namnges i ett originalspråk skall få sådana benämningar att de kan överföras till andra språk, om möjligt i sin ursprungliga form eller med så få ändringar som möjligt.

2. Nya vetenskapliga och tekniska termer som överförs från ett annat språk bör i det nya språket ges en sådan form att så god överensstämmelse som möjligt uppnås med den ursprungliga termen.

3. Den traditionella termbildningsprincipen bör fortsätta, vilket innebär att nya vetenskapliga och tekniska termer utgår från grekiska eller latinska ord.

Grundtanken är att så många nya termer som möjligt skall få ’internationell’ status. I praktiken innebär det merendels – när kunskaper och krafter räcker till – att det grekisk-latinska morfembeståndet får bilda underlag för ett multinationellt eller transnationellt umgängesspråk i den industriellt tongivande världen.

Partiell harmonisering kan rikta sig mot olika slag av ordelement. Inom kemiområdet rekommenderar t.ex. IUPAC, Interna-

tional Union of Pure and Allied Chemistry, att prefix och suffix får ensartad innebörd och likvärdig placering i alla språk. En organisation med mångårig terminologisk erfarenhet, IEC, dvs. International Electrotechnical Commission, vill snäva åt betydelseinnehållet hos vissa brukliga suffix, så att t.ex. de inom tekniken ofta förekommande fysikaliska kvotstorheterna får för sig reserverad ändelsen *-ans* (lat. *-antia*), t.ex. i *impedans*, *kapacitans*, *luminans*.

Rent allmänt sett kan man inför den här skisserade utvecklingen tänka sig ställa två frågor: kan man *från lingvistisk synpunkt* anse här nämnda tendenser motiverade och kan man *från kunskapsteoretisk synpunkt* anse att strävan till harmonisering av termer innebär fara för disharmonisering av begrepp?

Slutligen ett par ord om den globala aspekten: hur långt räcker det klassiska ordförrådets verkningar utanför den inflytelsesfär som domineras av Europa och Amerika? Det kanske är skäl att med (nordisk och) västerländsk harmonisering som grund och försöksobjekt något inrikta det framtida terminologiska tänkandet på problem som aktualiseras av kommande krav på "en ny kommunikativ världsordning".

Litteratur

1. *Aristoteles*: Om själen. Sv. översättning av J. Gabrielsson. (Berömda filosofer 30.) Stockholm 1925.
2. *Henrik Florinus*: Nomenclatura. Helsinki 1976. (Nomenclatura Rerum brevissima, Latino-Sveco-Finnonica. Aboae 1678.)
3. *Hans Hylander*: Hydroforens omvandlingar eller en översättares ve-
dermödor. (Daedalus, Tekniska museets årsbok 1966.)
4. *Einar Selander*: Terminologi – en nationell eller internationell angelä-
genhet? Språkvård 1967:4 (även i antologin Språkvårdsstudier utg. av
Svenska språknämnden 1974).
5. *Einar Selander*: Nordiskt terminologiarbete. Industriell teknik
1966:11, s. 241–242.
6. Nordterm. Stockholm 1976.
7. *d'Alembert*: Inledning till Encyklopedien. (Övers. av Jan Stolpe, av
Discours préliminaire des éditeurs, Paris 1751.) Carmina Klassiker.
Stockholm 1981.
8. *Einar Selander*: Om att uttrycka sig exakt. Språkvård 1972:2 (även i
antologin Språkvårdsstudier utg. av Svenska språknämnden 1974).

Forskning i svenskt fackspråk – en översikt

Av Christer Laurén

Det följande är en översikt över forskning som har utförts i svenskt fackspråk. Översikten är inte fullständig men den gäller det väsentligaste av det som gjorts. Även om vi i det här sammanhanget intresserar oss främst för det synkroniska och tar sikte på en framtida utveckling av fackspråkforskningen, är en överblick berättigad och nyttig.

Jag redogör för forskning i *svenskt* fackspråk, eftersom det är ett område jag känner speciellt väl. Forskningens inriktning i fråga om svenskan har rätt nära motsvarigheter beträffande andra nordiska språk även om det finns vissa karakteristiska skillnader.

Det finns t.ex. ingen svensk språkhistoria som i likhet med Skautrups danska ger systematiska överblickar över fackspråkens utveckling under olika perioder i språkets historia. Men det finns ett fackspråk som ingående har studerats också i sina äldre former: lagspråket.

1. Lagspråk

Det äldsta svenska lagspråket finns i landskapslagarna. De svenska landskapslagarna är äldst i den fornsvenska litteraturen och anses även litterärt stå främst och av medeltidens alla bokalster i Sverige är landskapslagarna också de genuinaste.

Språkhistoriskt är landskapslagarna intressanta, eftersom de representerar den äldsta svenska litteratur som är bevarad och nedskriven med latinskt alfabet. Litterärt är de svenska landskapslagarna värdefulla, eftersom man i dem finner en högt utvecklad stiltradition. Genuinast är de genom att de inte är över-

sättningar som den mesta svenska medeltida litteraturen. De innehåller relativt lite främmande inflytande och man anser att deras rättsregler i hög grad har vuxit fram genom en folklig rättstradition.

Möjligen kan man undra om benämningen *fackspråk* är den riktiga för landskapslagarnas språk. Många definitioner på fackspråk betonar att behärskningen av fackspråket förutsätter specialiserad utbildning och att fackspråket används inom ett begränsat fackområde (t.ex. Sager etc. 1980, 69).

I landskapslagarna är nämligen generaliseringen inte särskilt långt genomförd. Rättsreglerna ges mången gång i form av konkreta fall som återberättas. Då man därtill föreställt sig att landskapslagarna bygger på en muntlig tradition, var lagformuleringarna kanske inte så obekanta för gemene man.

Emellertid är den antagna muntliga traditionen under debatt (se t.ex. Utterström 1975, Ståhle 1976, Utterström 1978). Det är inte heller svårt att plocka ut uttryck, ur t.ex. Dalalagen, som kan ses som facktermer (*med fasta och laga former, råda för läget, byamål, kalkdragning till skogs, bördsmån, bördsjord, hembjudan*). Man kan naturligtvis inte vara säker på hur välbekanta termerna var för dåtidens människor men här finns många uttryck med en strikt juridisk innebörd.

Stilistiska undersökningar har visat att det medeltida nordiska lagspråket är en långt utvecklad konstprosa (Ståhle 1965, 174). Det fyller alltså de krav man vanligen ställer på ett fackspråk men det är ändå inte fjärran från allmänspråket.

Modernt lagspråk har inte studerats lika ofta och lika utförligt som landskapslagarnas språk. Men det finns flera studier utförda av Sven Benson under 60-talet och början av 70-talet.

Benson behandlar bl.a. brottsbalkens språk och studerar i vad mån "lika uttrycks med lika" i syntaktiskt avseende (Benson 1968). Det gäller slag av satsfogning i huvud- och tilläggsbestämmer. Han studerar också uttryck för brott (gärningsbeskrivning, brottsbenämning), dom och påföljd (verbformer). Det har tydligen inträffat avsevärda förskjutningar i språkbruket i jämförelse med äldre formuleringar. Regeln "lika uttrycks med lika" har enligt Bensons undersökning inte lett till stereotypi i syntaxen, vilket han tolkar som gynnsamt för förståeligheten ur lek-

mannens synvinkel. Även om regeln inte konsekvent gäller på det syntaktiska planet anser han att pregnansen i lagspråket inte har gått förlorad.

I en av sina senare undersökningar granskar Benson språket i grundlagspropositionen 1973 i fråga om uttryck för positiv norm, positiv dispensation och negativ norm (Benson 1974). Därtill studerar han den syntaktiska komplexiteten i vissa avseenden. Hans karakteristik är ett gott betyg för det svenska lagspråket som tydligen kan anses modernt och korrekt.

Ett mer omfattande begrepp än lagspråk är juridisk stil, som bland annat kan inkludera lagspråk. Den juridiska stilen i t.ex. domstolsbeslut klagar man ofta över, liksom över annan offentlig prosa.

I en klassisk uppsats, Om den juridiska stilen (1853), skriver Louis de Geer:

De Svenska domstolarnes skrifsätt är i våra dagar ganska ofta utsatt för ogynsamma omdömen; och man hörer temligen allmänt klagas öfver dess vidlyftighet och svårfattlighet, på samma gång, som man gör sig lustig öfver dess förmenta pedanteri.

Mera sällan finner man deremot något erkännande af denna stils likväl obestridliga förtjenster i anseende till språkets renhet, riktighet och bestämdhet, – egenskaper dem man dock icke alltid träffar i lika grad förenade hos andra skriftställare, ej en gång hos de lärde.

Det anses allmänt att den svenska lagen från 1734 var lättförståelig. "En domare, som inför rätten föredrog vad lagen föreskrev i olika fall, kunde räkna med full förståelse hos de rättssökande." (Wessén 1968). Troligen är omdömet överdrivet positivt, men det är klart att svenskt lagspråk har blivit mer komplicerat och svår-förståeligt efter 1734 års lag.

Det juridiska språket har kritiserats för sin svår-förståelighet (t.ex. i Pockettidningens Maktsspråket; se också Nordlund 1978 och 1979) och hjälpmedel har utarbetats för att skapa ett begripligare författningsspråk (Språket i lagar och andra författningar,

1967, och ett tillägg, Några riktlinjer för författningsspråket, 1979).

I riktlinjerna från 1979 sägs bl.a. att det tyvärr ofta är så att "hänsynen till en större läsekrets – de medborgare som bestämmelserna ytterst berör – får vika för hänsynen till de traditionsbundna förväntningar på språket som kolleger i departement och myndigheter har" (s. 2). Där hävdas också att "det juridiska fackspråket" till stor del är möjligt att översätta till modern sakprosa men att detta är en sanning som inte erkänns av alla.

De anvisningar som ges för dem som skriver författningstexter gäller centrala drag i traditionell juridisk stil. Bl.a. yttrar sig svenska statsrådsberedningens språkexperter mycket bestämt emot användning av s.k. nakna substantiv, dvs. substantiv i obestämd form singularis utan artikel (Några riktlinjer etc. 1979, 10 f.).

I Svensk Juristtidning fördes en debatt om de nakna substantiven från 1979 fram till år 1982, där det nu tillgängliga nyaste inlägget av tidningens huvudredaktör (i nr 1982:1) berättar om "påklädda" substantivs öde i nyare författningstexter.

En omständighet som har komplicerat diskussionen är att ingen uttryckligen har betonat att det är fråga om att ta ställning till om man skall prioritera sändarens eller mottagarens bekvämlighet och att det nakna substantivet på många sätt är praktiskt ur textförfattarens egen synvinkel. Ett generellt *tingsfiskal* kan i sin kontext inte bytas ut mot vilken annan form som helst. I olika kontexter är olika former möjliga. Eftersom det är viktigt att kunna uttrycka generell giltighet klart i en lagtext och eftersom man rätt ofta måste ha behov av att uttrycka generell giltighet, så är det s.k. nakna substantivet en del av en stiltradition som är svår att förändra.

Ett pågående projekt, "Språket i medbestämmandelagen" (Gunnarsson 1981), syftar till att kritiskt granska medbestämmandelagen och att med begriplighetstest studera språkliga faktorer som kan öka begripligheten i lagtext. Medbestämmandelagen kritiseras bland annat för att dess funktion främst är kontrollerande och att den därmed riktar sig till domstolsjurister. Den borde i stället vara handlingsdirigerande och rikta sig till vanliga medborgare.

Lagspråket är speciellt som fackspråk genom att det har hög ålder. Det är naturligt att det växer fram ett lagspråk i ett mycket tidigt skede i varje samhälle. Lagar behövs för att reglera umgänget mellan samhällsmedlemmarna. Redan under den äldsta tid vi har någon kännedom om för det svenska lagspråkets del fanns det lagspecialister, även om de uppenbarligen var mycket få. De mer komplicerade samhällsfrågorna har givit upphov till en stor grupp samhällsmedlemmar som i sitt yrke är specialiserade på lag. Eftersom då en relativt stor del av deras aktivitet består i att umgås med andra lagkunniga, kommer också fackspråket att gå längre i specialisering.

Den forskning som har utförts i lagspråk är främst språkhistorisk. För att belysa äldre fornsvensk ljud- och formlära och syntax är lagspråket den viktigaste källan, även om det är tydligt att det är konservativt i jämförelse med andra bevarade texter. Lagspråkets speciella stil har också intresserat åtskilliga forskare. En äldre språkvårdare som Erik Wellander arbetade för det traditionella lagspråket. Den nyare språkvården, bl.a. språkexperterna inom statsrådsberedningen, betonar starkt kommunikationssituationen och sändarens ansvar för att mottagaren skall kunna förstå honom. Lagens stadganden skall enligt det synsättet kunna formuleras nästan helt på allmänspråk, dvs. så att en lekman kan förstå dem. Diskussionen påminner om den som förts om Bernsteins två koder, och forskning som kunde ge stoff för diskussion och utveckling av fackspråket (avveckling av...?) saknas så gott som helt.

2. Medicinens språk

I volymen Fackspråk (1976) finns tre artiklar om svenskt medicinskt språk. De representerar rätt väl de aspekter på medicinskt språk som brukar tas upp.

Enligt Erik Böttiger är det medicinska fackspråket av alltför brokigt ursprung för att dagens medicinare skall klara det. De känner inte längre till latin och grekiska, de har inga kunskaper i främmande språk utöver engelska, medan det svenska medicinska språket fram till andra världskriget har stått under starkt inflytande från tyskan. Deras litteratur är nu engelsk och de

skriver sina fackartiklar på engelska, och de har svårt att klara av sitt område på sitt eget modersmål. Böttiger nämner ett antal engelska ord i medicinarlang som väl kunde ersättas med goda svenska uttryck. Också stavningen är tydligen ett problem, med ingredienser av latinsk, tysk och svensk tradition.

Böttiger vill försvenska terminologin så att det medicinska språket blir användbart för medicinarna själva och därtill mer lämpat i umgänget med lekmän. Han talar också för diagnoser på svenska.

Claes Wirsén redogör för hur det är att informera om medicin ur TV-producentens synvinkel. Främst ägnar han sig åt de svårigheter som terminologin medför men han kommenterar också skillnader i förutsättningar att förstå eller egentligen i fråga om förståelsedjup.

Erik Allanders' bidrag kommer med synpunkter på språket mellan läkare och patient. Han diskuterar olikheter i begrepps- bildning och diagnosprocess. Hans tes är att lekmannens sjukdomsbegrepp och diagnostiska process styr både läkare och sjukvård. En ökning av sjukdomssymptomen kan ju bero på förändring av verklig sjukdom, förändring av kunskap hos lekmannen eller av beteende hos lekmannen eller förändring av kunskap hos läkaren. Allander ägnar sig inte så mycket åt själva medicinarlangen (uttryckssidan) även om han konstaterar att man kan förledas tro att läkaren har givit en finare diagnos bara genom att han har översatt patientens beskrivning.

Det finns en svensk undersökning om den språkliga kommunikationen mellan vårdpersonal och patient, Pettersson 1978, som bygger på bandinspelningar av samtal mellan patienter och vårdpersonal. Intressantast ur fackspråklig synvinkel är det som gäller svåra ord och ord som kan missförstås, i viss mån också vårdsamtalens allmänna uppläggning.

Materialet är begränsat, vilket också betonas i undersökningen, men det pekar på att facktermer används mer av yngre än av äldre läkare i samtal med patienter. Pettersson skiljer mellan *rena fackord* (t.ex. *tromboflebit*, *apné* och *HB*), *ord som hör hemma i både fackspråk och allmänspråk* (t.ex. *allergi*, *inflammation*) och *medicinarjargong* (t.ex. *engagerat*, *uttalad*, *sätta ut/stå på en medicin*). De rena fackorden är frekventa i samtalen

och kan därför orsaka problem. De ord som hör hemma i både fack- och allmänspråk används främst av patienterna och man kan anta att de kan stå för olika begrepp för vårdpersonal och patient. Medicinarjargongen uppfattar Pettersson som ett inslag i samtalen som kan orsaka misstänksamhet. Men han betonar att fackord inte skall undvikas i så hög grad att det innebär ett underskattande av patientens intelligens. De exempel Pettersson ger visar att vårdpersonal har en teknik för termförklaring som styrs av patientens behov när behovet är uppenbart för vårdpersonalen.

Man har i Sverige utvecklat informationsstrategier och informationspaket i fråga om de viktigaste folksjukdomarna. Den vårdpersonal som arbetar med dessa är alltså förberedd att informera så att viktig information ges på ett sätt som man anser förståeligt.

Både medicinens interna behov och kommunikationen utåt ligger till grund för ett några år gammalt förslag om inrättande av en medicinsk språknämnd i Sverige. Någon sådan har dock ännu inte kommit till stånd. Även i Finland finns långt gående planer på en medicinsk språknämnd.

Tyngdpunkten i intresset för medicinens språk i dag ligger inom samma område som för lagspråket i dag: kommunikationen mellan fackman och lekman. Intresset är för medicinens del begränsat till terminologin. Det medicinska språkets diakroni har inte hittills väckt intresse, även om det finns gammal litteratur på svenska, främst i översättning.

3. Ekonomins språk

Ekonomins språk kunde vara en samlande benämning för flera fackspråk som gränsar till varandra och går om lott. Man kunde tala om nationalekonomins språk, redovisningens, marknadsföringens och administrationens språk, för att ta en indelning som har en viss tradition inom svenskspråkiga studier på högskolenivå i Sverige och Finland. Företagsekonomer tycks kunna se de tre sistnämnda områdena som förgreningar av en och samma vetenskap.

Det finns inte mycket att tala om i fråga om språkforskning i de

ekonomiska vetenskaperna, även om det är ett fackområde där svenska språkhistoriker brukar nämna om inflytandet från italiensk bankterminologi. En förklaring är naturligtvis att språkundervisningen i handelshögskolorna i Sverige har varit rudimentär i jämförelse med vissa kontinentala handelshögskolor. I Finland har de svenska handelshögskolorna haft en mer avancerad språkundervisning med tillhörande forskning. Deras institutioner för språk har dock aldrig i forskningsavseende fått den självständiga profil som en fackspråklig forskning kunde ha givit dem.

På kontinenten är däremot den s.k. Wirtschaftslinguistik den första gren av fackspråksforskning som upptagits som ämne på högskolenivå (Drozd-Seibicke 1973, 69).

I anknytning till handelshögskolor i Finland har en del forskning närmast inom redovisningens terminologi utförts. Göran Karlsson har studerat penningväsendets terminologi inom finskan och har i det sammanhanget iakttagelser också om den svenska terminologin (Karlsson 1964). Laurén & Wiklund 1978 är en studie i skillnader mellan rikssvensk och finlandssvensk terminologi inom området redovisning. Laurén & Wiklund 1981 är en studie i produktionsformernas terminologi på finska och svenska. Bl.a. visar undersökningen att begreppssystemet på båda språken har utvecklat sig på olika sätt. Det innebär t.ex. att man på svenska och på finska i Finland har olika begreppssystem. Studien visar också att områdets begreppssystem på båda språken saknar stadga och kan orsaka missförstånd. Man kan visserligen säga att det inte är nödvändigt att standardisera produktionsformernas terminologi för t.ex. kostnadsberäkningens behov, men man kan inte acceptera en situation där det är så gott som omöjligt att hitta en enda författare med en konsekvent uppbyggd terminologi. Även om det finns olika slag av internationell standardisering inom redovisning förefaller områdets representanter att sakna terminologisk medvetenhet.

Reklamspråk är en term som används för två olika stilarter: det språkbruk som förekommer i annonser och det fackspråk som används inom reklambranschen. För svenskans del finns det ett antal undersökningar av annonsernas språk. Det gäller samman skrivning och särskrivning i svenskt reklamspråk (Granlund 1962), syntax och stil i varumärkesannonser (Pettersson 1974)

och attityder till reklamtexter och deras syntax (Holstius 1981). En motivering för studier av det slaget är kanske ofta att reklamspråket är en stilart som förekommer i så populära och spridda texter som dagstidningar, veckotidningar och tidskrifter. Man kan tänka sig att det har inflytande på annat språkbruk. En annan motivering är att man i en marknadsekonomi satsar mycket på reklam. Det är av ekonomiskt intresse att reklamspråket i denna bemärkelse är effektivt.

Erik Wellanders lilla skrift *Reklamens språk* (1950) hänvisar till båda motiveringarna:

Först i texten kommer det verkliga budskapet... Det är då icke mer än rimligt att detta budskap hålls på samma höjd som bild och övrig inramning. (s. 7)

Ju mer blickfångande och klatschigt reklamens språk formas ut, dess djupare etsar det sig in i allmänhetens medvetande, och dess starkare påverkar det hela folkets språk-känsla, smak och stilvilja. (s. 7)

Reklambranschens fackspråk och terminologi har inte undersökts, även om man ofta har diskuterat t.ex. vissa engelska fackord av typen *art director*, *copywriter*, *public relations* osv. (se t.ex. förordet av Bertil Molde till ordlistan *Reklamtermer* 1973) främst kanske därför att just de har blivit rätt allmänt bekanta genom att de förekommer i annonser om lediga tjänster.

Även om man alltså ofta talar om reklamens språk, så avser man inte därmed *fackspråket* inom reklambranschen. Det man ensidigt har gått in för att studera är det språk som utformas inom reklamen med syftet att nå konsumenterna. Där ställer inte reklambranschens interna fackterminologi till med problem av det slaget som medicinens och juridikens kan göra. Reklambranschen är inte ett vetenskapsområde i sig som behövs för att strukturera och undersöka de verkligheter som annonsernas språk kan beskriva.

I marknadsföringens och reklamens tjänst har det utbildats en ordbildningens ingenjörskonst för att tillfredsställa behovet av nya produktnamn. Ibland är det då fråga om en verksamhet som

ligger nära ett terminologiskt utvecklingsarbete, t.ex. när det gäller att namnge nya mediciner.

4. Arkeologins språk

Vid institutionen för språkvetenskaplig databehandling i Göteborg utvecklas en datorlagrad databas som skall innehålla en omfattande ordmängd jämte grammatisk analys. Målet är att materialet skall vara representativt för dagens svenska. Bland annat specialstuderar man ämnesområden som har en tendens att ge upphov till egenartad terminologi. Man kan studera varje delområde för sig och fackvokabulären lagras som en särskild datafil.

Bo Ralph rapporterar om sina studier i arkeologins språk utgående från materialet i Göteborg i ett föredrag med rubriken Hur mycket fackspråk är fackspråk? (Ralph 1981).

De arkeologiska texter som har excerperats beräknas innehålla sammanlagt c. 755 000 löpande ord, vilket motsvarar c. 2200 hela textsidor i tidskriften *Fachsprache*.

Vid excerperingen utvaldes generöst ord som föreföll ämnesbetingade på något sätt. Därpå skildes de ord som var bundna till facktext från sådana som inte lika tydligt hörde hemma där. På det sättet erhöles två grupper ord som försågs med etiketterna *fackord* och *plusord*. Dessutom ingår i texterna ord som inte har excerperats för arkeologifilen och som kallas *allmänord*.

Inom fackordsgruppen skiljer Ralph ytterligare mellan termer med egennamnsliknande karaktär och övriga termer. De egennamnsliknande orden är

- kulturbeteckningar (*aunjitetzkultur, clactonien-levalloisien, lyngbykultur* etc.)
- benämningar på tidsepoker (*chalcoliticum, epipaleolithicum, järnålder* etc.)
- benämningar på befolkningsgrupper identifierade genom sådana kultur- eller tidsåldersbeteckningar (*båtfolk* etc.)
- föremålsbeteckningar med kulturbeteckningar som utgångspunkt (*lihultyxa* etc.)
- andra föremålsbeteckningar som mer är etiketter än beskrivningar (*bipenne* i motsats till *trattbägare*)

avledningarna av ord som nämnts (*senneolitisk* etc; jfr *neolitikum*)

vissa ord som inte markerats som fackord; framför allt arbeta-teckningar (*mussla, myskoxe, polarräv*)

Ralph sorterar på det sättet fram grupper med olika grad av fackspråkighet. Till kärnan räknar han ord som *båtyxa, dendrokronologi, domarring, eolit, kalium-argon-metod, kontrollgrävning, kökkenmödding, pollenanalys* etc. Det är ord som han säger har en "konventionaliserad och exakt betydelse" inom arkeologin.

Fackord som ofta förekommer i arkeologiska texter men hör hemma i andra sammanhang är t.ex. *brakycefal, australopithecus, cromagnonras* (antropologi), *arkitrav, kallmurningsteknik, kragvalv* (byggnadskonst), *bovider, cervider, mammut* (biologi), *pyndare, situla, slagteknikyxa* (etnologi) etc. Som plusord klassificerar Ralph t.ex. *bark, ben, bete, flisa, fragment, grop, mandelformig, näver, period*. Ralph säger att det finns naturliga kontexter i arkeologisk prosa där dessa ord väl smälter in även om de inte är bundna till sådana kontexter. Kanske man kunde säga att just den kombinationen av Ralphs plusord enbart kan uppträda i arkeologiska sammanhang.

Av de 775 000 löpande orden (uppskattningsvis 50 000–55 000 olika ord) togs 2050 olika enheter in i den arkeologiska fackfilen. Av dessa bedömdes 1285 som fackord och här ingår en grupp på 374 egennamnsliknande ord som Ralph anser extrema som fackord.

De arkeologiska fackord som finns kvar efter sorteringarna är totalt 543, av dem 163 egennamnsliknande.

Ralphs slutsatser av studierna i det arkeologiska ordförrådet är att man inte skall dramatisera fackspråk, att till och med terminologin har motsvarigheter i lexikaliska substrukturer i annat språk, att fackspråket inte är ett arteget system och att fackorden är ord som alla andra ord. Allmänspråket bär, enligt Ralph, fröet till fackspråk inom sig.

Emellertid definierar inte Ralph begreppet term så som man brukar göra det. Hans grundläggande enhet är *ordet*, när det för terminologin är begreppet.

5. Teknikens språk

Av alla fackspråk är det troligen teknikens teknolekter man ägnar mest arbete åt att utveckla för att tillfredsställa fackområdenas egna behov. För svenskans del sker detta främst genom det terminologiska arbetet inom Tekniska nomenklaturcentralen. Utåt är arbetet synligt främst genom ordlistor men också på annat sätt.

Den tidigare TNC-direktören (1941–1957) John Wennerberg är för svenska nordister känd särskilt för sin studie i de dubbelt sammansatta orden i svenskan (Nysvenska studier 1962, 5–54). Dubbelt sammansatta är ord som *motorbåts-färd* och *sommarbåtfärd*. Problemet för svenskspråkiga är att avgöra hur ordfogen skall se ut. Eftersom sammansättningar ofta bildas för att lösa termproblem och dessa sammansättningar många gånger blir långa (se t.ex. Ord och uttryck 1941–1956, 17), var det angeläget för TNC att finna regler som kunde följas vid sådan ordbildning i tekniskt språk i svenskan. Wennerbergs arbete är både deskriptivt och preskriptivt.

I TNC:s skriftserie ingår en redogörelse för ordbildning i svenskan där utgångspunkten och exempelaterialet är tekniskt språk. Huvudförfattare till Om teknikens språk (1970, ny reviderad upplaga 1977) är Gösta Berman. Syftet är praktiskt, det är fråga om en handbok och lärobok för den som kommer i kontakt med och arbetar med teknikens språk.

I frågespalter i t.ex. Teknisk tidskrift och Ny teknik behandlas språkfrågor från teknikens område ur terminologiska och allmänt språkvårdande synvinklar. Einar Selander, Wennerbergs efterträdare som TNC:s direktör, har i åtskilliga artiklar behandlat det terminologiska arbetet, teknikens stil och språkvårdande aspekter på terminologi (se t.ex. hans artiklar i volymen Fackspråk, 1976).

Men det finns inte många större undersökningar i svenskt tekniskt språk. En sådan är Sylvia Danielsons (1975), som är en undersökning av språket i vissa läroböcker för högstadium och gymnasium, bland dem läroböcker i fysik. Hon tangerar alltså teknikens språk.

Stig Nilssons terminologiska studier är främst av diakronisk

art och gäller i högre grad naturvetenskapligt språk än tekniskt.

Det tillämpade arbete som utförts inom TNC är anmärkningsvärt. Närmare 80 fackordlistor har hittills publicerats. Genom kursverksamhet har TNC skolat termitresserade och också på det sättet förmedlat sina insikter i tekniskt språk.

I anslutning till arbetet med ordlistorna har man utfört terminologisk forskning i syfte att utröna det faktiska termbruket, semantiskt och morfologiskt. Resultatet har framlagts i en form som ofta ses som preskriptiv. Vissa ordlistor är standarder.

TNC:s arbete bygger alltså i viss mån på språkvetenskapliga utredningar av specialiserat tekniskt ordförråd.

6. Vetenskapens språk

Det finns randkommentarer på svenska till något som kallas vetenskapens språk. Uppsalafonetikern Sven Öhman har vid symposier i Uppsala under rubriken Vetenskapsmannen i samhället skrivit om Vetenskapens språkbruk (1977). I det sammanhanget har han inte ställt vetenskapens språk i relation till fackspråk.

Öhman utgår från fysikens språkbruk och hävdar att den djupaste skillnaden mellan fysikens och vardagslivets språkbruk är fysikens strikta begreppsdisciplin. För att fysikern skall kunna bli förstådd av en lekman kan han använda metaforer som vardagsspråkliga tolkningar av det han beskriver. Kommunikationen mellan vetenskapsmannen och lekmannen kan enligt Öhman inte lösas genom försvenskning av terminologin. Han menar att problemet kan lösas genom att vetenskapens intellektuella metod förankras djupare i allmänhetens medvetande. Språketeorins uppgift är att studera hur språket fungerar som verktyg för tanken. Det vetenskapliga språkbrukets disciplinering på det semantiska planet skall skola och universitet kunna lära ut det nödvändigaste av.

Erik Wellander har i en festskrift i mitten av 40-talet publicerat en artikel om Bildspråk och vetenskaplig terminologi (1946).

Han visar där hur man bildar sig en föreställning om det mindre kända med ledning av det man vet om det kända. På det sättet har man anledning att komma in på frågan om hur vetenskapsman-

nen gör då han kommer in på nya forskningsområden. Med jämförelser och analogier kommer han att prägla den terminologi han utvecklar.

I det sammanhanget visar Wellander hur biologins termer inom språkvetenskapen kan ge upphov till felaktiga slutsatser, t.ex. när man talar om språket som en organism som lever, utvecklas och dör, när man talar om moderspråk och dotterspråk på tal om språkens släktskap och när man talar om att ord föds, utvecklas och dör. Att en sådan terminologi i alla fall kan fungera beror på att forskaren inte låter sig förledas av bildspråket. Både forskaren och den insiktsfulle läsaren använder termerna utan någon svävning i betydelsen.

Öhman och Wellander talar tydligen allmänt om fackspråk. Det är deras kontext som leder till att de kallar det vetenskapens.

7. Sotarspråk och andra yrkesterminologier

Yrkesterminologierna är sällan undersökta, såvida de inte förekommit i miljöer där man i relativt modern tid använt dialekt. Gösta Bergman ger i populär form en kortfattad redogörelse för sotarspråk och talar där om två stilarter, en allvarlig och en skämtsam (Bergman 1943). Den allvarliga stilen karaktiseras av den tekniska terminologin, den skämtsamma är yrkets slang.

Liksom många moderna fackterminologier är sotarterminologin påverkad av andra språk på grund av att sakkunskapen har kommit från andra språkområden. När sotningsväsendet organiserades i Sverige på 1600-talet gjordes det med hjälp av tyska sotarmästare. Långt in på 1800-talet anlätades tyska sotarmästare i Sverige.

Sotarens redskap har därför ofta benämningar påverkade av tyskan och sotaren använder för sina rutiner och för skorstenens delar tyskpåverkad terminologi. Det finns en utvecklad terminologi för begreppsområdet sotning och ett antal sotartermer har upptecknats.

När syftet enbart är att undvika att man blir förstörd av utomstående, använder man ett hemligt språk. Kringfarande köpmän som västgötaknallarna hade sitt hemliga språk. Västgötaknallar-

nas språk har kallats månsing och har beskrivits bl.a. i Bergman 1930.

Det har alltså det gemensamt med vissa fackspråk, att det inte förstås av utomstående. Jfr också t.ex. medicinens språk: ibland är syftet där uttryckligen att patienten inte skall förstå. Men månsing är tillkommet enbart i det syftet och fyller inte kraven på fackspråk.

Som det har framgått av min översikt är forskningen i svenskt fackspråk rudimentär. Därtill har man sällan intresserat sig för hur det specialiserade språket ser ut och hur det fungerar. Orsaken till det stora intresset för landskapslagarna är helt enkelt deras ålder. Det är frågan om den äldsta bevarade litteraturgenren på svenska. I dag beror intresset för lagspråk och medicinens språk på att man så starkt betonar kommunikationen mellan fackman och lekman.

Fackmännens behov av ett effektivt språk inom teknikens områden har lett till ett effektivt terminologiskt arbete men märkligt nog inte givit upphov till språkvetenskapliga studier i nämnvärd utsträckning. Det är märkligt med tanke på den betydelse dessa stilarter har i ett modernt samhälle.

Vetenskapsmannens och ingenjörens fackspråk och olika yrkesterminologier är delar av det språkliga beteendet som i sig är värda vårt intresse. Kännedom om det specialiserade språkbruket är också av praktiskt värde. De tänkbara tillämpningarna är många. Oberoende av hur man vill placera in fackspråket i förhållande till allmänspråket, är texter med specialiserat innehåll av intresse för språkforskningen.

Litteratur

- Benson, Sven (1968). En studie i brottsbalkens språk. I Arkiv för nordisk filologi 83. S. 184–202.
- Benson, Sven (1974). En studie i grundlagspropositionens språk. I Arkiv för nordisk filologi 89. S. 214–232.
- Bergman, Gösta (1943). Provinsialismer och skråspråk. Stockholm.
- Bergman, Gösta (1930). Västgötaknallarna och deras hemliga språk, månsing. I Nysvenska studier 9. Uppsala. S. 153–238.
- Danielson, Sylvia (1975). Läroboksspråk. Umeå studies in the humanities 4. Umeå.

- De Geer, Louis (1853). Om den juridiska stilen. Christianstad 1853.
- Drozdz, L. & Seibicke, W. (1973). Deutsche Fach- und Wissenschafts-sprache. Wiesbaden.
- Fackspråk (1976). Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 57. Lund.
- Granlund, Åke (1962). Sammanskrivning och särskrivning i svenskt reklam-språk. Nysvenska studier 41.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1981). En pragmatisk textanalys. I Svenskans beskrivning 12. Umeå studies in the humanities 37. Umeå. S. 146–162.
- Holm, Gösta (1967). Epoker och prosastilar. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 17. Lund.
- Holmbäck, Åke & Wessén, Elias (1936). Svenska landskapslagar II. Stockholm.
- Holstius, Karin (1981). Attityder till reklamtexter och deras syntax – en empirisk studie. Ekonomi och samhälle 30. Helsingfors.
- Karlsson, Göran (1964). Äldre genuina ord och låneelement i nyfinsk penning-, bank-, betalnings- och kreditterminologi. Acta Academiae Aboensis. Humaniora 28:2.
- Laurén, Christer & Wiklund, Raimo (1978). Fackspråk: Redovisning på finlandssvenska. I Finlandssvenskan – fakta och debatt. Helsingfors. S. 97–106.
- Laurén, Christer & Wiklund, Raimo (1981). Kontrastiva terminologiska studier på området produktionsformer. I Terminologia ja käännteoria/Terminologie et traduction. A. Proceedings of the University of Vaasa. Research papers No 79. Vasa. S. 54–94.
- Lundahl, Per (1980). Författningsspråket – inte talspråk men modernt skriftspråk. I Svensk Juristtidning 1980. S. 564–567.
- Nordlund, Gunvor (1978). Vem förstår domarna? I Språkvård 1978:1. S. 14–17.
- Nordlund, Gunvor (1979). Vem förstår domarna? I Svensk Juristtidning 1979:5. S. 367–372.
- Några riktlinjer för författningsspråket. Statsrådsberedningen. PM 1979:2.
- Om teknikens språk. Tekniska nomenklaturcentralens publikationer 44, Stockholm 1970; 2 uppl. TNC 64, Stockholm 1977.
- Ord och uttryck. 1941–1956. 1963. Stockholm.
- Pettersson, Gertrud (1974). Reklamsvenska. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 27. Lund.
- Pettersson, Per A. (1978). Sjukvårdsspråk. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 63. Lund.
- Pipping, Rolf (1943). Den fornsvenska litteraturen. I Nordisk kultur VIII:A. Litteraturhistoria. Stockholm. S. 64–128.
- Ralph, Bo (1981). Hur mycket fackspråk är fackspråk? I Svenskans beskrivning 12. Umeå studies in the humanities 37. Umeå. S. 163–172.
- Reklamtermer (1973). Stockholm.

- Rudholm, Sten (1982). De nakna substantiven. I *Svensk Juristtidning* 1982. S. 57–58.
- Sager, Juan C., Dungworth, David & McDonald, Peter F. (1980). *English special languages*. Wiesbaden. 1980.
- Språket i lagar och andra författningar. Statsrådsberedningen. PM 25.1.1967.
- Ståhle, Carl Ivar (1965). Lagspråk. I *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 10. Malmö. S. 167–177.
- Ståhle, Carl Ivar (1976). Om Dalalagens ålderdomlighet och ålder – och Kopparbergsprivilegiernas oförbätterliga sik "biwipär". I *Nordiska studier i filologi och lingvistik*. Lund. S. 392–402.
- Utterström, Gudrun (1975). Die mittelalterliche Rechtssprache Schwedens. Einige quellenkritische und sprachliche Beobachtungen. *The nordic languages and modern linguistics* 2. Stockholm. S. 734–748.
- Utterström, Gudrun (1978). Ålderdomlighet utan ålder? En replik om Dalalagen. I *Arkiv för nordisk filologi* 93. S. 199–204.
- Wellander, Erik (1946). Bildspråk och vetenskaplig terminologi. I *Harald Nordenson 60 år*. Stockholm. S. 438–451.
- Wellander, Erik (1950). Reklamens språk. Göteborg.
- Wennerberg, John (1962). De dubbelt sammansatta orden i svenskan. *Nysvenska studier* 41. Uppsala. S. 5–54.
- Wessén, Elias (1968). *Svenskt lagspråk*. Skrifter utgivna av Modersmåls-läraernas förening 101. Lund.
- Öhman, Sven (1977). Vetenskapens språkbruk. I *Vetenskapsmannen i samhället*. *Acta academiae regiae scientiarum Upsaliensis* 19. Uppsala. S. 188–192.

Språksamarbeid i Norden 1982–83

Av Ståle Løland

NORDISK SPRÅKSEKRETARIAT

Nordisk språksekretariat ble opprettet i 1978 som et samarbeidsorgan for språknemndene i Norden og andre organer som arbeider med språk- og terminologispørsmål. Sekretariatet er opprettet av Nordisk ministerråd og får sine midler bevilget over det nordiske kulturbudsjettet. Retningslinjene fastslår at sekretariatet skal arbeide for å bevare og styrke det språklige fellesskapet i Norden og fremme den nordiske språkforståelsen. (Se nærmere om organisasjon, arbeidsoppgaver o.l. i Språk i Norden 1977 og 1978.)

Språkspørsmål

En hovedoppgave for Nordisk språksekretariat er å forsøke å hindre at de nordiske språkene fjerner seg fra hverandre, for eksempel ved at de tar i bruk ulike ord for nye begreper. I samarbeid med de nasjonale språknemndene har sekretariatet derfor behandlet flere språkspørsmål med sikte på å komme fram til fellesnordiske tilrådinger. For det engelske ordet "display" har sekretariatet for eksempel tilrådd "tegnrute" (på ur, lommeregnere o.l.), sammensetninger med "tavle" (om store, elektroniske informasjonstavler) og sammensetninger med "skjerm" i andre sammenhenger ("dataskjerm", "tekstskjerm" osv.). Dessuten har sekretariatet behandlet flere spørsmål om skrivemåten av geografiske navn.

Informasjon

For å styrke informasjonen har Språksekretariatet utarbeidet en folder om sin og språknemndenes virksomhet og tjenester. Fol-

deren er kommet i et opplag på 10 000 eksemplarer, som er sendt til medarbeidere ved nordiske institusjoner, Norden-foreningene og andre interesserte. En annen viktig informasjonskanal er språknemndenes meldingsblad (se omtale s. 109-113). Sekretariatet skaffer foredragsholdere og artikkelforfattere, og forsøker i det hele tatt å være en informasjonssentral for alle slags nordiske språkspørsmål.

''Finskan som språk i Norden''

Sammen med Föreningarna Nordens Förbund, Nordiska språk- och informationscentret og Hanaholmen kulturcentrum arrangerte Nordisk språksekretariat 28.-30. januar 1983 konferansen ''Finskan som språk i Norden'' i Helsingfors. De ca. 140 deltakerne på konferansen diskuterte blant annet holdninger til finsk språk og kultur i det øvrige Norden og hva som kan gjøres for å bedre de finskspråkliges muligheter for å delta i det nordiske samarbeidet. Et hovedemne for konferansen var sverigefinnenes språklige situasjon.

Internasjonal konferanse om minoritetsspråk

6.-11. juni 1983 arrangerte Språksekretariatet ''Second International Conference on Minority Languages'' med undertittelen ''Minority Languages, Language Planning and Language Preservation with special respect to minority languages in north-western Europe''. Konferansen ble holdt i Åbo og samlet ca. 60 forskere fra forskjellige fagområder.

De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet

Etter oppdrag fra Nordisk ministerråd vil Språksekretariatet arrangere tre konferanser om de nordiske skriftspråkenes utvikling med særlig vekt på 1800-tallet. Meningen er å se språkutviklingen i lys av samfunnsforholdene. Konferansene tar opp disse emne: ''Skolens og lese- og skriveferdighetens betydning for de nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet'' (Sundvollen ved Oslo, 16.-19. november 1983), ''Behovet for og bruken av

skrift i 1800-tallets forvaltning, næringsliv og privatkommunikasjon sett i forhold til de nordiske skriftspråkenes utvikling'' (Åbo, september 1984) og ''Ideologier og språkstyring sett i forhold til de nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet'' (Sverige, våren 1985).

De nordiske skriftspråkenes utvikling etter 1945

Språksekretariatet planlegger også en konferanse om de nordiske skriftspråkenes utvikling etter 1945 sett i forhold til endringene i samfunnet: økende undervisningstilbud, utvidelse av offentlig virksomhet, massemedienes framvekst, spesialisering av arbeidslivet osv. Konferansen vil også ta opp spørsmålet om språkrøktens ideologi og betydning for språkutviklingen. Etter planen vil konferansen bli holdt i Mariehamn 6.-11. mai 1984.

Grannespråksseminar

Nordiska språk- og informationscentret i Helsingfors og Nordisk språksekretariat tar i fellesskap sikte på å arrangere tre samnordiske seminarer om grannespråksundervisning. Seminarene vil bli gjennomført på regional basis, slik at ett seminar legges til den nordlige delen av Norden (1984), ett til den midtre delen (1985) og ett til den sørlige delen (1986). Målet med seminarene er å motivere lærerne for grannespråksundervisningen, blant annet ved å gi dem ideer til praktiske opplegg og veiledning om eksisterende hjelpemidler.

Skrifter

Det siste kan en finne i den bibliografien over læremidler til grannespråksundervisningen som Nordisk språksekretariat har gitt ut sammen med Forsøksrådet for skoleverket i Norge. Sekretariatet har også gitt ut et skrift om språkene i Norden. (Se omtaler av skriftene s. 111, 114.) Dessuten vil sekretariatet stå som en av utgiverne av ''Barn i Norden'', som er den første samnordiske tekstantologien for elever i 4.-6. klasse i grunnskolen. Manuskriptet til boka er utarbeidet av en nordisk redaksjonsgruppe, og Språksekretariatet har administrert prosjektet.

”Att förstå varandra i Norden”

Sammen med Nordiska språk- och informationscentret er Språksekretariatet i gang med å utarbeide et kortfattet skrift som vil gi praktisk veiledning om hvordan en bør legge opp nordiske møter, kurs o.l. for at forståelsen skal bli best mulig. Skriftet har fått tittelen ”Att förstå varandra i Norden”, og det vil bli et supplement til det populære ”Att tala nordiskt”, som Språksekretariatet tidligere har gitt ut.

Språkdok

Våren 1982 gav Språksekretariatet ut rapporten *Språkdok 1981* som nummer 3 i sekretariatets rapportserie. Rapporten var resultatet av et prøveprosjekt som gikk ut på å dokumentere pågående forskning om samtlige språk i Norden bortsett fra innvandrerspråkene. Program og data fra prosjektet er lagret på magnetbånd ved Språkdata i Göteborg, slik at materialet kan oppdateres på en enkel måte. Med tanke på en eventuell videreføring av prosjektet sendte Språksekretariatet i januar 1983 et spørreskjema til de forskerne som hadde deltatt i prosjektet, for å få vite om de hadde hatt noen nytte av det. Om lag halvparten svarte, og de fleste var positive. I løpet av 1983 vil sekretariatet i samråd med Språkdata ta stilling til om prosjektet skal føres videre.

Den nordiske nyordsundersøkelsen

De nordiske språknemndene har i mange år registrert nye ord og uttrykk som er blitt brukt i massemedier, faglitteratur o.l. Dette arbeidet danner et viktig grunnlag for nemndenes og Språksekretariatets språklige rådgiving. I 1982 gav Norsk språkråd ut ”Nyord i norsk” med et utvalg av ord som er kommet til i perioden 1945–75. Ordboka inneholder opplysninger om tilsvarende ord i grannespråkene. Parallele ordbøker vil bli gitt ut av Dansk Sprognævn (perioden 1955–75) og Svenska språknämnden, trolig i løpet av 1983. Når disse er ferdige, vil Språksekretariatet ta stilling til nyordsundersøkelsens framtid.

Ordboks- og terminologiarbeid

Språksekretariatet gjennomgår og kommenterer utkast til flerspråklige ordlister som de nordiske terminologisentralene og andre står bak. I 1982 uttalte sekretariatet seg om to store ordboksprosjekter: *Nordisk-engelsk skoleterminologi* (Nordisk ministerråd) og *Nordisk arbeidervernordliste* (terminologisentralene). Dessuten gjennomgikk sekretariatet et utkast til en liten nordisk ordliste – "Orden i Norden" – som Nordens Centrala Sparbanksorgans Delegation er ansvarlig for. Sekretariatet har i flere år vært engasjert i arbeidet med en *Nordisk forvaltningsordbok*, som kom ut våren 1983 (se omtale s. 114).

Uttalelser

Ifølge retningslinjene kan Nordisk språksekretariat "på begäran eller på eget initiativ avge yttranden och rekommendationer till myndigheter, organisationer, företag m.fl. samt till enskilda personer". Sekretariatet uttalte seg i 1982 blant annet om samiske stedsnavn på kart (til Lantmäteriverket i Sverige), om navn i nordiske skrifter (til Nordisk ministerråd) og om grannespråkene i fagplanen for norsk i grunnskolen (til Grunnskolerådet i Norge). I en uttalelse til Nordisk råd støttet sekretariatet et forslag om å utarbeide et nordisk konversasjonsleksikon.

Det 29. nordiske språkmøtet

ble holdt på Røros Turisthotell i tiden 20.–22. september 1982. Det deltok 41 representanter for språknemndene i Norden og Nordisk språksekretariat. Hovedemnet for møtet var "nasjonale og nordiske synspunkter på uttale og skrivemåte av fremmedord". Diskusjonen av dette emnet vil fortsette på språkmøtet høsten 1983 med sikte på å komme fram til størst mulig nordisk samsvar på dette området.

Handlingsprogram for bedre språkforståelse i Norden

En av Språksekretariatets første oppgaver var å utarbeide et utkast til et handlingsprogram for bedre språkforståelse i Nor-

den. Etter at utkastet var blitt bearbeidet av Nordisk kultursekretariat, ble det lagt fram for Nordisk ministerråd, som sluttet seg til det i februar 1981. Programmet inneholder en rekke forslag til tiltak, bl.a. styrking av grannespråkundervisningen, videreutdanning av lærere, produksjon av nye læremidler, utvikling av metodiske opplegg og økt forskningsinnsats. Flere steder blir det framhevet at Nordisk språksekretariat bør innta en sentral plass i gjennomføringen av programmet, og at sekretariatet bør få økte midler til dette. På grunn av den vanskelige økonomiske situasjonen har sekretariatet likevel ikke fått reelle økninger på budsjettene for de siste årene. Budsjettet for 1983 er på 647 000 norske kroner. Nordisk ministerråd går heller ikke inn for økte bevilgninger til Språksekretariatet i forslaget til Nordisk kulturbudsjett for 1984. Men flere steder i forslaget blir det understreket at arbeidet med språkforståelsen bør prioriteres i årene framover, og at Språksekretariatet bør få økte midler til dette.

DE ENKELTE NEMNDENE

Nordiske sekretærstillinger

Da Nordisk språksekretariat ble opprettet i 1978, var det en forutsetning at Dansk Sprognævn, Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, Norsk språkråd og Svenska språknämnden skulle få egne stillinger til å ta seg av de mer omfattende nordiske arbeidsoppgavene. 1. januar 1983 ble det opprettet en ny stilling som nordisk medarbeider i Dansk Sprognævn. Dermed er det en nordisk medarbeider i hver av de fire institusjonene.

Språklig rådgiving

Alle språknemndene har det som en av sine hovedoppgaver å svare på språkspørsmål fra enkeltpersoner, organisasjoner, offentlige kontorer og andre. Denne delen av virksomheten har økt betydelig de siste årene og tar mye av tiden til de ansatte i de forskjellige sekretariatene. I 1982 svarte for eksempel Dansk Sprognævn og Svenska språknämnden hver på ca. 8 000

spørsmål, de fleste over telefon. Finska språkbyrån hadde i 1982 ca. 12 600 telefonsamtaler om språkspørsmål, og Svenska språkbyrån i Finland ca. 4 400.

Språknemndene gir også språklig veiledning gjennom sine meldingsblad og andre publikasjoner som de gir ut (se omtale s. 109–113). Representanter for nemndene i Finland og Sverige deltar regelmessig i radioprogrammer som tar opp språkspørsmål.

Ordboks- og terminologiarbeid

De fleste nemndene gjennomgår terminologilister, standardforslag o.l., og uttaler seg både om termer og definisjoner. Arbeidet foregår i nær kontakt med standardiseringsorganisasjonene og terminologiorganene i de enkelte landene.

Svenska språknämnden gransker manuskriptet til en svensk-finsk ordbok, som begynte å komme ut våren 1982. Nemnda arbeider også videre med en svensk uttaleordbok og en norsk-svensk ordbok. Det siste er et samarbeidsprosjekt med Norsk språkråd.

Svenska språkbyrån i Finland tok i 1982 på nytt opp arbeidet med en svensk uttaleordliste med særlig vekt på den finlands-svenske uttalen. Finska språkbyrån fortsetter granskingen av manuskriptet til den Stora svensk-finska ordboken. Byrået arbeider også med en finsk grunnordbok.

Dansk Sprognævn står for utgivelsen av den autoriserte "Ret-skrivningsordbog", og er i gang med en omfattende revisjon av den siste utgaven fra 1955. Etter planen skal den nye utgaven være ferdigredigert i 1984.

Norsk språkråd driver et omfattende terminologiarbeid, blant annet innenfor fagområdene biologi, fysikk, kjemi, elektronikk, datafag og oljevirksomhet. Rådet er også engasjert i utviklingen av "Norsk termbank", som er et dataarkiv for norsk fagterminologi. Sammen med Leksikografisk institutt ved Universitetet i Oslo arbeider rådet med to håndordbøker, en for bokmål og en for nynorsk. Etter planen skal de være ferdige i 1984.

Kursvirksomhet o.l.

Språknemndene i Sverige og Finland holder en rekke kurs for offentlige tjenestemenn, journalister, forlagsfolk, lærere, oversettere og andre. I Finland har kursvirksomheten blitt ytterligere utvidet etter at Forskningscentralen fikk mulighet til å ta betaling for slike tjenester. Finska språkbyrån hadde således over 600 kurstimer i 1982. Sammen med Forbruker- og administrasjonsdepartementet arrangerte Norsk språkråd i 1982 et kurs for norskfilologer som vil bli lærere på norskkurs i staten.

Myndighetenes språk

Språknemndene engasjerer seg også på andre måter i arbeidet med å bedre myndighetenes språk. Dansk Sprognævn har for eksempel nær kontakt med danske oversettere ved EFs institusjoner i Bruxelles og Luxembourg. Nemnda samarbeider også med Danmarks Forvaltningshøjskole. Svenska språknämnden deltar i prosjektet "Språket i de kommunala protokollen", som er satt i gang av Justitieombudsmannen. Norsk språkråd har på nytt tatt opp tanken om en egen konsulenttjeneste for praktisk språkbruk i staten. De fleste nemndene gransker dessuten språket i publikasjoner o.l. som myndighetene gir ut.

Uttalelser

Språknemndene uttaler seg til myndighetene og andre om saker av språklig interesse. I 1982 uttalte Svenska språknämnden seg for eksempel om samiske stedsnavn på kart og om et forslag angående oversettelsesvirksomhet i forvaltningen og utdanning av tolker. Norsk språkråd uttalte seg blant annet om et forslag til felles salmebok for Den norske kirke, om navn på oljefelter i Nordsjøen og om en rekke saker som angår jamstillingen mellom bokmål og nynorsk i skolen og i offentlig tjeneste.

Andre arbeidsoppgaver

Dette viser at Norsk språkråd har språkpolitiske oppgaver i tillegg til de rent språkfaglige. Rådet skiller seg også fra de andre

nemndene ved at det gjennomgår skolens lærebøker språklig. I 1982 hadde rådet således 310 lærebøker til kontroll.

Dansk Sprognævn legger mer arbeid i å samle inn ordmateriale fra aviser, tidsskrifter, faglitteratur osv. enn de andre nemndene. I 1982 økte ord- og sitatsamlingen med ca. 12 000 sedler, slik at den ved årsskiftet 1982/83 var på ca. 637 000 sedler.

Svenska språknämnden deltar sammen med Svenska Akademien, Tekniska nomenklaturcentralen, Standardiseringskommissionen og språkeksperterne i Statsrådsberedningen i samarbeidsorganet "Språkvårdsgruppen". I 1982 arrangerte gruppen konferansen "Bokförlagen och språket" i samarbeid med Förlagsklubben. På konferansen deltok ca. 200 representanter for forlagsbransjen og språkrøktsorganene i Sverige.

Nyt fra Nordspråk

Af Lise Ettrup og Inger Madsen

Nordspråk er samarbejdsorgan for modersmålslærerforeningerne i Danmark, Finland, Færøerne, Island, Norge og Sverige samt for svensklererne i Finland og Dansklærerforeningen i Island. Vi har rapporteret årligt i *Sprog i Norden* siden 1979, hvor der er en nærmere redegørelse for tilblivelsen og nødvendigheden af Nordspråk.

De nordiske sommerkurser, som siden 1977 har været afholdt rundt omkring i Norden, er en af Nordspråks vigtigste aktiviteter. De første fire kurser blev afholdt med støtte fra Nordisk Kulturfond. I 1981 var finansieringen national, og i 1982 måtte vi opgive at afholde kurser. Det er derfor med glæde, at vi nu fra Nordisk Ministerråd har modtaget meddelelsen om, at embedsmandskomiteen har besluttet at bevilge 60 000 da.kr. til gennemførelse af 1983-kurset. Så snart vi fik dette at vide, kunne der sættes fart i planlægningen af 83-kurset, der afholdes på Færøerne. Hermed har vi sluttet ringen: de fleste modersmålslærerforeninger, der er repræsenteret i Nordspråk, har på skift været "værter" for et sommerkursus.

I forlængelse af Nordisk Råds rekommendation angående "handlingsprogram för förbättrad språkförståelse i Norden" er modersmålslærerforeningerne af Sekretariatet for nordisk kulturelt samarbejde blevet anmodet om at udnævne repræsentanter til en arbejdsgruppe. Arbejdsgruppen har haft til formål at fremlægge synspunkter på og forslag til hvorledes man vha. initiativer på efteruddannelses- og lærebogsområdet vil kunne styrke nabosprogsundervisningen i Norden. Arbejdsgruppen består i det store hele af personer som sidder i Nordspråk, og Nordspråk har på sit ordinære møde i januar 1983 haft lejlighed til at drøfte de synspunkter, som er lagt frem i rapporten. Rapporten

skal danne udgangspunkt for afholdelse af en konference om muligheden for styrkelse af nabosprogsundervisningen på det gymnasiale niveau.

Det er med stor tilfredshed, vi i Nordspråk har konstateret, at Ministerrådet gennem Kultursekretariatet har valgt at lade de faglige foreninger i Norden udarbejde det basismateriale, som skal danne udgangspunkt for det videre arbejde. Vi finder det særdeles væsentligt, at vi på denne måde får lejlighed til at fremlægge vores faglige og pædagogiske synspunkter på nabosprogsundervisningen, og vi ser det konkrete arbejde som udtryk for et styrket samarbejde mellem Ministerrådets organer og Nordspråk.

I tidligere årgange af Språk i Norden har vi redegjort for tilblivelsen af den nordiske antologi "Revesommer" med ny-skrevne ungdomsnoveller. Den udkom i 1981 i anledning af det nordiske sprogår 1980/81. Vi kan nu tilføje, at der i 1982 er blevet produceret et bånd med oplæsning fra novellerne, således at de lærere, der anvender "Revesommer" i deres undervisning, nu har mulighed for at lade deres elever høre teksterne på original-sprogene.

Nordspråk har i stigende grad oplevet accept af og anerkendelse for sit arbejde i de institutioner, der fungerer i Nordisk Råds regi. Som græsrodsbevægelse ønsker vi at præge og vinde indflydelse på beslutninger om nabolandsspørgsmål inden for vort område – skolen i Norden. Vi lægger som ovenfor nævnt vægt på efteruddannelseskurser for lærere; men vi vil også betone nødvendigheden af, at de lærerstuderende får den nødvendige faglige baggrund. Vi mener ikke, at dette kun kan løses nationalt. De nordiske fonde er interesserede i at medvirke til en udbygning af de eksisterende kursusmuligheder, der er for de studerende. Lysebu-Schæffergården, hvor danske og norske studerende kan søge ophold, har taget initiativ til et samarbejde med de øvrige fonde og Nordspråk. I januar 1981 sendte vi således en opfordring til alle nordiske undervisningsministre om at gå ind i arbejdet omkring styrkelsen af de lærerstuderendes kursusmuligheder i nabolande.

Noen nyere ordbøger og ordlister

DANMARK

- Akustik. Ordliste.* Dansk Standard. DS 2188. Dansk Standardiseringsråd, København 1982. 13 s.
- Allerup, S. og Wellendorf, M.: Over 1200 planteanatomiske ord.* DSR Forlag. [København] 1981. 126 s.
- Anker-Møller, Søren, Jensen, Hanne og Jørgensen, Peter Stray: Politikens Slangordbog.* Politikens Forlag, København 1982. 243 s.
- Bork, Egon og Kaper, Ernst: Tysk-dansk Ordbog.* 11. udgave, København 1982. 570 s.
- Budgetvokabular opstillet ud fra grundlæggende tekster vedrørende det almindelige budget for De europæiske Fællesskaber.* Commission des Communautés européennes. Bureau de terminologie, Bruxelles 1982. 106 s. (fransk, engelsk, tysk, italiensk, nederlandsk, dansk, græsk).
- Christensen, Flemming: Definitioner og Ordforklaringer Til Farmakologi.* Aarhus Odontologiske Boghandel, Århus 1981. 45 s.
- Crewe, Quentin: International Mad Guide.* Oversat af Mex Gram. Dansk Bearbejdelse: Lilian Kaufmann. Politikens Forlag, København 1982. 240 s.
- Dansk-spansk Ordbog.* Ny udgave af B. Kjærulff Nielsen og Arne Koefoed. Gyldendal, København 1980. 489 s.
- Dissing, Børge og Helles, Sigrid: Gyldendals Ordbog for Skole og Hjem.* 4. udgave. Gyldendal, København 1982. 516 s.
- Elektrolytisk metaludfældning og tilsvarende processer. Terminologi.* Dansk Standard. DS/ISO 2080. Dansk Standardiseringsråd, København 1982. 54 s.

- Elektroteknisk ordliste. Kapitel 351 – Automatisk styring.* Dansk Standard. DS 5004.351. Dansk Standardiseringsråd, København 1982. 32 s.
- Elektroteknisk ordliste. Kapitel 691 – Tariffer for elektricitet.* Dansk Standard. DS 5004.691. Dansk Standardiseringsråd, København 1982. 13 s.
- Eyben, W.E. von: Juridisk Ordbog.* Femte reviderede udgave. G.E.C. Gads Forlag, København 1982. 228 s.
- Hvem Hvad Hvor 1983.* Politikens Forlag, København 1982. 416 s. (Nye ord i dansk: s. 273–274).
- Koch, Hans Chr. Dahlerup (red.): Offshoreordbog: et opslagsværk om oliebranchens sprog, talemåder og slang.* Varde Bank/Offshore, Esbjerg 1982. 102 s.
- Lille politisk ordbog.* Udg. af Kommunistiske Studenters Samfundsvidenskabelige afdeling, Århus. 1981. 94 s.
- Nudansk Ordbog.* 11. reviderede og forøgede udgave ved Erik Oxenvad. Politikens Forlag, København 1982. 2 bind, 1100 s.
- Overfladebehandling og metalbelægninger. Generel gruppering af termer.* Dansk Standard. DS/ISO 2079. Dansk Standardiseringsråd, København 1982. 7 s.
- Petersen, Lars Hanghøj: Thesaurusser og Rockmusik. En teoretisk behandling af rockmusikkens sprog og begreber.* Danmarks Biblioteksskole, København 1981. 61 s. (Musikalske genrer og stilarter i og omkring rockmusik (thesaurus): s. 49–57).
- Skarði, Jóhannes av: Donsk-føroysk orðabók.* 2. útgáva við uppískoyti. Føroya Fróðskaparfelag, Tórshavn 1977. 591 s.
- Terminologi i stickning och virkning. Nordisk kartläggning inom textilämnet.* NTF [dvs. Nordisk Textilläraryförbund] utredningsserie 3. 1979. 48 s.
- Terminologi over nye og vedvarende energikilder.* Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicentralen, Luxembourg 1982. 249 s. (engelsk, fransk, italiensk, tysk, nederlandsk, dansk).
- Warrern, Allan: Tysk-Dansk Teknisk Ordbog.* 5. udgave. Clausen Bøger. Aschehoug, København 1982. 279 s.
- Økologisk terminologi.* Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicentralen, Luxem-

bourg 1982. 259 s. (fransk, italiensk, engelsk, tysk, nederländsk, dansk).

FINLAND

Elektroniikan komponenttien laadunvarmistusjärjestelmät. Sanasto. System för kvalitetsvärdering av elektronikkomponenter. Ordlista. Finsk-engelsk. SFS 4119. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1983. 18 s.

Epäorgaanisen kemian nimistö. Finnish nomenclature of inorganic chemistry. Finska med engelskt register. Suomalaisen Kemistien Seuran Sanastotoimikunnan Julkaisuja n:o 4. Suomen Kemian Seura – Kemiska Sällskapet i Finland r.y. Helsinki 1982. 79 s.

Ilman jakaminen ja hajottaminen. Sanasto. Luftdistribution och luftdiffusion. Terminologi. Finsk-engelsk-rysk-tysk. SFS 4791. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1982. 33 s.

Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja – Stora svensk-finska ordboken 1, A–J. SKS. Jyväskylä 1982. 1072 s.

Itkonen, Terho: Kieliopas (finsk språkhandbok med ordregister). Kirjayhtymä. Vaasa 1982. 473 s.

Juurikkala, Jussi: TM autosanasto (bilteknisk terminologi). Endast finska. TM-Tekniikan Maailma 1/1983. 74 s.

Kivioja, Seppo: Nivelakselit ja nivelet (länkaxlar och länkar). Finsk-engelsk-tysk. Helsingin teknillinen korkeakoulu, koneinsinööriosasto, koneensuunnittelu. Julkaisu C 160. Otaniemi 1981. 47 s.

Konekäyttöiset laitossiivouslaitteet. Sanasto. Maskindrivna anstaltsstädningsapparater. Vokabulär. Endast finska. SFS 4647. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1982. 14 s.

Korjausopassanasto (ordlista för bilreparation). Engelsk-finsk. Tieto-Nikkari Oy, Teekkarien Autopalvelu. Helsinki 1980. 134 s.

Laboratoriotutkimusnimikkeistö. Nomenklatur för laboratorie-

- undersökningar*. Endast finska. Sairaaliitto – Sjukhusförbundet. Julkaisu 9/82. Vammala 1982. 82 s.
- Lento, Olli: Suomalais-englantilais-suomalainen vesihuoltotekniikan sanasto* (finsk-engelsk-finsk ordlista för VA-teknik). Tampereen teknillinen korkeakoulu. Rakennustekniikan osasto. Tampere 1981. 88 s.
- Lentävien lauseiden sanakirja* (finsk ordbok över bevingade ord). Red. Maunu Sinnemäki. Suomen kielen sanakirjat 5. Otava. Keuruu 1982. 564 s.
- Lyhyt siltasanasto* (kortfattad broterminologi). Finsk-svensk-engelsk-tysk. Tie- ja vesirakennushallitus. Sillansuunnittelu-toimisto. Helsinki 1982. 60 s.
- Meri, Veijo: Sanojen synty. Etymologinen sanakirja*. (Finsk etymologisk ordbok.) Gummerus. Jyväskylä 1982. 288 s.
- Metrologia, Mittaustekniikan perussanasto. Metrologi. Grundtermer för mätteknik*. Finsk-fransk-engelsk-tysk-svensk. 2. painos. SFS 3700. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund. Hanko 1982. 225 s.
- Neuvostoliiton paikannimet. Valikoima Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton paikannimistöä. Oikeinkirjoitus- ja painotusopas*. (Ortnamn i Sovjetunionen. Rättskrivning och betoning; finska förklaringar.) Ansvarig redaktör Martti Kahla. Neuvostoliittoinstituutti ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki 1982. 203 s.
- Nykysuomen oikeinkirjoitussanakirja* (finsk ordbok för rättskrivning). Red. Rauni Vornanen. Suomen kielen sanakirjat 4. Otava. Keuruu 1982. 311 s.
- Pakollisen ennakkotarkastuksen alaiset sähkölaitteet. Obligatorisk förhandsbesiktning underkastad elmateriel*. Finsk-svensk. Sähkötarkastuskeskus. Julkaisu B6-80. Helsinki 1980. 99 s.
- Ruiskupuristustyökalut. Sanasto. Verktyg för formsprutning. Terminologi*. Finsk-svensk-engelsk-tysk-fransk. SFS 4520. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1980. 12 s.
- Ruuvit, mutterit ja niiden tarvikkeet. Nimistö. Skruvar, muttrar och tillbehör. Nomenklatur*. Finsk-svensk-engelsk-franskrusk-tysk. SFS 2017. Suomen Standardisoimisliitto – Fin-

- lands Standardiseringsförbund 1981. 44 s.
- Siviliasiain nimikkeistö. Nomenklatur för civilmål.* Finsk-svensk. Tilastokeskus – Statistikcentralen. Käsikirjoja – Handböcker n:o 9. Helsinki 1982. 49 s.
- Suuri sitaattisanakirja* (finsk citatbok). Red. Jarkko Laine. Suomen kielen sanakirjat 3. Otava. Keuruu 1982. 566 s.
- Sähköteknillinen sanasto. Sähkö- ja magneettilaitteet. Elektroteknisk ordlista. Elektriska och magnetiska don.* Finsk-fransk-engelsk-rysk-tysk-spansk-taliensk-holländsk-polsk-svensk. SFS 4741. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1981. 54 s.
- Talvitie, Jyrki K. – Hytönen, Ahti: Suomalais-englantilainen tekniikan ja kaupan sanakirja* (finsk-engelsk teknisk och merkantil ordbok). Tietoteos. Forssa 1981. 356 s.
- Talvitie, Yrjö – Talvitie, Jyrki K.: Saksalais-suomalainen tekniikan ja kaupan sanakirja* (tysk-finsk teknisk och merkantil ordbok). Kolmas uudistettu painos. Tietoteos. Rauma 1982. 576 s.
- Teknisen tarkastuksen sanasto* (ordlista för teknisk kontroll). Finsk-svensk. Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för teknisk terminologi. Teknillinen tarkastuslaitos ja työsuojeluhallitus. Helsinki 1982. 22 s.
- Telesanasto. Teleordlista.* Finsk-engelsk-fransk-tysk-svensk. Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för teknisk terminologi. Telettermitoimikunta 1982. 11 s.
- Tietokoneavusteinen suunnittelu ja valmistus, CAD/CAM. Nimikkeistö. Computer Aided Design and Manufacturing, CAD/CAM. Nomenclature.* Finsk-engelsk. SFS-käsikirja 42. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1982. 91 s.
- Toivanen, P.: Vocabulary of forest industry products.* Finsk-svensk-tysk-engelsk-fransk-spansk. Finnppap – Printing Paper Department. Helsinki 1982.
- Työkälynimistö. Jyrsimet. Verkytysnomenklatur. Fräswerktyg.* Finsk-svensk-engelsk-tysk-fransk. SFS 4570. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1980. 13 s.
- Työkälynimistö. Mutteri- ja ruuvityökalut. Verkytysnomenkla-*

tur. Verktøy for skruvar og muttrar. Finsk-svensk-tysk-engelsk-fransk-rysk. SFS 4555. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1980. 17 s.

Uusi autotekniikan sanasto. Bilteknisk terminologi. Finsk-svensk-tysk-engelsk. Autoalan Koulutuskeskus Oy. Jyväskylä 1983. 367 s.

NORGE

Bakke, Karl og Halvor Dalene: Ordlister for grunnskolen. Ny utg. ved Kåre Fjørtoft. Oslo: Cappelen, 1982. 168 s.

Berulfsen, Bjarne og Einar Lundeby: Aschehougs ordlister. Bokmål. 5. rev. utg. Oslo, 1982. 113 s.

Bjones, Jon og Haldor Dalene: Nynorsk ordliste for alle. Oslo: Universitetsforlaget, 1982. 299 s.

Braaten, Bjørn og Elias Theophilakis: Gresk-norsk, norsk-gresk. Nygresk utg. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1981. 381 s.

Den Norske Advokatforening: Juridisk oppslagsbok. Del 2. 13. utg. Oslo: 1981. 369 s.

Fremmedordbok for kryssordløysere. Oslo: Dreyer, 1982. 195 s.

Guy, Walter: Norsk-engelsk forretningsordbok = Norwegian-English pocket dictionary of business terms. Oslo: Damm, 1979. 285 s.

Heggstad, Kolbjørn: Norsk frekvensordbok. De 10 000 vanligste ord fra norske aviser. Bergen: Universitetsforlaget, 1982. 160 s.

Hellevik, Alf og Håvard Hjulstad: Ordlister for grunnskolen. Nynorsk. Oslo: Samlaget, 1983.

Hellevik, Alf: Nynorsk ordliste. Normalutgåve. 4. utg. 3. oppl. Oslo: Samlaget, 1982. 125 s.

Hellevik, Alf: Nynorsk ordliste. Større utgåve med fotnotar, fornerkingstillegg og liste over forkortingar. 4. utg. 3. oppl. Oslo: Samlaget, 1982. 209 s.

Hjulstad, Håvard og Lars Sødal: Ordlister for grunnskolen. Bokmål. Oslo: Samlaget, 1983.

- Hvenekilde, Anne og Herbert Svenkerud: Norsk-engelsk ordliste til språkkurset Snakker du norsk?.* Ny utg. Oslo: Cappelen, 1981. 96 s.
- Hvenekilde, Anne og Purnema Urawla: Norsk-hindi ordliste til språkkurset Snakker du norsk?* Ny utg. Oslo: Cappelen, 1981. 94 s.
- Hvenekilde, Anne og Brit Bakker: Norsk-serbokroatisk ordliste til språkkurset Snakker du norsk?* Ny utg. Oslo: Cappelen, 1981. 106 s.
- Hvenekilde, Anne, Evelyn Skogen og Carlos Chauton: Norsk-spansk ordliste til språkkurset Snakker du norsk?* Ny utg. Oslo: Cappelen, 1981. 94 s.
- Hvenekilde, Anne og Süleyman Kondakçi: Norsk-tyrkisk ordliste til språkkurset Snakker du norsk?* Ny utg. Oslo: Cappelen, 1981. 104 s.
- Knappen, A.E. og A. Thoresen: Ordliste for barneskolen.* Bokmål. Ny utg. Oslo: Aschehoug, 1982. 102 s.
- Krogstad, Torgeir og Didrik Arup Seip: Norsk rettskrivningsordliste.* Ny utg. ved Finn-Erik Vinje. Oslo: Cappelen, 1982. 180 s.
- Lundeby, Einar: Lexi: nye ord – vanskelige ord – fremmedord.* 4. oppl. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1980. 379 s.
- Norsk språkråd: Nyord i norsk 1945–1975.* Bergen: Universitetsforlaget, 1982. 453 s.
- Norsk språkråd og Rådet for teknisk terminologi: Oljeordliste.* Bergen: Universitetsforlaget, 1982. 63 s.
- Nøkleby, Kjell: Ordbok for foterapeuter.* Oslo: Universitetsforlaget, 1982. 61 s.
- Rådet for teknisk terminologi: Ordbok for bygningsglass.* Norsk, dansk, tysk, engelsk, finsk, fransk, svensk. Bergen: Universitetsforlaget, 1982. 64 s.
- Rådet for teknisk terminologi: Ordbok for vannturbiner.* Norsk, tysk, engelsk, fransk. Bergen: Universitetsforlaget, 1982. 72 s.
- Sentralinstitutt for industriell forskning: Ordbok: forslag til definisjon og norsk uttrykk for en del viktige begreper med tilknytning til gjennomføring av store prosjekter.* Oslo: SI, 1980. 22 bl.

Tanums store rettskrivningsordbok. 6. utg. Oslo: Tanum-Norli, 1983. 533 s.

Aas, Eli: Medisinske faguttrykk for sykepleiere. 13. oppl. Oslo: Luther, 1982. 98 s.

SVERIGE

Den svenska förteckningen har utarbetats av Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) och Svenska Språknämnden.

Allén, Sture: Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext.

4. *Ordled, betydelser.* Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1980. 1031 + LII s. (Anmäls på s. 00.)

Björk: ADB-ordboken. Kort och enkelt om våra vanligaste ADB-termer. Ca 500 termer. LiberFörlag, Malmö 1982. 64 s.

Bragée, Inger: Ekonomernas uppslagsbok. Ca 600 termer med förklaringar. LiberLäromedel, Malmö 1981. 291 s.

Collinder, Björn, Svenblad, Ralf: Förkortningsordbok. 6 000 svenska och internationella förkortningar med förklaringar. LiberFörlag, Stockholm 1981. 101 s. (Anmäls på s. 00.)

Crewe, Quentin: Internationellt matlexikon. Övers. av P.A. Atterbom. Norstedts, Stockholm 1980. 227 s.

Duckenfield, Michael: Svensk-engelsk ordbok för utbildningsområdet. Ca 8 000 termer. LiberU, Stockholm 1981. 108 s.

Ekström, N.F.: Ekonomiordbok. Svensk-engelsk fackordbok för ekonomifunktionen med begreppsförklaringar. 6 500 termer. Norstedts, Stockholm 1981. 145 s.

Egidius, Henry: Psykologiska grundbegrepp. En uppslagsbok. Ca 1 500 termer. LiberLäromedel, Lund 1981. 254 s.

Engström, Einar: Fransk-svensk teknisk ordbok = Dictionnaire technique français-suédois. Svensk trävarutidning, Stockholm 1982. 412 s.

Ezeyaza-Alvear, Carlos: Grafisk & pappersteknisk ordbok. Svenska-engelska. Ca 6 000 termer. ECPrint ab, Göteborg 1981. 222 s.

Facklig ekonomisk ordbok. Landsorganisationen. Ca 700 termer.

- Tidens Förlag, Stockholm 1980. 127 s.
- Hedén, Stig J. (red.): Grafiska ord i dataåldern.* Ca 600 termer med definitioner. Liber 1982. 48 s.
- Henrikson, Alf: Verskonstens ABC.* En poetisk uppslagsbok med teckningar av Björn Berg. Atlantis, Stockholm 1982. 183 s. (Anmäls på s. 00.)
- Janås, Axel: Ny grafisk ordlista.* Grafiska yrkesnämnden. Svenska-engelska-tyska. Ca 700 termer, def. på svenska. Stockholm 1979.
- Logie, Gordon: Glossary of employment and industri.* Engelska-franska-tyska-italienska-nederländska-svenska. 1757 termer. Elsevier, Amsterdam 1982. 290 s.
- Nordisk förvaltningsordbok.* Utgiven av Nordiska rådet och föreningarna Norden. Nr 1982:12 i NU-serien, utg. av Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet. (Anmäls på s. 00.)
- Rydén, Hugo, Stenhag, Gunnar, Widing, Dick: Ord om språk och litteratur.* 500 språkliga och litterära termer. Natur och Kultur, Stockholm 1980. 117 s. Ill.
- Schröder, John: Engelsk-svenskt elektroniklexikon.* Ca 10 000 termer. Ebab Electronics AB, Stockholm 1982.
- Svensk-engelsk ordlista för redovisning och revision.* Föreningen Auktoriserade Revisorer, FAR. 2 omarb. uppl. Ca 250 termer. Auktoriserade Revisorers Serviceaktiebolag, Stockholm 1981. 119 s.
- Svensk-Engelskt Finans- och Affärslexikon.* Ca 5 000 termer. Grafisk Formgivning, J. Sanders. Stockholm 1979. 111 s.
- Svensk-isländsk ordbok, Sænsk-islensk orðabók.* Gösta Holm (huvudred.) och Aðalsteinn Davidsson (isländsk red.) Walter Ekstrands Bokförlag, Lund 1982. 849 + XCVIII s. (Anmäls på s. 00.)
- Östergren, Olof, Dahlstedt, Karl-Hampus: Våra vanligaste främmande ord.* 37 uppl. Ca 8 875 ord. Esselte Studium, Stockholm 1980. 156 s.

Om forfatterne

- Else Bojsen*, f. 1942. Amanuensis i Dansk Sprognævn siden 1979.
- Lise Ettrup*, f. 1940. Adjunkt ved gymnasieskolen. Medlem af Dansk lærerforeningens nordiske udvalg.
- Henrik Galberg Jacobsen*, f. 1944. Amanuensis i Dansk Sprognævn siden 1972.
- Claes H. Garlén*, f. 1946. Fil.kand. Vikarierende forskningsassistent ved Svenska språknämnden sedan 1982.
- Catharina Grünbaum*, f. 1944. Fil.mag. Forskningsassistent ved Svenska språknämnden sedan 1971.
- Oddrun Grønvik*, f. 1947. Cand.mag. Konsulent i Norsk språkråd siden 1979.
- Risto Haarala*, f. 1946. Fil.kand. Forskare vid Finska språkbyrå (tidigare Institutionen för nuffinska) sedan 1974.
- Aagot Landfald*, f. 1931. Cand.philol. Førstekonsulent, ansatt i Norsk språkråd fra 1975.
- Christer Laurén*, f. 1942. Fil.dr. Professor i svenska vid Vasa högskola (tidigare Vasa handelshögskola) sedan 1973.
- Raija Lehtinen*, f. 1946. Fil.kand. Forskare vid Finska språkbyrå sedan 1981.
- Ståle Løland*, f. 1945. Cand.philol. Daglig leder av Nordisk språksekretariat siden 1978.
- Inger Madsen*, f. 1928. Overlærer. Medlem af Dansk lærerforeningens nordiske udvalg.
- Heribert Picht*, f. 1940. Cand.ling.merc. Lektor ved Handelshøjskolen i København siden 1973.
- Mikael Reuter*, f. 1943. Fil.lic. Forskare vid Svenska språkbyrå (i Finland) och sekreterare för Svenska språknämnden i Finland sedan 1976.
- Einar Selander*, f. 1910. Fil.dr. Förutvarande chef för Tekniska Nomenklaturcentralen.
- Helena Solstrand*, f. 1943. Fil.kand. Forskare vid Svenska språkbyrå (i Finland) sedan 1979.
- Henning Spang-Hanssen*, f. 1920. Civilingenjör. Dr.phil. Professor i anvendt og matematisk lingvistik ved Københavns Universitet siden 1969.

Finn-Erik Vinje, f. 1936. Professor i moderne nordiske språk ved Universitetet i Oslo siden 1975 (1971–75 professor ved Universitetet i Trondheim).

Margareta Westman, f. 1936. Docent. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden (tidigare Institutet för svensk språkvård) sedan 1966, tjänstledig för tjänst vid Stockholms universitet sedan 1977.